

R 496

1

Guliston

2012/3

Аввало шуни таъкидлаш зарурки, бундан 15 йил олдин қабул қилинган, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури деб ном олган Таълим соҳасини ислоҳ қилиш дастури мамлакатимизда янги жамият қуришнинг босқичма-босқич ва тадрижий ривожланиш принципига асосланган иқтисодий ва сиёсий ислохотларнинг биз танлаган “Ўзбек-модели” — ўз тараққиёт йўлимизнинг ажралмас таркибий қисмидир.

Қабул қилинган дастурга мувофиқ, мамлакатимизда 9+3 схемаси бўйича 12 йиллик умумий мажбурий бепул таълим тизими жорий этилди. Юртимизда амалга оширилаётган моделнинг принципиал хусусияти аввало шундаки, умумтаълим мактабларидаги 9 йиллик ўқишдан сўнг ўқувчилар кейинги 3 йил давомида ихтисослаштирилган касб-хунар коллежлари ва академик лицейларида таҳсил олиб, уларнинг ҳар бири умумтаълим фанлари билан бирга меҳнат бозорида талаб қилинадиган 2-3 та мутахассислик бўйича касб-хунарларни ҳам эгаллайди.

Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистонда 12 йиллик умумтаълим барча учун мажбурий ва бепул экани қонунийлик билан белгилаб қўйилган. Бу ўсиб келаётган янги авлодимиз 12 йиллик мажбурий таълим олиш билан бирга аниқ мутахассислик ва касб-хунарга эга бўлишини тақозо этади. Бу, айниқса, қизларимиз учун муҳимдир. Биз бунда ҳар қайси янги ташкил бўлаётган ёш оилага аввало қизларнинг ўзи танлаган муайян мутахассисликка, касб-хунарга, ҳаётда ўзининг мустақил фикри ва қатъий позициясига эга бўлиши фоят муҳим аҳамият касб этишини назарда тутамиз.

12 йиллик мажбурий таълимдан сўнг юртимиздаги ёшларнинг ҳар бири, ўз хоҳишига кўра, бакалавр ва магистр даражасини олиш учун олий ўқув юрғларида ўқишни давом эттириши мумкин.

Ўтган йиллар мобайнида таълим тизимини тубдан янгилаш ва ислоҳ этиш бўйича миқдоси ва қўламага кўра улкан ишлар амалга оширилди. Қарийб 9,5 минг ёки мамлакатимизда фаолият кўрсатаётган мактабларнинг деярли барчаси янгитдан қурилди, капитал реконструкция қилинди ва замонавий ўқув лаборатория асбоб-ускуналари билан таъминланди. Ўқув жараёнини сифат ва методик жиҳатдан бутунлай янгилаш бўйича улкан чора-тадбирлар амалга оширилди.

Биз таълим тизимида ўқувчиларнинг нафақат кенг билим ва профессионал кўникмаларни эгаллаши, айти пайтда чет мамлакатлардаги тенгдошлари билан фаол мулоқот қилиш, бугунги дунёда рўй бераётган барча воқеа-ҳодисалар, янгилик ва ўзгаришлардан атрофлича хабардор бўлиш, жаҳондаги улкан интеллектуал бойликни эгаллашнинг энг муҳим шартини ҳисобланган хорижий тилларни ҳам чуқур ўрганишлари учун катта аҳамият бермоқдамиз.

Кадрлар тайёрлаш миллий дастурини амалга оширишда ёшларни спорт билан шуғулланишга жалб этиш муҳим ўрин эгаллайди. Бюджет, ҳомийлик ва хайрия маблағлари ҳисобидан молиялаштириладиган Ўзбекистон Болалар

спортини ривожлантириш жамғармасининг ташкил этилгани айнан шундан далolat беради. Ўтган давр мобайнида ушбу фонд маблағлари ҳисобидан қарийб 1500 та энг замонавий, барча ёшлар фойдаланиши мумкин бўлган болалар спорт объекти барпо этилди. Бугунги кунда мамлакатимиздаги деярли ҳар бир мактаб, коллеж ва лицей очик спорт майдончалари қаторида замонавий спорт анжумлари билан жиҳозланган ёпиқ спорт заллари ва сузиш хавзаларига эгадир.

Юртимизда 3 босқичдан иборат, ҳар йили ўтказиладиган, мактаб ўқувчилари учун алоҳида, касб-хунар коллежи ва академик лицей ўқувчилари учун алоҳида беллашувларни, олий ўқув юрғлари талабалари учун Универсиадани ўз ичига олган яхлит спорт мусобақалари тизими шаклланди. Бундай тизим юз минглаб фарзандларимизни, йигит ва қизларни оммавий равишда жисмоний соғломлаштириш ва спорт ҳаётига жалб этиш имконини бермоқда.

Дастур доирасида коллежлар, лицей ва олий ўқув юрғлари учун ўқувчилар ва домлалар таркибини тайёрлаш, уларнинг малакасини ошириш тизимини қайта ташкил этиш, аввало, ўқув услубий базани бутунлай қайта кўриб чиқиш ва замонавий талабларига жавоб берадиган янги стандартлар, дарслик ва ўқув-услубий қўлланмаларни тасдиқлаш бўйича кенг миқдосдаги ишлар амалга оширилди.

Бизнинг мамлакатимизда амалга оширилаётган Дастур — бу бошқа моделларни қандайдир такрорлаш ёки улардан нусха кўчириш эмас, ақсинча, биринчи навбатда, ривожланган демократик давлатларда тўпланган тажрибани ўзида мужассам этган ва айти пайтда шиддат билан ўзгариб бораётган ҳозирги замон талабларини ҳисобга олган ҳолда ишлаб чиқилган дастурдир.

Бир неча асрлар давомида илм-маърифат ёғдусини таратган буюк аждодларимиз ҳақида гапирар эканмиз, ёш авлодимизга, менинг фарзандларимга қарата такрор ва такрор айтаман: албатта, биз улуғ алломаларимиз даҳоси билан фахрланишимиз керак. Шу билан бирга, ўзимизга савол беришимиз лозим: уларнинг муносиб давомчилари бўлиш учун бугун биз нима қилмоқдамиз?

Иккинчидан, муайян бир мамлакат доирасидаги таълим жараёнини ислоҳ этишнинг ҳар қайси модели универсал даражага кўтарилишга даъво қилиши мумкин эмас. Мамлакатимизда Таълим тизимини ислоҳ қилиш дастурини жорий этиш бўйича амалга оширилган ва амалга оширилаётган барча ишлар биринчи навбатда Ўзбекистоннинг узоқ муддатли манфаатларига, унинг ҳозирги анча мураккаб ривожланиш босқичининг мавжуд ҳолати ва хусусиятларига жавоб беради.

“Юксак билимли ва интеллектуал ривожланган авлодни тарбиялаш — мамлакатни барқарор тараққий эттириш ва модернизация қилишнинг энг муҳим шартини” мавзусидаги халқаро конференциянинг очилиш маросимидаги нутқидан.

Jurnal 1925- yildan chiqa boshlagan.

**O'zbekiston Respublikasi
Madaniyat va sport
ishlari vazirligi**

Tahririyat:

Bosh muharrir:

Azim SUYUN

Bosh muharrir o'rinbosari:

Jalolbek YO'LDOSHBEKOV

mas'ul kotib:

Komil JONTOYEV

fotomuxbir:

Mashrab NURINBOYEV

sahifalash va dizayn:

Azamat FAYZULLAYEV

Nigina QODIROVA

navbatchi muharrir:

Shermurod SUBHON

Jamoatchilik kengashi:

Akramjon ADIZOV

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi
huzuridagi "Ijod" fondi direktori

Yoqub AHMEDOV

O'zbek milliy akademik
drama teatri direktori

Dilora MURODOVA

O'zbekiston Davlat
konservatoriyasi rektori

Suvon NAJBIDDINOV

"Matbuot tarqatuvchi" AK Bosh direktori

Abduvahob NURMATOV

Andijon viloyati hokimligi mas'ul xodimi

Baxtiyor SAYFULLAYEV

O'zbekiston Davlat san'at va
madaniyat instituti rektori

Azamat HAYDAROV

"O'zbeknavo" estrada birlashmasi
Bosh direktori

Muqovada:

1-bet: Bobur Ismoilov, Respublika
musiqqa san'at akademik litseyi o'quvchisi

Bichimi 60x84, 1/8. Buyurtma №72. Adadi: 4357 nusxa. Hajmi 6 b.t.
Bosmaxonaga 12.06.2012-yilda topshirildi. Bosishga 12.06.2012-yilda ruxsat etildi. Tahririyat
manzili: Toshkent – 100000, Buyuk Turon ko'chasi, 41- uy. Tel: 233 25 66, 233 27 94.
O'zbekiston Matbuot va axborot agentligida 0517-raqamli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.
Jurnal «Muharrir» nashriyoti matbaa bo'limida chop etiladi.
Bo'lim manzili: 100060, Toshkent shahri, Elbek ko'chasi, 8- uy.

E-mail: azimsuyunnur@mail.ru

Ushbu sonda:

Nazira ODILOVA

Ham sohibkor, ham san'atkorlar oilasi

Nodir NORMATOV

Sirli jilvalar oshig'i

Ahmadjon RAHIMOV

Tinib-tinchimas sulola

Sayyora XOLMIRZAYEVA

Yillar o'tgan sari

Muhammadjon XOLBEKOV

Tomoshasoz Shou

Muhiddin TINIBEKOV

Ona zamin

Ahmad TO'RA

Dunyo sahnasida o'zbek ovozi

*Kel-ey, olov fast, yuragimni yoz,
Dalbimga yodingni o'yib-o'yib yoz,
Sensiz kunlarimning farzi bo'lmadi,
Sen kel, sen g'uborim arit, fasti yoz.*

BIZ MAS'ULIYATLIMIZMI?

Хар куни, ҳар соатда фидоий бўлиш, ўзини томчи ва томчи, заррама-зарра буюк мақсадлар сари чарчамай, толиқмай тинимсиз сафарбар этиб бориш, бу фазилатни доимий, кундалик фаолият мезонига айлантириш – ҳақиқий қаҳрамонлик аслида мана шу...

*Ислом Каримов,
Ўзбекистон Республикаси Президенти*

Инсон яралишдан масъул. Аммо бу хислат ҳаммада ҳар хил шаклланади. Худди одамлар феълидек турли. Одамни, унинг феълени ўзгартириш қийин. Бирок масъулиятини орттириш мумкин. Масъулликни шакллантира олиш мумкин. Инсон ўзини, аввало оиласи, фарзандлари олдида масъул ҳисоблайди. Айтиш лозим бўлса, оиласига ўзини бахш этиб яшайди. Фарзандлари камоли йўлида нимаики лозим бўлса, тайёр туради. Бу масъуллик ўз ўрнида фарзандларга ўтиб, шаклланиб, улар фаолиятида давом этади.

Бирок, биз фарзандларимизга ҳар доим ҳам яхши ўрناк бўлаяпмизми, биз масъулликимизни унутиб қўймапмизми? Шу ўринда бир кинофильм кўрганим эсимга тушди. Қартайган ота-онасидан қизи нолийди: “Бизга нега одамларга ўхшаб яшашни ўргатмагансиз? Биз одамларга қўшилолмаимиз, тортиниб ўрганганмиз. Одамлар билган нарсани билсак ҳам тортиниб-мунғайиб тураверамиз. Доим катталар гапирганда жим тур, дедиларингиз. Билмаган ишингга аралашма дедиларингиз. Мана, энди билганимизни ҳам эплолмаймиз!” Менга бу аёлнинг изтироблари ўринли туюлди. Тўғри-да, нега болаларга чекловлар қўямиз? Уларни тақиклай-тақиклай “бурчак жинниси”га айлантириб қўймаймизмикин, деб ўйлаб қолдим ва томоша қилишда давом этдим. Нуроний киёфа қизига шундай хотиржам, шундай маъноли қарадики, бу қарашларда бутун умр, балки унданда кўп нарса мужассам эди: “Қизим, нима бўлганда ҳам мен сизларни фақат ҳалолликка ўргатдим, фақат ҳалол боқдим...”

Баъзан бирор таъмагир, бирор ноқис одамга дуч келсам, ўша киёфа, ўша хотиржам нигоҳлар кўз олдимга келди. Умр поёнидаги шу хотиржамликка арзирмикан бугунги олчоқлик.

Бир ҳамкасбим дангасарок шогирдига шундай деганди: “Сен ҳар куни кечкурун ўзингга савол бер: “Бугун нима қилдим?”, “Битта бўлса ҳам тўғри иш қилдимми?”, “Қайси амалим хато, қайси бири тўғри?” каби саволларга ижобий жавоб топа олсанг, кунинг бесамар кетмаган бўлади. Аксинча, бугунингни эмас, умрингни бой берган бўласан...”

Тўғрида, ҳазрат Навоий айтадилар-ку:

Табиатга ҳар неки одат ўлур,
Чу эскирди, одат табиат ўлур.

Табиатимиздаги дангасалик, масъулиятсизлик шаклланиб, одатга айланиб қолмай, ўзимизни уйғотайлик. Масъулликимизни хис қилайлик. “Мен қанчалар масъулман?”, “Кимнинг олдида масъулман?” деган саволларни қўяйлик. Аввало, шу саволларга жавоб топайлик. Эрталаб уйқудан кўз очиб, фарзандларимиз учун нонуштага киришамиз. Бу масъулиятнинг бир кичик кўриниши. Дастурхон устида бугун ким нима билан шугулланишини келишиб оламиз. Уларни тарбиялаш жараёнида ўзимизни ҳам тоблаймиз. Ишни тайинлаб қўйиб, ўтираверсак, самара олиш қийин. Аввало ўрناк бўлсак, ишнинг кўзини топишни ўргатсак, уларнинг фаолияти ижобий бўлади.

Биз энг аввало Ватан олдида масъулмиз. Бу масъулият бошқа барча фаолиятимизнинг жамланмасидир. Бу бир сўз билан айтганда фидоийликдир. Бу масъулият, бу фидоийлик биздан кўп нарса талаб қилмайди. Шунчаки, ўз ишимизни сидқидилдан бажарамиз, холос. Шунга ўзимизни ўргата олсак, шакллантира олсак, марра бизники! Хотиржам яшаймиз, хотиржам ухлаймиз. Фарзандларимиз кўзига тик қараб: “Сенга ҳалол едирганман”, дея оламиз.

Масъулиятли одам шунчаки яшамайди, шунчаки ишламайди. Шунчаки бориб, коммунал хизматларни ўз вақтида тўлайди, шунчаки қизил чироқда тўхтайдди. Шунчаки биронинг ҳақиқага хиёнат қилмайди. Шунчаки ишга ўз вақтида боради. Шунчаки ўз ишини астойдил бажаради.

Ватан олдидаги масъуллик аслида баландпарвоз гаплардан иборат эмас. Мана шу кундалик фаолиятда ўзини ўзи тахлил қилиб, ўзини ўзи сўрок қилиб боришдан иборат. Бу жуда осон ва айни пайтда жуда қийин иш. Осонлиги юқоридаги “шунчаки” саналган жиҳатлар ва виждонни ишга солишдан иборат. Қийинлиги ҳам виждонни ишга солишдан бошланади... Бу синов, бу аввало ўзимизни ўзимиз имтиҳон қилиш жараёни. Бу қийин синовда барчамизга сабот ёр бўлсин.

Манзура ШАМС

TIMSOL

Амир Темурнинг ёркин феномени Ғарбий Европа илмий ва тарихий асарлари билан бир қаторда бадиий ва мусикий адабиёти намуналарида ҳам муҳрланиб қолган. Профессинал композиторлик ижодиётида мазкур тарихий образ асрлар давомида машҳур бўлиб, оммалашиб кетганини эътироф этиш лозим.

Амир Темур образини Европада дастлаб гавдалантирган композиторлардан бири Неаполь опера мактабининг асосчиси — Алессандро Скарлатти. Шунингдек, бир қатор италиялик композиторлар — Леонардо Лео, Никколо Порпора, Антонио Вивальди, Антонио Саккини, Антонио Сапиенцалар ўз ижодларида ушбу тимсолга мурожаат этганлар. Афсуски, Амир Темур бош қаҳрамон сифатида талкин этилган мусикий ва сахнавий асарларнинг салмоқли қисми бизгача етиб келмаган. Уларнинг айримлари тарих саҳифаларида қолиб, мавжудлари эса қўлёзма нусхасида хориждаги шахсий ва давлат кутубхоналарида сақланмоқда.

Европа композиторлик ижодиётида Шарқ оламини акцентирувчи мусикий-сахнавий асарларнинг салмоқли қисми Амир Темур ва Боязид Йилдирим I ўртасидаги муносабатларни ёритишга бағишланган. Зеро, Анкара атрофидаги 1402 йили бўлиб ўтган тарихий воқеа Европа ижодкорлари учун Шарқ мамлакатларининг ўзгача ҳаёти, турмуш-тарзи, тубдан фарқ қилувчи тафаккур тизими, маданияти, сиёсат олами ҳақида дарак берувчи асосий манба ўрнида хизмат қилган. Италия, Австрия, Германия, Франция, Англия композиторлик мактабларининг олтинмишга яқин намоёндалари ижодида муҳрланиб қолган мусикий асарлар ана шундан далолат беради.

Хусусан, Италияда Амир Темур ҳақида машҳур бўлган сюжетлардан бири таниқли либретточилар Августино Пиовене, Джулио Чезаре Корради, Бернардо Саддумене каламига мансубдир.

Августино Пиовене «Темур» либреттосини ёзишдан аввал бир неча тарихий манбалар ва адабиётларга таянган, жумладан, Николас Прадоннинг «Темур ёки Боязид вафоти» асарини либретто учун сюжет асоси қилиб олган. Мазкур асар асосида бир қатор таниқли италиян ва немис композиторлари ўз операларини яратдилар.

Амир Темурнинг шахси ва жаҳоншумул галабалари Европа мамлакатларини ларзага солиб, Европа ижодкорлари томонидан яратилган асарларда мазкур образ ҳурмат ва эҳтиром тимсолига айланганлигини эътироф этиш лозим. Амир Темурга бағишланган мусикий асарларнинг кўп қисми бир хил номи, сюжети ёки маъноси яқин тарзда номланишининг гувоҳи бўламиз. Хусусан, «Буюк Темур» ёки «Илтифотли Темур», «Темур ёки Боязид вафоти», «Темур» каби асарларнинг ўзида Европа ижод ахли Амир Темур тимсолига нисбатан эҳтиёткорлик билан ёндошганлигига амин бўламиз.

Италияда Амир Темур ва Боязид ҳақидаги мусикий сахна ва театр асарларининг машҳур бўлиб кетишига яна бир са-

баб, бу мавзунинг давлат сиёсий майдонида рўй бераётган ўзгаришларга ҳамроҳанг бўлганида қўринади. Амир Темур ва Боязид ўртасидаги муносабатлар сиёсий аллегориялар ўрнида, хусусан, Габсбургтерларнинг италиядаги ғалабаси билан солиштирилган.

Англияда ҳам Амир Темурга бағишланган сахна ва бадиий асарлар ниҳоятда машҳур бўлган. Хусусан, XVIII – XIX асрга қадар йилнинг ҳар мавсумида ўтказиладиган драматург Николас Роу кечаларида Амир Темур шахсига Девоншир герцоги Вильям Маркуис III қиёсан тенглаштирилган ҳолда илтифот ва ҳурмат рамзи сифатида қайд этилган. Бироқ мазкур давр мобайнида Англия композиторлик мактаби Италия каби жадал ривожланмагани боис, Шарқ мавзусига мурожаат қилган композиторлар саноклидир.

Немис мусиқа маданиятида Амир Темур образи буюк композиторлар — Георг Филипп Телеман ва Георг Фридрих Гендельларнинг бир хил ном билан аталган «Tamerlano» операларида ўз аксини топди. Телеманнинг мазкур операси 1721 ва 1729 йиллар орасида Гамбургда яратилган ўн саккизта операси қаторида алоҳида ўрин эгаллайди. Гендельнинг асари эса композитор ижодининг етуқлик палласида яратилган ёркин намуналар қаторида қайд этилади.

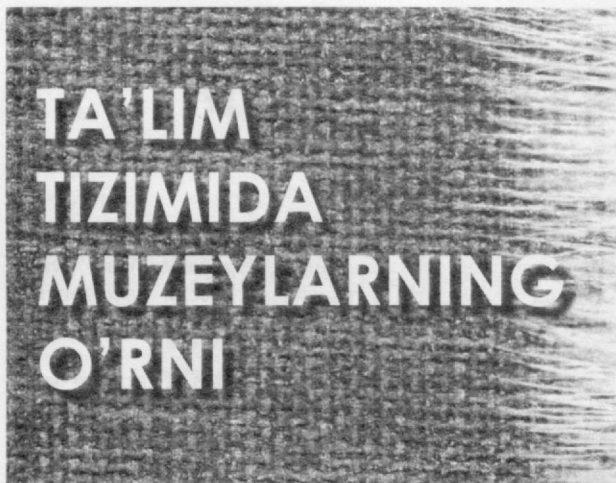
Уқориди келтирган муаллифларнинг асарлари Европада Амир Темур тимсолига бағишланган мусикий асарларнинг кичик бир қисмини ташкил этади. XVIII асрга қадар композиторлик ижодиётида Амир Темур сахна асарларининг бош қаҳрамони сифатида эътироф этилган бўлса, XIX-XX асрлар бошига келиб Англия композиторлик ижодиётида Шарқ мавзусига бўлган қизиқиш чандон кучайиши кузатилади.

Тахлилларимиздан шу нарса аён бўладики, XVII асрдан то XX асрга қадар Амир Темур бош қаҳрамон сифатида яратилган асарлар бевосита сахна жанрлари тақдирини билан боғлиқ бўлган. Хусусан, улар турли тарихий, бадиий манбаларга таянган бўлса-да, Амир Темур образини талкин қилиш борасида қатъиятли қирраларни ёритиш мақсад қилиб қўйилган.

Амир Темур қаҳрамон сифатида мусикий-сахнавий асарларда иккинчи даражали, баъзан эса эпизодик лавҳаларда учраса ҳам, асарнинг номланишини белгилаб берганини кўрамиз. Бу эса ўз навбатида «Темур» сахна асарларининг мавкеи Европа мусиқа ихлосмандлари ва томошабинларида баланд ва машҳур бўлганини исботлайди. Шарқ қаҳрамонлари Шотландия, Чехия, Словакия, Аргентина мамлакатларининг ҳам композиторлик ижодиётдан ўрин олгани, мазкур мавзунинг харитаси кенлиги, ўз навбатида, унга бўлган қизиқиш ва эътибори қатта бўлганидан далолат беради.

Демак, Европа композиторларнинг тарихимиз билан бевосита боғлиқ асарларини Ўзбекистонда ҳам баҳоли қудрат ўрганиб, теран таҳлил этиш ниҳоятда муҳимдир.

*Рашианой ТУРСУНОВА,
Хореография олий мактаби катта ўқитувчиси*

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов: «Музей – халқ тарихининг кўзгуси эканлигини назарда тутасак, у шу халқнинг фарзандлари – келажак авлод қалбида фахр-ифтихор туйғусини уйғота олиши керак. Бизнинг вазирамиз эса буюк тарихимизни мана шундай маърифий масканлар ёрдамида авлодларимизга тўлалигича етказиб беришдан иборат», деб музейларнинг миллат, хусусан, ёш авлод тарбиясидаги ўрнини белгилаб берган.

Ушбу асосда музейларнинг таълим-тарбиявий ролини кучайтириш музейшунослик фанида «музей педагогикаси» соҳасини ривожлантириш масаласини кун тартибига кўймоқда. Чунки бугунги кун талаблари турли ёшдаги болалар билан музей ва таълим муассасалари ўртасидаги алоқани тизимли, маълум мақсадга йўналтирилган ҳолда олиб боришни тақозо этмоқда. Зеро, юқорида таъкидланганидек, музейлар ўсиб келаётган ёш авлодни маънавий меросга хурмат руҳида тарбиялашда маданий-тарихий, табиий-илмий кадрларни йиғувчи ижтимоий институт саналади.

Музейларнинг таълимий ва тарбиявий аҳамиятини назарда тутган ҳолда уларни мактабга яқинлаштиришгина эмас, балки таълим муассасаларини ҳам музейга яқинлаштириш, яъни ҳамкорлик педагогикасини амалга оширишни талаб этади.

Музей педагогикаси музейшунослик фанининг янги соҳаси бўлиб, унинг асосида музей шароитида маданий-маънавий, тарихий-илмий ёдгорликлар воситасида келажак авлод тарбиясига йўналтирилган илмий-амалий фаолият ётади. Мутахассисларнинг фикрича, музей педагогикаси – бу маърифий ишлар ва музей дидактикасига таянадиган, музей ашёлари ва коллекциялар асосида бадний-эстетик тарбиянинг воситачилик фаолияти ҳисобланади.

Фикримизча, музей ва галереялар ўз олдига таълимий мақсадни қўймас экан, улар зерикарли муассаса бўлиб қолавериши хавфи мавжуд. Шунинг учун мактаб ўқувчиларини музейларга бўлган ҳар бир ташрифи аниқ ўқув мақсадига эга бўлиши; музейга ташрифни болаларнинг мактабда машғулотлардан чарчаган пайтида эмас, балки у ердаги манбаларни идрок этишга тайёр бўлган пайтида уюштириш; болаларгагина эмас, катталарга ҳам тинглаш учун оғир бўлган обзорли экскурсиялардан воз кечиш; болаларнинг мавзулар бўйича мустақил ижодлари (расмлар, иншолар, яратган моделлари) билан музейга ташрифларини яқунлаш лозим. Бундай ёндашув музей ва мактабларнинг таълим-тар-

бия соҳасидаги фаолиятига тизимли ва дастурли муносабатда бўлишини талаб этади.

Замон талаб этаётган бундай ёндашувни ҳаётга татбиқ этиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2010 йил 12 апрелда «Ўзбекистон Республикасининг “Музейлар тўғрисида”ги Қонунини рўйбга чиқариш учун зарур бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тасдиқлаш ҳақида”ги 68-сонли қарори қабул қилинди. Ушбу қарорда 18 ёшгача бўлган болалар учун давлат музейларида турган Миллий музей фонди таркибига киритилган музей ашёлари ва музей коллекцияларини бир ойда бир марта бепул кириб кўриш тартиби жорий этилди. Қарорга кўра, 18 ёшгача бўлган болаларнинг давлат музейларида музей тематикасига мос ҳолда тегишли ўқув фанлари мавзуларига оид машғулотлар ташкил этиш ҳамда ўқувчилар томонидан ўзлаштирилган билимларни мустаҳкамлаш, миллий байрамлар, кадрлар ҳамда буюк сиймолар ҳаёти ва ижодига бағишланган маънавий-маърифий тадбирлар, кечаларда иштирок этиш ва кўргазмалар ҳамда экспозицияларни кириб кўриш имкониятига эгадирлар.

Самарқанддаги Мирзо Улуғбек музейи ана шундай тарбия масканига айланди. Буюк олим, йирик жамоат арбоби Мирзо Улуғбек музейи Юртбошимизнинг ҳаракатлари билан қайта ташкил этилди. Музейда Самарқанд расадхонасида олиб борилган кўп йиллик тадқиқотларнинг самараси, XV аср учун юксак аниқлиги билан ажралиб турадиган Улуғбек жадвали, “Зижи жадиди Кўрагоний”, “Тарихи арбаъ улус” ҳамда мусиқа илмига бағишланган шоҳ асарлари, ноёб экспонатлар экспозициядан ўрин олган. Ўқувчилар томоша қилиш жараёнида аждодларимизнинг нақадар бой билим ва тафаккурга эга эканликларидан хабардор бўладилар ва уларда халқимизнинг буюк фарзандлари яратган бой маданий ва маърифий меросидан фахр-ифтихор туйғуси шаклланади.

Ўзбекистонда музей педагогикасига фақат мустақиллик йилларида эътибор берили бошланди. Тўғри, музей экспозицияларидан таълим-тарбия мақсадида ҳамма вақт ҳам фойдаланилган. Лекин жамият маънавиятини юксалтириш устувор йўналиш касб этаётган ҳозирги шароитда бу борадаги жаҳон тажрибаларини қўллаш, турли ёшдаги болалар ва музей экспозициялари билан ишлаш, энг муҳими, музей ва мактаб алоқадорлиги моделини ишлаб чиқиш, бу борада музей педагогини ҳамда ўқитувчини тайёрлаш кечиктириб бўлмас вазифалардан ҳисобланади.

Кузатишлардан маълум бўлдики, музейларнинг умумтаълим жараёнига кириб келиши нафақат инсоннинг ҳам психологик, ҳам ахлоқий жиҳатдан шаклланишида, балки ҳозирги ўзгараётган даврда яшашга, ижтимоий-маънавий ислохотларнинг субъекти бўлишига ҳам ёрдам беради. Ўқувчи музейлардаги маънавий меросни кўриб, ўрганиб, уни англаб олиши натижасида ўз ҳаёти фаолиятига ҳам мазмун киритади, миллатимизга ёт таъсирларга қарши туриш иммунитетини ҳосил қилади. Музей ва таълим муассасаларининг ўзаро бундай алоқаси маънавий бойликлар, санъатда акс этган юксак туйғулар, эстетик принциплар асосида юксак маънавиятнинг шаклланишига замин яратади.

Камола НИШОНОВА,
“Ўзбекмузей” жамғармаси
бўлим мудири

Ham sohibkor, ham san'atkorlar oilasi

Халкимизда касб-хунарларнинг авлоддан-авлодга ўтиб, сулола шаклида тақомиллашиб бориши яхши анъана. Тошкентнинг Юнусобод тумани Оқтепа маҳалласида шундай оилалардан бир нечаси истиқомат қилади. Маҳаллада шу даражада катта шажарали оилалар борки, улар асрлар давомида ўз касб-хунарларини ардоқлаб келишади, кадрлашади. Отабой ота Турсунов, Мўмин ота, Маҳкам ота Қулматовлар оилалари шулар сирасига киради. Улар узок йиллар муқаддам Себзордан ҳозирги манзилларига келиб, боғ-роғлар яратиб, истиқомат қилиб келадилар. Маҳкам ота ўтган асрнинг 20-30 йилларида шу маконга келиб, ариқ қавлаб, сув чиқариб дала-дашт ерларни боғ-роғларга айлантирган. Миришкор боғбон деган номга сазовор бўлган. Ўз даврида давраларда кураш тушиб, “Полвон” деган ном қозонган. Тўймаъракаларда ош дамлаб, «Маҳкам ошпаз» деб шуҳрат қозонган.

Маҳкам ота қарийб 90 ёшда оламдан ўтдилар. Улардаги соҳибкор, дехқон, мураббий, уста-дурадгор, қурувчи каби хунарлар фарзандлари, ўнлаб набиралари фаолиятида давом этаётди. У кишининг учинчи ўғиллари Саъдулла Маҳкамов истиқлол берган имконлардан ўринли фойдаланиб, миришкор боғбон, обрў-этиборли соҳибкор сифатида танилиб, «Саъдулла-Барака» фермер хўжалигига бошчилик қилиб келади. «Саъдулла-Барака»да отанинг бешта ўғли, учта кизи фаолият кўрсатишади. Саъдулла отанинг хунарини ўғиллари Зиёдулла, Асадулла, Лутфулла, Иззатуллалар эгаллаган бўлиб, улар фермер ҳамда боғбон-соҳибкор сифатида халкимиз дастурхонини тўлдиришга ўз ҳиссаларини қўшиб келмоқдалар. Саъдулла ота ва Муҳаббатхон аянинг санъатга бўлган иштиёқлари фарзандларида ҳам ўзаксини топти. Бош фарзандлари Сайдулла консерваторияни битириб, хонанда ва созандалик маҳоратини эгаллади. Унинг “Кўзларингни яширма”, “Отага тик бокма”, “Оханги ёр-ёр келади”, “Севгининг шўх торидан”, “Шошма, тулпор”

каби қўшиқлари эл назарига тушган. Лутфулла Маҳкамов Абдулла Қодирий номидаги Тошкент давлат маданият институтини тугатиб, мактабда мусикадан ўқитувчи бўлиб фаолият кўрсатиб келади. Зиёдулла Маҳкамов ҳам худди шу институтда таҳсил олиб, «Тановар» ансамблида хонанда сифатида ижод этиб келади. Зиёдулла Маҳкамовнинг ҳам қатор замонавий, миллий, эстрада қўшиқлари шинавандалар эътиборига тушган.

Оиладаги тўнғич фарзанд санъат йўлини танлагани сабабли ука ва сингиллари ҳам ўзбек мумтоз куй-қўшиқларини, мақомларни дилдан тинглаб, қуйлашадилар. Ака-укалар шу зайдда турли даражадаги расмий тадбирлар ва халкимиз маросим-тўйларида фаол қатнашиб, танила бошладилар, эл назарига тушдилар.

Лутфулла мураббий, санъаткор бўлиш билан биргалликда соҳибкор, моҳир боғбон сифатида узумларнинг янги навларини яратиб, кўпайтиради. Зиёдулла отаси изидан бориб, тоқзорларни янгидан бунёд этишга киришди. У ўзларига қарашли тоқзорларни отаси ва акалари кўмагида серҳосил, касалга чидамли янги навлар билан алмаштирди. Тоқзор Чарос, Паркент, Буваки, Хусайни, Ҳасайни, Келин бармоғи, Ок чиллаки, Қора чиллаки, Қўқон чиллаки, Оккизил даройи, Бир замбил, Ок кишмиш, Қора кишмиш, Тойфи каби навлар билан бойитилди. У ўзига қарашли 14 гектар тоқзордан 88-100 тонна ширин-шакар узум етказиб, эл-юрт дастурхонини бойитди. Айни вақтда Зиёдулла отасининг ўрнига «Зиёдулла-Барака» фермерлик хўжалигига раҳбарлик қилиб келмоқда.

Иззатулла эса соҳибкор ва ижодкор бўлишдан ташқари Республика Ички ишлар вазирлиги тизимида хизмат кўрсатиб, эл-юрт тинчлиги йўлида хизматни давом эттирмоқда. У ўз хонадонида фаровонлик яратган. Уйда иссиқхона бўлиб, помидор, бодринг, лимон каби неъматлар кишини-ёзини фарқ пишиб туради.

Хуллас, Юнусобод тумани Оқтепа маҳалласида истиқомат қилувчи ушбу сулола вакиллари ўзларининг хунарлари, касб-корлари билан умр бўйи халқ эъзозиде келадилар. Биз шундай оилаларни ўрнатиб кўрсатиб, ёшларни меҳнат қилишга, сулолалар бардавонлигини таъминлашга ўргатишимиз лозим. Зеро, оила ва жамият бир-бири билан чамбарчас боғлиқ. Оилалар мустаҳкам бўлса, жамиятга шундай фидоий соҳибкорлар, миришкорлар, ўз ишининг усталарини етказиб беради. Анъаналар авлодлар фаолиятида бўй кўрсатади.

Назира ОДИЛОВА

MUSIQA – MILLAT KO‘ZGUSI

Истиклол миллий тараққиётимиз учун улкан имкониётлар даврини бошлаб берди. Жаҳоннинг кўплаб халқлари билан иқтисодий, сиёсий, маданий ҳамкорликларнинг йўлга қўйилиши ва алоқаларнинг ривожланиб бориши жараёнида мамлакатимиз мусиқий оламида ҳам бутунлай янги муҳит вужудга келди. Бир сўз билан айтганда, истиклол йилларида мусиқий маданиятимиз тараққиёти янги босқичга кўтарилди.

Мамлакатимизда мусиқий маданиятнинг энг йирик ўчоғи ҳисобланган Ўзбекистон Бастакорлар уюшмасининг истиклол йилларидаги фаолиятига қисқача тўхталиб ўтсак. Бастакорларимиз мустақиллик йилларида мусиқа санъатининг барча жанрларида баракали ижод қилмоқдалар. Хусусан, кўпгина сахна асарлари, опера, балет, мусиқали драмалар, спектакл ва телефильмларга мусиқа, йирик жанрдаги чолғу асарларини яратдилар. Шунингдек, вилоятларда фаолият юритаётган Султонали Маннопов, Ҳалим Мамадалиев, Равшан Ҳамроқулов, Бозорбой Ўринов, Файзикул Зокиров, Ориф Атоев каби композиторлар ҳам ўз асарлари билан мусиқа маданиятимиз ривожига катта ҳисса қўшмоқдалар. Мустақиллик йилларида Ўзбекистон композиторларининг асарлари бир қатор давлатларда бўлиб ўтган Халқаро фестивал ва концертларда янгради. Бастакорлар уюшмасининг 38 аъзоси мамлакатимизнинг турли даражадаги орден ва медаллари билан тақдирланиши истиклол даврида мусиқа санъатига нисбатан юксак эътибор қаратилганининг намунасидир. Истиклол йилларида Ўзбекистон Бастакорлар уюшмасига республика мусиқа санъатига ўз ҳиссаларини қўшиб келаётган бир қатор ёш, истеъдодли композитор ва мусиқашунослар қабул қилинди. Улардан Вера Плунгян, Ирина Галушенко, Шухрат Дадажонов, Авазбек Маллабоев, Аҳмадjon Дадаев, Ойдин Абдуллаева ва бошқаларни айтиб ўтиш мумкин. Камолиддин Раҳимов, Ҳаким Хилямов, Ғуломжон Ҳожиқулов, Собир Худойбердиев, Муродулло Абдукаримовлар эса уюшманинг фахрий аъзолигига қабул қилинди. Замонавий ўзбек композиторлик ижодиётининг ютуқларини кенг тарғиб қилиш, анъанавий мусиқа санъати билан замонавий композиторлик ҳамда ижро мактабларининг муштарак ривожланишини таъминлаш, ёш авлод қалбида миллий ва умуминсоний кадриятларга, хусусан, мусиқа санъатига бўлган меҳр-муҳаббат туйғуларини камол топтириш, шунингдек, ижодий ҳамкорлик доирасини янада кенгайтириш мақсадида Ўзбекистон Бастакорлар уюшмаси бошқа ташкилотлар билан ҳамкорликда мунтазам равишда турли фестивал ва кўрик-танловлар ташкил этиб келмоқда. Халқаро замонавий симфоник мусиқа фестивали, “Куз наволари” Халқаро мусиқа фестивали, “Давр садолари” мусиқа фестиваллари шулар жумласидандир.

Шунингдек, Назира Аҳмедова номидаги Республика

опера хонандалари танлови ўтказиб келинмоқда. Мазкур танловнинг асосий мақсади — ёш опера хонандаларини рағбатлантириш, опера санъатини юртимизда кенг тарғиб қилишдан иборатдир. Умуман, бугун дунёда опера санъатининг мавқеи ниҳоятда баланд. Истиклол йилларида бу санъат мамлакатимизда янада тараққий этди, десак хато бўлмайди. Буни дунё эътирофи этмоқда. Шу ўринда, биринчи навбатда, вокал ижрочилари тайёрлаш услубини янада такомиллаштириш, шогирд тарбиялашда алоҳида устозлар мактаби асосида иш олиб боришни йўлга қўйиш лозим. Келажакда чет эл опера театрлари билан тажриба алмашишни, ўзаро ижодий сафарларни мунтазам йўлга қўйсак, албатта, бундан ҳам юксак натижаларга эришишимиз мумкин. Ҳозирги кунда опера соҳасида малакали режиссёрлар, дирижёрларни кўпайтириш лозим. Истиклол йилларида кўплаб опера хонандалари етишиб чикди. Улар орасида Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Самандар Алимов, Тошкент давлат мусиқали комедия театрининг истеъдодли актрисаси Диана Жабина, 2009 йил “Нихол” мукофоти совриндори, 2010 йил “Шухрат” медали соҳиби, нодир овоз эгаси Женисбек Пиязов ва бошқаларни санаб ўтиш мумкин. Ҳозирда дунёдаги кўплаб мамлакатларда опера эмас, оддий концерт ёза оладиган композиторнинг ўзи йўқлигини ҳисобга олсак, бу борада ватанимизда мусиқий маданиятнинг нақадар юксак даражада ривожланганлигини тасаввур этиш қийин эмас. Бугунги кунда дунёнинг 40 дан ортиқ мамлакатларида бизнинг композиторларимиз яратган асарлар қўйилмоқда. Умуман, мусиқа миллиятининг ички олами очиб беришда муҳим восита ҳисобланади. Мусиқа – миллият кўзгуси. Албатта, кишининг тинглаётган мусиқасига қараб, унинг характери, кимлигини билса бўлади. Мусиқасига қараб миллиятни билса бўлади, унда миллиятнинг тарихи акс этади. Вазминлик, улғуворлик, чуқур фалсафа мақомларимизда акс этса, ялла, лапар ва айтишувларда миллиятимизнинг тантилиги, сўзамоллиги, жўмардлиги ўз аксини топган. Ҳаёт қийинчиликлари инсонларнинг шодликка интилишини янада орттирган, шу жараёнда “лазги”лар, “тановар”лар яратилган.

Хулоса сифатида шуни айтиш мумкинки, истиклол йилларида мусиқий маданиятимиз тараққиётида профессионал мусиқа залворли ўрин тутди. Ўзбекистон Бастакорлар уюшмасида фаолият кўрсатаётган ижодкорлар ҳам педагогик фаолияти, ҳам илмий-ижодий изланишлари билан мамлакатимиз мусиқа олами тараққиётига тенгсиз ҳисса қўшиб келишмоқда.

Баҳром ИРЗАЕВ,

“Қатагон қурбонлари хотираси”

музейи катта илмий ходими

Samolarga nur taratgan Xurshida

имкони яратилди. Ана шундай истеъдод соҳибларидан бири Андижон адабий мухитидан етишиб чиккан шоира Хуршидадир.

Хуршиданинг шеърларида бадий нафосат, ҳаёт деган тунунчанинг сир-асрорларидан вокиф бўлиш, унинг синоатлари ҳақида куйлаб, ўқувчисини ҳам сўзнинг диловар кўчаларидан етаклачи нафис ва аёл қалбнинг инжа тугёнларини кузатамиз.

Шеърят мухлислари Хуршиданинг “Сигмагай жисмим жаҳонга”, “Алдамчи тонглар”, “Изҳор”, “Тажалли” каби шеърӣ китоб ва тўпламларини мутолаа қилганлар. Шоира яқинда ана шу китобларидан танлаган шеърлари билан бирга, кейинги даврда яратган асарларидан иборат «Самойнур» номли сайланмасини китобхонларга тухфа қилди.

Хуршиданинг “Самойнур” сайланмаси саккиз қисмга бўлинган. У сайланма тузишда ҳам маълум ижодкорликка ҳаракат қилган. Агар шоиранинг олдинги асарларида Ватан, Она, Ота, Ишқ деб аталмиш юксак инсоний туйғунинг заминий ва шуурӣ кучи, илоҳӣ хусусияти уларнинг муаллиф дунёқараш ва оламида сайқал топганлигини инобатга олсак, “Самойнур” сайланмадан кўра мустақил, алоҳида яратилган асар бўлиб кўринади.

“Самойнур”нинг бошқа шеърӣ сайланмалардан алоҳида фарқ қиладиган томони, шоиранинг бир неча йил давомида бир мавзуга оид тўплаган шеърларининг тадрижий ривожланиш механизмида ифода топганлигидадир. Масалан, бирор-бир шеърӣ тўпламда муаллифнинг Она Ватан ҳақида ёзилган туркум шеърлар шодасини кўриш қийин. Шоира “Мусаффо маскан” шеърӣда истиқлол туфайли юртимиздаги мусаффолик ҳар томондан бизни чулғаб олаётганлиги, озодлик томирдаги қонгача тантана қилаётганини билдириб ўтади:

Халким, тегрангга бок, ҳар ён мусаффо,
Осмон мусаффодир, замон мусаффо.
Мусаффодир диллар, виждон мусаффо,
Не бахт, томирда қон – туғён мусаффо!
Аждодларим руҳи шодон мусаффо!

Шоира Ватан мавзуини шу билангина ифодаламайди. Унинг бу мавзудаги туркум шеърлари бир-бирини тўлдирган ҳолда ўқувчига тақдим этилган. Бир яхлитликда кишида жонажон юртга бўлган меҳрини оширади, унга садокат билан муносабатда бўлишга ундайди. Шоира “Ватан” шеърӣда “Ватан, қалба ёнган оташан, Ватан” деса, “Саодат фасли” шеърӣда эса “Магарким уйинг тинч – Ватанинг тинчдир” деб бугунги куннинг энг долзарб мавзу бўлган осойишталик нақадар ўзимизга боғлиқлигини таъкидлаган.

“Самойнур”ни “Изтироб достони” деб атаган шоира унинг

эпиграфида Хожа Аҳмад Яссавӣ ва Жалолиддин Румӣ асарларидан байтлар келтиради. Ана шу пайравлик, таъсирланиш, салафлар ижоди, руҳи, услубига татаббуъ қилиш, ўзини шу майдонда синаб кўришга жасорат қилган Хуршиданинг руҳияти унинг мазкур дoston мавзуи, услуби ва ифодаларида ўз аксини топган. Фақат бир жиҳатни таъкидлаш жоизки, дoston мавзуида шоиранинг фалсафӣ мушоҳадalари, саккиз қисмга бўлинган шеърларида замон руҳи, қалб нидоси, ўзига хос янгиликка интилиши, муаллифнинг баъзан ўта ўткирлашиб кетган изтироб аралаш тушқун сатрларини ҳам пайқаш мумкин. “Умид бор, дил нафас олади эркин” деган шоира шу эркинликка қараб интилади ва ўқувчисини ҳам ўз манзили сари етаклайди.

“Самойнур” достони шоиранинг фалсафӣ олами, ер ва само орасидаги мутаносиблик ва ўзгалик, шодлик ва ғам, омад ва омадсизлик, умид ва умидсизлик ва бошқа қарама-қаршилик гирдобининг тасвири Хуршиданинг сайланмадан жой олган кўпгина асарларининг мазмунини ташкил этади. Шоира бу мушқулликнинг дардини чеккан, азоб гирдобида саргардон қолган пайтлари бўлганки, “Матонат ва сабр – бесўз, бесўрок, Нур сочмоқ – дилда йўқ эрса-да чироқ!” деб ёзади.

Ҳамма даврда ҳам, айниқса, ҳозирги давр адабиётида буюк салафларимиз, замондошимиз бўлган классик адиблар қаторида тан олинган шоирлар ғазалларига муҳаммас айтиш, жавобиялар яратиш юксак жасорат бўлиши қатори, ўта масъулиятли вазифа ҳамдир. Айтиш мумкинки, Хуршида бу борада ҳам ўзининг анчагина салоҳиятли адиб эканлигини исботлаган. Унинг ғазал жанрида кўпгина шеърлар яратганлигини биламиз. Айниқса, “Андижон томонларга”, “Зулм этманг”, “Алдасанг”, “Қолмади”, “Ўртагай”, “Ҳаста бўлдум” каби ғазаллари дилкаш бўлиб, замонавий шеърят майдонига умидли ғазалнавис шоира қириб келаётганлигидан далолат беради. Хуршиданинг Навоӣ, Фузулий, Бобур, Хувайдо, Нодира ва бошқа мумтоз шоирлар ғазалларига айтган муҳаммаслари бу жанрга жиддий ҳисса кўшаётганлигидан дарак беради.

“Самойнур”даги шеърларнинг баъзи мисра ва байтлари жуда юксак даражада сайқал топган, куйма тарзда муаллиф томонидан баён этилган. Шоиранинг “Дўппингдан ўргилай, жафокаш халким”, “Келмайсанми, бардош, кетмайсанми, ғам”, “Ишқ – худонинг нодир гавҳари”, “Умидлар бағридин топгач илинжин, муддао завқин”, “Ором билмай тупроқларин кечаверди сўзларим”, “Ёр висолин ахтариб назм элида фотих кўнгул”, “Йўқ ҳушим васлингга асло, лек юрак таскинга зор” каби ўнлаб сатрлар мавжудки, уларнинг ҳар бири таҳлилида шоиранинг юксак бадий санъати, мажозий ифодalари, сайқал топган луднёқарашини кенг шархлаш имкони мавжуд.

“Самойнур” сайланмасидан жой олган шеърларнинг жуда кўпчилиги таҳлил ва эътиборга лойиқ. Аммо ҳар бир нарсада меъёр бўлгани сингари, бунда ҳам билдирган фикримизни етарли деб биламиз. Шоирадан янги китоблар кутган ҳолда, унга янада ижодий баркамоллик тилаб қоламиз.

Ҳасан ҚУДРАТУЛЛАЕВ,
филология фанлари доктори

Sirli jilvalar oshig'i

Ижод шундай бир ишки, у истъедодни, узлуксиз ўқиб-изланишни талаб этади. Кишида унинг бири бўлиб, иккинчиси етишмаса ҳам, мақсадга етиш мушкул. Аммо у яна ниманинг эвазига қўлга киритилади? Бу саволга ҳеч бир тайёр жавоб йўқ. Тасвирий санъат тарихида шундай бир истисно мисоллар борки, улар кишини ҳайратга солади. Барча қатори тасвирий санъат соҳасида маҳсус таълим олмаган бўлсада, аммо ўз асарлари билан юксак эътирофга сазовор бўлган ижодкорлар ҳам учраб туради.

Илҳомжон Тўрабоев олтмишдан сўнг ўз касби — ҳисобчиликдан нафақага чиқиб, том маънода рангтасвир билан шугуллана бошлади. Биз Ван Гогнинг ўттиз ёшдан, Поль Гогеннинг қирк ёшдан бу соҳага кирганлигини биламиз, аммо олтмиш ёшдан кейин... Бу мураккаб, но-зик санъатнинг сир-асрорини ўрганишга кечлик қилмасмикан? Унда нега япон rassomi Хокусай саксон етти ёшида “Мен рангтасвирнинг сирларини энди тушуна бошлаяпман”, деган?! Яратганнинг ўзи бундай улкан имкониятларни кимгадир кеч, кимгадир эрта бериши ҳам балки бир сирли ҳикматдир. Шунга қарамай, албатта, бу имконият самараси, меваси каттиқ изланишлару жонни қийнаш, ижод азобига чидаш эвазига ҳосил бўлишини чинакам бадиият ошиғи яхши билади. Нимёруғ хонада рўпарамга кўйилган мўъжаз рангтасвир асарларини томоша қилар эканман, шууримда шу хаёллар айланарди. Баҳорнинг бошларида шоир Мирпўлат Мирзо тавсияси билан у кишининг собиқ синфдоши Илҳомжон Тўрабоевнинг Тошкент шимоли-шарқида жойлашган устахонасига кирган эдим.

Бир қараганда, устахонага ҳам ўхшамайди: ҳаммаёк ораста, мольберт кўринмайди, одатдаги палитраю полга улоктирилган бўшаган сикма мойбўёқ лошини кўрмайсиз, ошиб-тошиб ётадиган ҳар хил ҳажмдаги чорчўплар кўзга ташланмайди... гўё бир мехмонхонадек, тинч, осойишта хонада майин мусика эшитилади. “Айвонда ишлайман”, — дейди уй эгаси. У ерда ҳам агар бир-икки жуфт манзара, портретларни ҳисобга олмаганда,

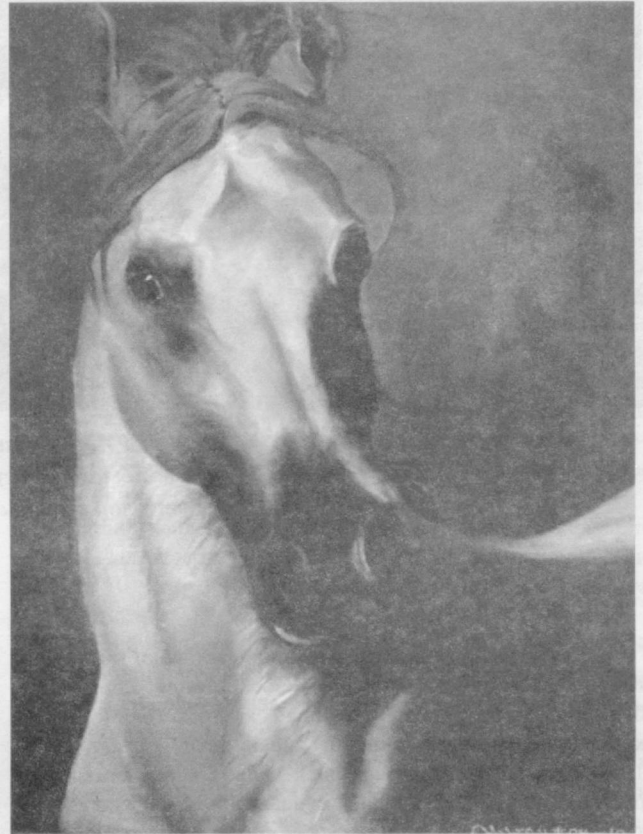
рассом қаерда ишлар экан деган хаёлга борасиз. Илҳомжон кичкина жойда ўзига хос ва мос жой танлаб, мольберт қўйиб ишлашга ўрганган экан. Ҳарқалай, асл касби иктисодчи, тарки одат амри маҳол дейдиларку! У қайси бир четдан менга суратларини кўрсатишда давом этади. Мен улардаги ранг суртмаларига, шаклу шамойилига, тасвирлар мавжига тикиламан.

Маълумки, халқ орасидан ўз истеъдоди билан юзага чиққан рассомлар кўпинча мавжуд академик мактабларга амал қилишмайди, ўз билганларича ёки хоҳлаганларича ижод қилишади. Бундайларни хаваскор деб аташади. Мен ҳам ҳеч қаерда махсус таълим олмаган Илҳомжон устахонасида ана шундай даражадаги асарларни кўрсам керак деган тасаввурда эдим. Аммо рўпарамдаги ишларда маълум бир маънода рангтасвир қонун-қоидаларига амал қилинган, унинг нозик сирларини англай бошлаган ижодкор қалби уриб турар эди. Албатта, бу уринишларда ҳали ўз дастхати ёрқин кўринмаса-да, рангтасвир оламига астойдил қадам қўяётган Илҳомжоннинг завқу шавқи, табиати, одамларни ранг ва шакл орқали англаш сиёғи бор эди. Илҳомжон рангни мулоим, майин эврилишлар билан ишлатади, манзаралар, отлар, болалар тасвирларида унинг вазмин нигоҳи, сокин ҳаёллари сезилади. Бу, шубҳасиз, катта шахарнинг шовқин-суронли, тезкор, ахборотга тўла оламидан толиққан, гўзаллик ва латиф манзарага муҳтож қалбнинг бахтиёр, шодмон кўшиқларидир. Ижодкор асарларининг илк қораламалари невараларидан, Зомин ва Бахмалда кўрган от уюрларидан, Сўқок ёки Чимён сайрида кўрган манзараларидан яратилганлигини айтади. Демак, ҳамиша ҳам унинг вужудига яна бошқа бир одам — рассом яшаб келган экан...

Унда расм чизишга қизиқишни расм ва чизмачилик ўқитувчиси Муҳсинбой Маҳкамбоев уйғотган. Шу киши туфайли синфдаги болаларнинг ярмидан кўпи расм чизишга астойдил қизиқиб кетишган. Илҳомжон мактабни тугатгач, Тошкентга келди. Аммо негадир рассомлик бўйича ўқишга қирмади. Балки ҳаёт, турмуш ташвишлари шуни такозо қилгандир. Бунга ўзи ҳам ҳайрон.

У таҳсилдан сўнг кўп йиллар Жиззах вилояти Агроемисаноат уюшмасида, кейин Молия вазирлигида тафтишчи бўлиб ишлади. Балки шу пайтларда у Поль Гогеннинг қурилишда оддий ишчи, сўнг маклер, Ван Гогнинг комисионер бўлиб ишлаганини эслаган бўлса, не ажаб. Аммо қалбида улар каби тасвирий санъатга қизиқиш, интилиш иштиёқи доим жўш уриб турди. Ҳатто мажлислар, йиғилишларда кизик ҳолатларни, образларни топиб чизиб ўтирган кунлари бўлган. Ўшанда у деҳқон отаси кезган далаларни эслар, болалигида қолган айрим лавҳаларни ҳаёлида жонлантириб, қоғозга кўчирарди. “Дилимда расм чизиш билан жиддий шуғулланиш нияти бор эди”, дейди Илҳомжон. Шу билан бирга, унча-мунча расм чиза олса-да, махсус таълим олмаганлиги сабаб ушу соҳа билан жиддий шуғулланиш, ижод қилиш осон бўлмаслигини яхши тушунарди. Шу боис, нафақага чиқибок, дўсти таниқли рассом Файзулла Аҳмадалиев олдида борди. Шундай қилиб, у ҳар кунни рассом устахонасида эртадан кечгача тасвирий санъат сирларини ўргана бошлади. Шу жараёнда Ўзбекистон халқ рассоми Акмал Нурдан ҳам маслаҳатлар олиб турди. Бу ерда у ижодкор учун устахона деган ажиб бир хилқатнинг чинакам озодлик ороли эканлигини англаб етди. Бу оролда Фаррух Аҳмадалиев, Бахтиёр Маҳкамов, Эркабой Мамашарипов, Отахон Оллоберганов каби рассомлардан ҳам сабоқ олишни унутмади. Мана, у ҳозирги кунда ўз устахонасида ижод қилмоқда. Устозлари билан кўришиб, фикр алмашиб туришни ҳам қанда қилмайди.

Натюрморт, гуллар, отлар унинг севган мавзуси. Шу боис табиати рангтасвирда ўзига хос куйлаган Саврасов,

Шишкин, Ван Гог, Матисс унинг севган рассомларидан. Республикаміздаги рассомлардан Фаррух Аҳмадалиев, Акмал Нур, Отахон Оллоберганов, Баҳодир Жалолов, Дилором Мамедова асарлари унга завқ бағишлайди. “Бугунги кунда бошқа соҳа кишиларининг рангтасвирга қизиқиши ортиб бормоқда. Уларнинг бошқа санъат тури эмас, айнан рангтасвирга қизиқишлари сирли. Уларни телевидениеда, радиога, матбуотда ташкилот қилмоқ, рағбатлантирмоқ, асарларига фикр айтмоқ жоиз”, дейди Ўзбекистон Бадий Академияси раиси Акмал Нур.

Илҳомжон рангларни тоза, тиник ишлатишни яхши ўзлаштирган. Дарҳақиқат, бу ҳислат ҳатто баъзи уста рассомларда ҳам кўнгилдагидек эмас. Илҳомжон ўзи яхши кўрган мавзуда ишлайди, композицион тарҳни ҳам тўғри белгилайди. Рангтасвирда матога қўйилган ҳар бир ранг суртмаси бошқа ранглар жилосига, нур ва соя ўйинларига, композицияга, мато юзасига таъсир ўтказиши. Ана шу нозик эврилишни пайкамаган мўйқалам соҳиби хаваскорликдан ёки ҳунармандликдан юқорига кўтарила олмайди. Бундай нозик кузатиш киши қалбида, унинг табиатида яширин. Санъат, хусусан, тасвирий санъат, рангтасвирда бўёқлар рангларга айланишида беадад имкониятлар, уларнинг жилланишида сирли жилвалар бисёр. Уларни ўз рангтасвирга олиб қира олган рассом оламини, ўз қалбини қайтадан кашф этади. Бу эса ижодкор қалбидаги нурнинг қанчалик жилвалари мўллиги билан белгиланади. Ана шу йўлда Илҳомжонга сабру тоқат, ижодий кашфиёт, мардонвор интилишлар ёр бўлсин!

Нодир НОПМАТОВ

QATAG'ONNING KATTA DOG'LARI

Биз босмачилик ҳаракати ҳақида бўлсин, коллективлаштириш, репрессиялар, турғунлик даврига оид бузилишлар бўлсин, “оқ доғ”ларнинг бутунлай тугатилиши тарафдоримиз.

**Ислом Каримов,
“Ўзбекистон мустақилликка
эришиши остонасида” китобидан**

Мустақилликка эришганимизнинг дастлабки кунларида Юртбошимиз шўро даврида Ўзбекистонда сира айби бўлмаган, ҳалол одамлар кўплаб камокқа олингани ва қириб ташланганини ачиниш билан айтиб, фақат 1937-1939 йиллари 41 минг нафардан кўпроқ киши қамалгани, шундан 37 мингдан кўпроғи судлангани, 6920 киши отиб ташланганини қайд қилган эди. Орадан саккиз йил ўтиб, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов 1999 йил 22 июнда “Ватан ва халқ озодлиги йўлида қурбон бўлган фидойилар хотирасини абадийлаштириш тўғрисида”ги Қарорни имзолади. Қарорда қатагон қилинганлар номларини абадийлаштириш, улар ҳақидаги бор ҳақиқатни ҳозирги ва келажак авлодлар учун сақлаб қолиш мақсадида кўп жилдли “Қатагон қурбонлари” хотира китобини тайёрлаш, нашр этиш ва бу ишга ёрдам кўрсатиш вазифаси қўйилган эди. 2005-2009 йилларда 5 жилдли “Қатагон қурбонлари” китоби яратилди. Бунда 1937-1938 йилларда Ўзбекистон Республикаси Ички Ишлар Халқ Комиссарлиги ҳузуридаги учлик, Украина, Шимолий Кавказ, Москва ички ишлар бошқармалари ҳузуридаги учликлар ҳукми билан қатагон қилинган 14589 нафар юртдошимиз ҳақида маълумотлар келтирилган.

Ўзбекистон ССР Ички ишлар халқ комиссари ва унинг ҳузуридаги учлик раиси Дарениң Захарович Апрессян 1938 йил 3 апрелда СССР “ГУЛАГ”га йўллаган хисоботида биринчи категория бўйича 450 киши қатагон қилингани, шундан жосуслар 35 киши, қочиб ўтганлардан 8 киши, тараққийчилар 2 киши, диверсантлар 9 киши, террорчилар 26 киши, сотқинлар 6 киши, жинойи рецидивистлар 217 киши ва бошқалар 99 киши эканлиги, 58 та аксилинкилобий гуруҳлар тугатилгани қайд этилган. Бундан ташқари Ўрта Осиё лагеридан қочиб кетган ва қўлга олинган 160 маҳбус отувга ҳукм этилгани таъкидланган.

ЎзССР Ички ишлар халқ комиссарлиги ҳузуридаги учлик жами бўлиб лимит бўйича 13548 кишини қатагон қилишга ҳукм чиқаргани, шундан 5913 киши отувга, 7635

киши камок жазосига ҳукм этилгани, бу отувга ҳукм этилганларнинг 613 нафари Ўрта Осиё лагеридagi маҳбуслар экани айтилган. Булардан ташқари кўплаб юртдошларимиз СССР Олий суди Ҳарбий коллегияси ҳукми билан олий жазога тортилган, узоқ муддатларга камок жазосини ўташ учун “ГУЛАГ” лагерларига этап қилинган.

Жойлардаги ички ишлар халқ комиссарликлари томонидан СССР Олий суди Ҳарбий коллегиясига тақдим этиладиган айблов хулосаларида маҳбусларга бериладиган жазо чораларини аввалдан белгилаб қўйиш одатга кирган. Шу мақсадда жойлардаги ички ишлар ҳузуридаги учликлар Ҳарбий коллегияда кўриб чиқиладиган маҳбуслар рўйхатини тузганлар. 1937-1938 йилларда ана шундай рўйхатлардан 383 таси Сталинга тақдим қилинган. 44 465 нафар партия, совет, комсомол, ҳарбий ва хўжалик масъул ходимлари келтирилган рўйхат Сиёсий бюро аъзолари Сталин, Молотов, Жданов, Каганович, Ворошилов ва бошқалар томонидан имзоланиб, тасдиқланганидан сўнг, НКВД ходимлари жазо чораларини белгилаб қўйганлар. Агар айбланувчи отиладиган бўлса, айблов хулосага “1”, агар озодликдан маҳрум қилинадиган бўлса, “2” каби белгилар қўйилган. Олий суд Ҳарбий коллегияси аъзолари кўрилаётган ишлар бўйича ҳукм чиқаришда ана шу белгиларга амал қилиш билан чекланганлар.

Ҳарбий коллегиянинг бутун судлов йиғилиши, ҳукм чиқариш ва уни эълон қилиш жараёни бор-йўғи 15-20 дақиқада амалга оширилган. Ҳатто СССР Олий суди Ҳарбий коллегияси телеграф орқали ҳукм тайинлашгача бориб етган. Масалан, СССР Олий суди Ҳарбий коллегиясининг собиқ аъзоси, ҳозирда захирадаги генерал-майёр Никитиченко Узоқ Шарқда Ҳарбий коллегиянинг сайёр сессиясини бошқарган, айбланувчилар ва улар ҳақидаги айблов хулосаларини кўрмасдан, телеграф орқали 102 маҳбус устидан ҳукм чиқарган. У Узоқ Шарқда НКВД органларининг маҳбуслар ҳақидаги тергов, айблов ҳужжатларини оммавий равишда сохталаштириши янада авж олишига кўмаклашган.

1938 йил октябрида Тошкентда СССР Олий суди Ҳарбий коллегиясининг сайёр сессияси йиғилишлари ҳам ана шундай формал, юзаки суратда ўтказилган. Маълумки, СССР Ички ишлар халқ комиссарлиги давлат Хавфсизлиги Бошқармаси 8-бўлим бошлиғи, давлат хавфсизлиги катта майори Цесарский имзоси билан сиёсий бюро аъзоларига тасдиқлаш учун “СССР Олий суди Ҳарбий коллегияси су-дида кўриб чиқиладиган шахслар рўйхати” тақдим этилган. Унда Ўзбекистондан биринчи категория бўйича 155 киши, иккинчи категория бўйича 10 киши келтирилган. 1938 йил 28 март санаси кўйилган бу рўйхатга И.В.Сталин, В.М. Молотов, Л.М.Каганович, К.Е.Ворошилов, А.А.Ждановлар имзо чекканлар. Мазкур рўйхат юқорида таъкидлагани-миз 383 рўйхатдан биридир. Рўйхатда Ўзбекистонлик 165 кишининг фақат исми ва фамилияси кўрсатилган, холос. Рўйхатдагилар устидан қачон ва ким томонидан ҳукм чиқарилгани маълум эмас эди. Биз топган махфий архив ҳужжатларида ана шу 165 киши СССР Олий суди Ҳарбий коллегиясининг 1938 йил 4-16 октябрь кунлари Тошкентда бўлган сайёр йиғилишларида жазога тортилгани акс эттирилган. Бу йиғилишларда 165 нафар эмас, жами 507 нафар ўзбекистонликлар тақдири ҳал этилгани маълум бўлди, яъни юқоридан тасдиқланган ўзбекистонлик 165 махбус са-фига яна 342 махбус киритилган.

Кўлимизда СССР Олий суди Ҳарбий коллегияси сай-ёр сессияси раиси, ҳарбий юрист Алексеевнинг 1938 йил 4 октябрда Ўзбекистон ССР Ички ишлар халқ комиссари, давлат Хавфсизлиги майори Дереник Захарович Апрессян-га йўллаган расмий талабномаси. Унда 1938 йил 4 октябр-да СССР Олий суди Ҳарбий коллегияси сайёр йиғилиши томонидан олий жазо – отувга ҳукм этилган 51 махбусга нисбатан ҳукм ижросини зудлик билан таъминлаш талаб қилинган. 51 махбус номма-ном келтирилган. Д. З. Апрессян бу хатдаги талабномани ижро этиш вазифасини давлат Хавфсизлиги катта лейтенанти Шишкин зиммасига юклаш ҳақида резолюция кўяди. Ўша кунлик ҳукм ижро этилиб, бу ҳақда далолатнома тузилган. Унда давлат Хавфсизлиги кат-та лейтенанти Шишкин, Ишчи-деҳқон қизил армияси бош Ҳарбий прокурори ёрдамчиси, 1-ранг ҳарбий юристи Шуль-цан иштирокида ҳукм ижро этилгани қайд этилган ҳамда қайднома юқоридаги икки шахс томонидан имзоланган.

СССР Олий Суди сайёр Ҳарбий коллегияси раиси 1938 йил 5 октябрда Д. З. Апрессянга йўллаган 00601 сонли фар-мойишида 1938 йил 5 октябрда Ҳарбий коллегиянинг сайёр сессиясида олий жазога ҳукм этилганларга нисбатан зудлик билан ҳукм ижросини таъминлаш буюрилган. Афсуски, бу конхўрлик ҳам “ўз вақтида” бажарилади. Апрессян яна ўша Шишкин ва Шульцанга зудлик билан ўлим жазосига ҳукм қилинган 39 нафар махбусни отишни ташкил этиш вазифа-сини топширади. Вазифа шу кунлик бажарилади.

Ҳарбий Коллегиянинг 1938 йил 8 октябридаги йиғилишида 40 нафар махбус отувга ҳукм қилинади ва ҳукм ўша кунлик ижро этилади. Шунинг эртасига Ҳарбий коллегиянинг 1938 йил 9 октябридаги сайёр йиғилишида отувга ҳукм этилган 42 махбус катта лейтенант Шишкин ва биринчи рангдаги Бош Ҳарбий прокурор ёрдамчиси Шульцанлар иштирокида отилган. Бу каби шафқатсизлик, адолатсизлик ҳар куни давом этаверади. Бу қонли “анъана”га айланиб бораверади...

СССР Олий суди Ҳарбий коллегиясининг 1938 йил 10 октябрдаги сайёр йиғилишида 33 махбус отувга ҳукм қилинади, ҳукм шу куни ижро этилади.

Ҳарбий коллегиянинг 1938 йил 11 октябрдаги сайёр йиғилиши 26 махбусни олий жазога ҳукм қилди. Ҳукм шу кунлик ижро этилди.

Ҳарбий коллегиянинг 1938 йил 13 октябрдаги сайёр йиғилишида 42 нафар махбус устидан отув ҳукми чиқарилди, ҳукм ўша куннинг ўзида ижро этилди.

Ҳарбий коллегия ўзининг 1938 йил 14 октябрдаги сайёр йиғилишида 36 нафар махбусни отувга ҳукм қилди. Бу ҳукм ҳам ўша куннинг ўзида ижро этилди.

СССР Олий суди Ҳарбий коллегияси сайёр сессияси-нинг раиси генерал Алексеевнинг 1938 йил 15 октябрда-ги 00610 сонли хатида ЎзССР Ички ишлар халқ комисса-ри Д.З.Апрессяндан 15 октябрда 25 нафар махбус устидан чиқарилган отув ҳақидаги ҳукмнинг зудлик билан ижроси-ни таъминлаш талаб этилган. Бу талаб ҳам ўрнатилган тар-тибда, ўз вақтида қондирилади.

Ҳарбий коллегиянинг 1938 йил 4-15 октябрь кунлари-даги йиғилишларида қатағон қилишнинг иккинчи тоифаси бўйича 70 махбус 10-15 йил муддат билан қамоқ жазосига ҳукм этилган.

Ҳарбий коллегия сайёр йиғилиши 15 нафар сиёсий махбус ишини кўриб, қайта терговга юборади. Ҳарбий кол-легия сайёр йиғилишида 7 нафар махбус қамоқдалигида ва-фот этганлиги қайд этилган.

Ҳарбий коллегия сайёр йиғилиши махбус Сатторов Юнусжон ишини Фарғона судида кўриб чиқишга, Васильев Василий Ефимович ишини эса Москвада кўриб чиқиш учун жўнатишга қарор қилади. Оператив мулоҳазалар бўйича Почанин Петр Исаевичнинг ишини кўриб чиқиш масаласи бекор қилинади.

Ҳарбий коллегия сайёр йиғилишида махбуслардан Фо-зилов Избосар, Ҳасанов Назаркулларнинг қасал эканлиги қайд қилингани учун уларнинг иши кўрилмай қолган.

Ҳарбий коллегия сайёр йиғилиши Тошкент темир йўли ходимларидан 35 нафарини биринчи тоифа бўйича отувга ҳукм қилган. 507 нафар қатағон қилинганлар номма-ном аниқланган бўлса-да, уларнинг қимлиги, қайси сохта айбловлар билан жазога тортилгани, уларга нисбатан жиноят кодексининг қайси моддалари қўллангани, хибсага олинганда тўлдирилган махбус анкеталари, тергов материаллари, айблов ҳулосалари, махбуслар таржимаи холларини Федерал Хавфсизлик Хизмати архивидан топа олмадик. Қидирув, суриштирув ишлари орқали бундай ҳужжатлар ҳозирда Россия Федерацияси Олий суди архивида сақланаётганлиги ҳақида айрим маълумотларга эга бўлинди. Бу ҳужжат ва материалларни синчковлик билан ўрганиш, мушоҳада қилиш, таҳлил этиш орқалигина ана шу 507 нафар юртдошларимиз ҳақидаги бор ҳақиқатни англаб етиш, совет режимининг қатағон сиёсати моҳиятини, механизмини, унинг фожеали оқибатларини яна бир қарра хис этиш ва фош қилиш мумкин. Бу эса яқин келажақдаги юмушларимиздандир.

*Рустамбек ШАМСИДДИНОВ,
тарих фанлари доктори*

Маълумки, эзгуликни улуғлаш ва бунёдкорлик ғояси қонқонига сингиб кетган халқимизнинг бениҳоя юксак бадий даҳоси туфайли яратилган номоддий маданий мерос дурдоналарини асраб-авайлаш, бадий ижодиётнинг қадимий анъаналарини тиклаш ва миллий қадриятларни изчил ривожлантириш мамлакатимиз маънавий-маданий тараккиётининг асосини ташкил этади. Зеро, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2010 йил 7 октябрдаги “2010-2020 йилларга мўлжалланган номоддий маданий мерос объектларини муҳофаза қилиш, асраш, тарғиб қилиш ва улардан фойдаланиш Давлат дастурини тасдиқлаш тўғрисида”ги қарори фольклор анъаналарини тарғиб этиш, халқ оғзаки бадий ижоди ёдгорликларини тўплаш ва нашр этиш, улар юзасидан фундаментал тадқиқотлар яратиш, фольклор асарларини ижро этувчи иқтидор соҳиблари — бахшилар ижодини янада ривожлантириш учун катта имкониятлар очиб берди.

Шу муносабат билан ҳозирги пайтда мамлакатимизда номоддий маданий меросни тадқиқ ва тарғиб этиш борасида кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда. Яқинда Қашқадарё вилоятининг Дехқонобод туманида ўзбек бахшичилиги анъаналарини ривожлантиришга катта ҳисса қўшган таниқли дostonчи, марҳум Қодир бахши Раҳим ўғли таваллудининг 75 йиллигига бағишлаб ўтказилган “Бахшиси бор элнинг бахти бор” мавзусидаги хотира кечаси ана шундай эзгу тадбирлардан бири бўлди.

Қўлидаги дўмбрасини сайратганча, бадииятнинг сеҳрли оламидаги сўз гавҳарларидан ғаройиб маржонлар шодасини тиза билган ноёб иқтидор соҳиби Қодир бахши Раҳим ўғли Дехқонобод туманидаги Хўжамахмуд қишлоғида дунёга келди. Болалик йиллариданок шерободлик Шерназар бахши Бердиназар ўғли дostonчилик мактабининг йирик вакиллари — Ражаб бахши Нормурод ўғли, Умр шоир Сафар ўғли, Турди шоир ва бошқа устоз бахшилардан дostonчилик ва терма ижрочилиги санъатини катта қизиқиш билан ўрганди. 1966 йилда Қарши Давлат университетини тамомлаган Қодир бахши Раҳим ўғли умрининг охирига қадар ўзи туғилиб-ўсган Хўжамахмуд қишлоғидаги Бобур номли ўрта мактабда ўқитувчилик қилиш билан бир қаторда тўй-ҳашамларда, анъанавий байрамларда, халқ ижодиёти кўрик-танловларида, турли маданий-маърифий тадбирларда дostonлар ҳамда ўзи яратган асарларни маҳорат билан ижро этиб, мухлислари меҳрини қозонди.

Бахшилар орасида “Қодир Раҳим ўғлидай кумқулоқ бахши ҳали туғилгани йўқ”, деган нақл юриши ҳам бежиз эмас. Чиндан-да, Қодир бахши хотирасининг ўткирлиги, нозик сўз ўйинларини тезда илғай билиши, бадиҳага ғоятда чечанлиги билан ўзига тенгқур бахшилар орасида алоҳида ажралиб турарди. У ўз устозларининг репертуаридаги етмишдан ортиқ анъанавий дostonларни, юзлаб термалар, кўплаб дўмбира куйларини пухта ўзлаштириб олиб, ёдида саклаб юрар ва маҳорат билан куйлар эди. Бахшининг репертуари “Алпомиш”, “Ёдгор”, “Ширин билан Шакар”, “Рустамхон”, “Муродхон”, “Зайдиной”, “Балхувон”, “Гавҳаройим”, “Ойчинор”, “Келиной”, “Мисқол пари”, “Равшанхон”, “Ёзи ва Зебо”, “Оллоназар Олчинбек”, “Олтин қобок”, “Нурали” каби анъанавий дostonлардан иборат бўлган. Бадиҳагўйлиги ва шоирлик иқтидори кучли бўлган Қодир бахши Раҳим ўғли халқ орасида кенг тарқалган анъанавий дostonларни ижро этиш билангина чекланиб қолмасдан, ўзи ҳам бадий ижод билан мунтазам равишда шуғулланиши натижасида “Жаҳонгир Темур”, “Аҳмад Яссавий”, “Ота дуоси”, “Махтумқули”, “Ойша”, “Эшқора билан Дўстқора”, “Даврим фарзанди”, “Отибахт полвон” сингари янги дostonларни яратиб, халқимизнинг эпик ижо-

BAXSHILI EL — BAXTLI EL

диёти ривожига муносиб ҳисса қўшди.

Анъанавий дostonлар ва термаларнинг мохир ижрочиси, дўмбира куйларининг билимдони сифатида халқ орасида ном чиқарган Қодир бахши мамлакатимизда ўтказилган бахши-шоирлар ва жировларнинг кўрик-танловларида, халқ бахшиларининг I ва II Республика олимпиадасида, ЮНЕСКО томонидан ўтказилган VII ва VIII Халқ ижодиёти Халқаро Конгрессларида иштирок этиб, совриндор бўлган эди. Шунингдек, “Шарқ халқларининг дoston мусиқаси” мавзусида ўтказилган халқаро анжуманда “Алпомиш” дostonини ўттиздан зиёд куйда марок билан ижро этиб, ўзбек бахшиларининг созандалик маҳорати нақадар теранлигига ҳаммани қойил қолдирганлигини кўпчилик мутахассислар ҳалигача эслашади.

Ўзидан ўнлаб дostonлар, термалар, дўмбира куйлари қолдирган Қодир бахши Раҳим ўғлининг маънавий маданиятимиз ривожига қўшган энг муҳим ҳиссаси шундан иборатки, у ўтган асрнинг 70-80-йилларида дostonларнинг мохир ижрочиси ва ижодкори сифатида бахшичиликка янги рух олиб кирди ҳамда анъанавий дostonчиликнинг ривожланишига замин яратди. Фарзандлари — Абдуқаҳҳор бахши ва Абдумурод бахши, шунингдек, иқтидорли шогирдлари Бобораҳим бахши Маматмурод ўғли ва Абдуназар бахши Поёнов унинг дostonларини тилдан қўймай куйлаётганликлари Қодир бахши Раҳим ўғли анъаналарининг барҳаётлигидан далолат беради.

Учрашувда мамлакатимизда номоддий маданий меросни асраб-авайлаш ва тарғиб этиш юзасидан амалга оширилаётган ишлар, халқ бахшичилиги анъаналарининг ўзига хос хусусиятлари, Қодир бахшининг ҳаёти ва ижодий фаолияти, у куйлаган дostonлар тўғрисида фикр алмашилди. Бахшининг шогирдлари унинг репертуаридаги дostonлардан парчалар-

ни, шунингдек, Қодир бахши Раҳим ўғлига бағишлаб яратган термаларини айтиб бердилар.

Семинар-тренинг доирасида Қашқадарё, Самарқанд, Сурхондарё ва Жиззах вилоятларидан ташриф буюрган 50 дан ортиқ бахши иштирокида бахши-шоирларнинг Қодир бахши Раҳим ўғли хотирасига бағишланган ижодий беллашуви ҳам бўлиб ўтди. Қодир бахши Раҳим ўғли хотирасига бағишлаб ўтказилган “Бахшиси бор элнинг бахти бор” мавзусидаги Республика семинар-тренингида, “Хотира кечаси” доирасида бўлиб ўтган ижодий учрашувлар, илмий-амалий анжуман ҳамда бахши-шоирлар баҳсида фаол иштирок этганлар ҳомий ташкилотларнинг эсдалик совғалари билан тақдирландилар. Таниқли устоз бахши хотирасига бағишлаб ташкил этилган мазкур беллашувда ўзига хос ижро йўли ва бадиҳағўйлик маҳоратини намойиш этган ёш бахшилар эса фахрий ёрликка муносиб кўрилди.

Мамлакатимизда асрлар давомида шаклланиб, юксак даражада ривожланиб келган дostonчилик анъаналарини ривожлантиришга қатта ҳисса қўшган таниқли бахши Қодир бахши Раҳим ўғлининг 75 йиллиги муносабати билан ташкил этилган “Бахшиси бор элнинг бахти бор” мавзусидаги хотира кечаси халқимиз томонидан кўз қорачигидай асраб-авайлаб келинаётган бебаҳо номоддий маданий мерос ёдгорликларини кенг қўламда тарғиб этиши, ҳозирга қадар ўзининг жонли ижрочилик анъаналарини давом эттириб келаётган бахшичиликни тараққий эттиришга хизмат қилиши ҳамда халқ дostonларида куйланган эзгу ғояларни ҳар томонлама етук, барқамол ёш авлод қалбига янада чуқурроқ сингдириши жиҳатидан самарали ўтди.

*Маматқул Жўраев,
Жавлон Сулаймонов*

Ўзбек миллий цирк санъати илдизлари узоқ ўтмишга бориб тақалади. Қадимда Фарғона ва Сурхондарё водийларида “От ўйин”, яъни чавандозлар, масхарабоз ва дорбозлар санъатига мустақкам пойдевор қўйилиб, улар аста-секин ривожлана бошлаган. Бу санъат халқ ҳаёти, урф-одатлари, маросимлари, байрамлари, жамият тараққиёти билан чамбарчас боғланиб бизгача етиб келди. XX аср бошларида Раҳмон Абдухалилов, Тошкенбой Эгамбердиев ва Карим Зариповлар санъати ва маҳорати бу соҳада кенг ривож олди.

Бугунги кунда халқимизга Тошкенбой Эгамбердиев ва Карим Зариповлар амалга оширган ижодий ютуқлар яхши маълум. Ушбу устозларнинг ўнлаб, юзлаб шогирдлари, ўғил-қизлари, невар ва чеваралари айни кунларда ўзбек цирк санъатининг барча турларида фаол меҳнат қилиб, ўзбек цирк санъати ютуқларини нафақат юртимизда, қолаверса, жaxon микёсида кенг тарғиб қилиб, ривожига тенгсиз ҳисса қўшиб келмоқдалар. Сулола аъзоларининг ҳар бири улкан ижодий шахс ва катта санъаткор. Ушбу мақолада айни устозларнинг давомчиси Ойдинхон Тошкенбоева фаолияти ҳақида имкон қадар сўзлашни ният қилганмиз.

Ойдинхон Тошкенбоева машҳур чавандоз ва кизикчи, Ўзбекистон халқ артисти ўзбек циркининг асосчиларидан бири Карим Зариповнинг невараси, Ўзбекистонда Хизмат кўрсатган артистлар Холида Зарипова ва Фахриддин Шарифбоевларнинг суюкли кизи ҳамда машҳур дорбоз Тошкенбой Эгамбердиевнинг келини бўлади.

Ойдинхон болалик чоғларидан цирк майдонида катта бўлди, улғайди. Балки шу сабабдир, ҳеч иккиланмасдан ўз ҳаётини цирк санъатига бахшида этишга шошилди. Лекин бу ҳаёт нақадар оғир ва катта меҳнат талаб қилишини у яхши тушунар эди. Унинг онаси биринчи чавандоз аёл Холида Зарипова ҳар куни қизини ўзи билан шу мўъжизавий дунёга етаклаб, санъат тинимсиз меҳнат ва изланиш орқали яратилишини ўргатар эди. Ойдинхоннинг жажжигина қалби онаси танлаган чавандозлик томон эмас, балки янада оғирроқ ва мураккаброқ “Сехргар”лар дунёси ва цирк майдони узра оппоқ канотларини ёйиб, ҳар хил рақсларни ижро этаётган кабутарларга талпинди. Сехргарлар, куш ва бошқа ҳайвон ўргатувчилар санъатига меҳр қўйган Ойдинхон мактаб дарсларидан сўнг, уйда сакланаётган кабутарларга қараб, улар билан болаларча сўзлашиб, нималарнидир орзу қилар эди, уларни қўлига олиб силарди ва эркалатарди. Қушлар эса жажжи кизалокнинг елка ва нозик қўлларига ўтириб, унинг қуйлаётган кўшиқларига рақсга тушаётгандек бўлар эдилар.

Ўқиш ва уй ишларини тугатгач, Ойдинхон ота-онаси билан улар иштирок этадиган цирк тадбирларига бориб, янги дастурларни томоша қилди. Гоҳида эса она-укалари билан кизикчи-масхарабоз ёки

қуёнча ва тулкича кийимларини кийиб ёш цирк артистлари сифатида кундузги тадбирларда ўз чиқишларини намойиш этди. Шундай чиқишлардан сўнг Ойдинхон катта санъат оламига кириб бораётганини, лекин бу оламда ҳали талайгина меҳнат талаб қилинишини яхши ҳис этарди. Бундай ҳолатларни енгиб чиқиш ва саволларга аниқ жавоб топиш учун у адабиёт олами билан дўстлашди. У кўп ўқиди ва цирк санъати сирларини мукамал билишга интилди.

Ойдинхон ўрта мактабни тугатиб, ҳеч иккиланмасдан Абдулла Қодирий номидаги Тошкент давлат маданият институтининг “Оммавий тадбирлар режиссёри” бўлимига ўқишга кирди. Унинг устози, санъатшунослик фанлари номзоди, режиссёр Никифор Степанович Ким ўз талабаси ва шогирди изланишларидан хурсанд эди. “Мен, — деган эди бир суҳбатимизда у киши, — ўз талабаларим орасида Ойдинхон Зариповага алоҳида вақт ажратиб, у билан кўпроқ ишлар эдим. Нимагаки, унинг билими ва тажрибаси бошқа талабалардан анча устунроқ бўлиб, ўз вазифаларини мукамал бажарар эди. Машғулотларда эса у кўпроқ актёрлик маҳорати, рақс ва цирк санъати, халқ ижодиёти асосларидан унумли фойдаланиб, ўз дастурини кизикарли ва томошабоп услубда яратарди. Ўша пайтларда Ойдинхон устоз санъаткор ва моҳир цирк устаси бўлиб етишишига ишонар эдим”.

Устознинг орзу-ниятлари тез орада рўёбга чиқди. Ойдинхон институтни аъло даражада тугатиб, буvasи Карим Зарипов ташкил этган, ота-онаси ва яқинлари меҳнат қилаётган Тошкент давлат цирки жамоаси ҳамда “Саҳнада цирк” бадий жамоалари дирекциясида режиссёр ва “Ўргатилган кабутарлар” артисти сифатида ўз санъатини намойиш эта бошлади. Тез орада у ўзбек миллий цирк ижодиёти анаъналарини бугунги замонавий ижодий ютуқлар билан уйғунлаштириш мақсадида алоҳида сценарийлар ёзди. Шу сценарийлар асосида ўзи меҳнат қилиб келаётган жамоаларда устоз санаёткор ва ёш ижодкорлар ҳамкорлигида янги-янги дастурлар яратди. “Бизнинг бадий жамоаларимиз фаолияти Ойдинхон санъати ва маҳорати туфайли янада ойдинлашди. Ойдинхон Зарипова ўзбек миллий цирк санъати, ўз ота-бувалари яратган катта даргоҳга ёш мустақкам устун бўлиб қўшилди...” деган эди суҳбатимизда бадий жамоалар дирекцияси раҳбари, устоз дорбозларимиздан бири, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Эркин Тошкенбоев.

Ойдинхон шу цирк даргоҳида ўз бахтини топди. У машҳур дорбоз, Ўзбекистон халқ артисти Тошкенбой Эгамбердиев оиласига келин бўлиб тушди. Турмуш ўртоғи, моҳир дорбоз Зокиржон Тошкенбоев эса Ойдинхон билан кўп йиллар ҳаёт қуришди, биргаликда меҳнат қилишди. Кўплаб хорижий давлатларда ижодий

Tinib-tinchimas sulola

сафарларда бўлиб, ўзбек маданияти ва санъатини улуғлашди. Меҳнат фаолияти давомида улар ўғил-қизларига ўз касбларини улашдилар, цирк санъатига садоқатни ўргатдилар.

Бугунги кунда Ойдинхон Тошкенбоева ўз ишини фаол давом эттириб, Республика эстрада-цирк коллежида кафедра мудир ва цирк санъати фанлари бўйича катта ўқитувчи сифатида меҳнат қилмоқда. “Инсон бор экан, бир нарсага талпинади, меҳнат қилади. Ахир у фақат еб-ичиш, тоза ҳаводан нафас олиш, осмондаги ойга, ёрқин юлдузларга махлиё бўлиш учун дунёга келмайди-ку? Инсон бир нарсани кашф қилай, яқинларимга, дўстларимга нафим тегсин, бу озод ва обод юртда халким янада ўйнаб-кулсин, дард ва ташвиш кўрмасин, дейди. Бизни ота-боболаримиз “Меҳнат, меҳнат, изланиш ва кашф этиш” деган ўз шиорларига содиқ бўлишга ўргатишган. Мен шу икки сулола: Зарипов ва Тошкенбоевлар фарзандлари эканимдан фахрланаман ва сулола аъзолари шаънига ҳеч доғ тегмасин, улар номи фақат халқ эътиборида бўлсин ва у ўз халки учун меҳнат қилсин, тер тўксин, дейман. Цирк санъати ҳар бир ўзбек паҳлавон йигитининг салобати, унинг ғурурини, ботир ва жасурлигини, аёлларимизнинг гўзаллиги, латофати ва назокати, уларнинг ўз халкига, ўғил-қизларига бўлган бекиёс меҳрини ифода этади. Балки шунинг учун ҳам бу санъат тури халқимиз орасида ўта кадрли санъат ҳисобланади”, дейди у ўз фаолияти ҳақида.

Асосий мақсад жаҳонга донги кетган ўзбек цирк санъатини янада ривожлантириш, мустаҳкамлаш, янги-янги, ёш ва истеъдодли цирк усталарини етиштириб чиқариш. Марказий Осиёда ягона ҳисобланган Эстрада-цирк коллежида бугунги кунда таникли цирк усталари меҳнат қилмоқдалар. Улар дорбозчилик ва чавандозлик, масҳарабоз-қизикчилик,

акробатика ва ҳаво гимнастикаси, жами ўндан ортик фанлар бўйича дарс беришади. Устоз-ўқитувчилар Улуғбек Зарипов, Олимжон ва Шокиржон Тошкенбоевлар, Баходир Билолов, Холмурод Қорақулов, Наталья Штирёва ҳамда бошқалар ўзбек миллий цирк санъати анъаналарини ва унинг бугунги ижодий ютуқларини талабалар моҳирона эгаллашларида сидқидилдан катта ёрдам бермоқдалар. Цирк санъатининг қонун-қоидалари ва талаблари ниҳоятда оғир. Ҳамма ҳам цирк артисти бўлавермайди. Бу санъат турларини чуқур эгаллаш учун жисмоний куч, чуқур ақл-идроқ, сабр-тоқат, умуман, катта истеъдод ва меҳнат талаб қилинади. Шу талабларни ўзларига сингдириб олган, шогирдлар бугун ўзбек цирк санъатини жаҳон бўйлаб кўз-кўз қилмоқдалар, нуфузли халқаро фестивалларда иштирок этиб олий мукофотларни қўлга киритмоқдалар.

Ойдинхоннинг ёруғ орзулари кўп. Ойдин орзуларнинг ижобати, албатта, бўй кўрсатади. Ўзбек циркининг Ойдиной сингари фидоий заҳматкашлари бор экан, ушбу санъатимизнинг фаолияти бардавомдир.

*Аҳмаджон РАҲИМОВ,
санъатшунос*

UMR NA'SHASI

Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган артист, «Дўстлик» ордени соҳиби, Қорақалпоғистон Республикаси халқ артисти, «Олтин қалам» Миллий мукофотининг совриндори Фарҳод Бобожонов портретига чизгилар

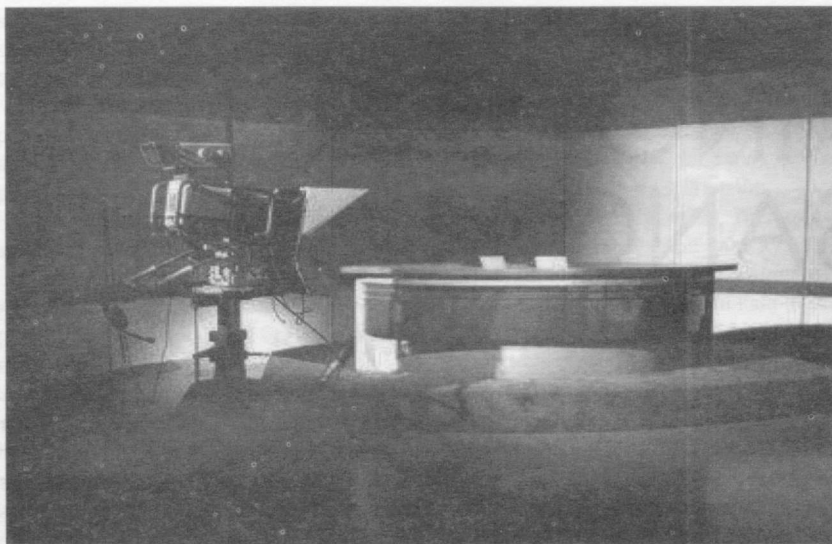
Одатда бирон бир таникли инсон ҳақида гапириш ёки ёзиш учун киши кўп ҳаёлга толади. Бу инсонни салкам қирк йилдан бери билганлигим, қолаверса, кадрдоним, қариндошим ва ҳамкасбим бўлгани учун ҳаёлимдан нималар ўтса, шуларни ёзишга жазм этдим. Фарҳод Бобожонов номини мамлакатимизнинг барча гўшаларида жуда яхши биладилар, кадрлайдилар ва замондош ҳамда ватандош сифатида севадилар.

Фарҳод аканинг дипломида олий маълумотли актёр эканлиги таъкидланган. Бироқ мен расмий ҳужжатларда эътироф этилган мутахассисликдан ташқари Фарҳод ака тимсолида ажойиб журналист, нуктадон сухандон, зарғарона тилга эга нотик хислатларини ҳам кўраман. Оддийроқ қилиб айтганда, Фарҳод ака ўзи ҳам жуда яхши гапиради, бировни ҳам чиройли сўзлата олади. У кишини гоҳида Зомин тоғларида, баъзида эса Орол соҳилларида, яна бир қарасангиз, Бойсуннинг бетакрор манзаралари бағрида кўриш мумкин. Фарҳод ака тайёрлаган кўрсатувлар доим чуқур маъноси, бадиийлиги билан ажралиб туради.

Албатта, Фарҳод Бобожоновнинг ижодий фаолияти ҳақида ҳали яна тўхталиб ўтамиз. Мен шу ўринда, бу инсоннинг ижтимоий-маънавий қиёфасига ҳам айрим чизгилар бермоқчи эдим. Чунки Фарҳод Бобожонов менинг нафакат кадрдон устозим, ҳамкасбим, балки қайиноғам ҳамдир. У кишининг оталари Бобожон Раҳимберганов ҳақида кўпгина яхши гапларни эшитганман. Бобожон ота Раҳимберганов қарийб 50 йил Хоразм воҳасида ўқитувчилик қилганлиги, ажойиб адабиётшунос бўлганлиги, уларнинг уйларида навойихонлик мунтазам ўтказиб келинганлиги ва етук инсонлар билан биргаликда шеърхонлик қилинганлиги ҳамда

кўшиқлар айтилганлиги тўғрисида маълумотларга эга бўлдим. У киши ўзи раҳбар бўлган мактаб ўқувчилари учун дафтар-китоб, қалам, сиёҳдон ва бошқа анжомларни баҳоли қудрат сотиб олиб, тарқатганлиги тўғрисида кўп бор эшитганман. Бобожон ота Раҳимберганов ҳақида шундай хис-ҳаяжонга берилиб ёзишимнинг сабаби у кишининг илмга ташналиги, билмдон ва маърифатпарвар бўлганлигидир. Шу боис Бобожон отанинг фарзандлари ҳам илмли, маърифатли, халқ севган инсон бўлиб етишдилар. Сўзсиз, буларнинг ичида Фарҳод Бобожонов алоҳида ўринга ва мавқега эгадир.

Фарҳод ака барчага яхшилик қилишга интилади.

Кимнидир касалхонага ётқизиш, ўқишига ёрдам бериб юбориш, кимнингдир шеъри ёки мақоласини матбуотда чиқаришга кўмаклашиш ва ҳақозо... Лекин Фарҳод ака кимга яхшилик қилмасин, ҳеч қачон буларни эсламайди, таъма ҳам қилмайди. Масалан, менинг ўзимга ҳам бир эмас, кўп бор яхшилик қилган. Ўтган асрнинг 80- йиллари бошида ҳозирги Ўзбекистон Миллий университетига тарих фанидан сабоқ берар эдим. Кунларнинг бирида Фарҳод акага телевидение орқали намойиш қилинаётган “Бугун оламда нима гап?” номли кўрсатувга катта ҳавасманд эканлигимни билдирдим. У киши тез орада устоз, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган журналист Турсунбой Қоратоев билан таништирдилар. Айнан устоз Турсунбой аканинг кўмагида дастлабки чиқишимиз, аниқроғи, биринчи синов яхши қабул қилинди. Шу тарика Фарҳод аканинг тавсиялари, маслаҳатлари ва йўл-йўриқлари сабабли дастлабки синовдан муваффақиятли ўтганман.

Мен Фарҳод Бобожонов ҳақида хаёлимдан ўтаётганларни ёзар эканман, кўпроқ мавзу атрофида, яъни айнан Фарҳод ака тимсолини, унинг феноменини ёритишга ҳаракат қиламан. Ташқаридан кузатган одам Фарҳод акани ажойиб суҳандон, журналист ва ижодкор сифатида билади. Бироқ камдан-кам одам унинг қурувчилик соҳасида ҳам катта маҳорати борлигидан хабардор.

Бир қарасангиз, Фарҳод ака гишт тараётган, яна бир қарасангиз, девору шифтларга чиройли жило бераётган бўлади. Шу сабаблидир унинг хонадони доим бадастур. “Ёшлик” студиясида бошловчилик қилганлиги ҳамон ёдимда. У кезлари Фарҳод ака менга қариндош ҳам эмас эди. Мен у кишига эфир орқали меҳр кўйганман ва таниганман. Ўтган асрнинг 60- йиллари охирида Фарҳод ака телевидение орқали суҳандон сифатида танила бошлади. Тез орада «Ахборот» кўрсатувининг энг фаол бошловчилари қаторида бўлган Ўктам Жобиров, Насиба Қамбарова, Насиба Иброҳимова, Даврон Зунунов, Галина Мельникова каби машҳур дикторлар сафидан жой олди. Албатта, Фарҳод акани халқимиз жуда-жуда севади. Шу билан бирга уни энг кадрлайдиган, суядиган, алқайдиганлар, биринчи галда, унинг яқинлари ва қариндошларидир. Шу жумладан, менинг оилам ҳам. Мен Фарҳод ака Бобожоновнинг фарзандларимга суюкли тоға эканлигидан доимо ғурурланганман. Фарҳод ака фарзандларим учун нафақат тоға, шу билан бирга маънавий суянчиқдир.

Анча йиллар бўлиб кетди. Раҳматли дадам Тўхтабек ота Каримбеков қайиноғам Фарҳод Бобожовни қаттиқ яхши кўрар эди. У кишини кўргани борсам, “кеча қайиноғанг чиқди, роса гапирди, зўр шеър ёдлар экан” дер эдилар.

Дадам телевидение орқали чиқиб, ажойиб шеър ёдлаган ёки гапирган инсонларни ҳамиша ҳурмат билан тилга олар эдилар. Кунларнинг бирида отам “Фарҳоджон ажойиб лектор экан, кеча чамаси бир соат гапирди” деб у кишини улуғлагани ҳали-ҳали ёдимда.

Таъкидлаганимдек, ижод йўлида толмай меҳнат қилаётган Фарҳод Бобожонов ҳақида бир неча рисоаларга сиғадиган фикрларни баён қилиш мумкин. Менинг назаримда, Фарҳод ака Бобожонов бугуннинг забардаст ижодкорларидандир. Бу забардастлик унинг эртанги кун ғоялари билан яшаш, эзгуликка ва янгиликка интилиш, оддийроқ қилиб айтганда, Ватанга сидқидилдан хизмат қилиш режалари билан чамбарчас боғлиқ.

Нима ҳам дердик?! Ижод йўлида, изланиш йўлида, яхшилик ва эзгулик йўлида толиқманг, Фарҳод ака!

Қобилбек КАРИМБЕКОВ,
ЎзМТРК сиёсий шарҳловчиси

KINO: SAN'AT... SANOAT...

Кино санъатининг ўзига хос яратилиш тарихи, ўтмиши бор. Ўзбек кино санъати бугунги даражага эришиш учун бир канча босқичларни босиб ўтди. Йиллар ўтиши билан овозсиз фильмлар овозли, ок-кора, рангли кадрлар, оддий экран эса кенг экран билан ўрин алмашди. Жанр ва мавзу танлаш масаласида ҳам тинмай изланишлар олиб борилди. Ҳозирда ҳам бу жараён давом этмоқда. Энди кино кўришнинг “3D”, “5 D”, “7 D” сингари турлари пайдо бўлди.

Янги даврда кенг омма учун янги фикрлар, янги ғояларни илгари сурувчи экран асарлари керак эди. Бу борада давлат бюджети ҳисобига яратиладиган фильмлар қаторида янги оқим – тижорий фильмларнинг вужудга келиши айтиш мумкин. Замонавий техника-технология ёрдамида яратила бошланган бундай экран асарларининг қаҳрамонлари асосан ёшлардан иборат эди. Шу сабабли ёш томошабинларнинг кино санъатига меҳри “уйғонди”.

Илк тижорий фильмлар яратилиши тарихига назар ташланса, аксарият ҳолларда ҳаваскор ижодкорлар номларини кўриш мумкин. Бу даврда тижорий фильмларда ёшларни қизиқтириш мақсадида асосан севги-муҳаббат мавзусига мурожаат этиларди. Фильмнинг кассабоплигини таъминлаш, сарфланган маблағни фойдаси билан қайтаришга кафолат сифатида тижорат киноларига асосан машҳур бўлиб улгурган эстрада юлдузлари таклиф этилар эди. Кўшиқлари ёшлар томонидан севиб тингланадиган хонандалар – Лола, Шаҳзода, Райҳона, Манзура, Севинч Мўминова, Самандар Ҳамроқулов, Тохир Содиков, Равшан Собиров, Ёдгор Мирзажонов, Жаҳонгир Фозилжонов, Илҳом Фармонов, Жўрабек, Шоҳруххон ва бошқалар ана шундай фильмларда асосий образларни яратишарди. Ҳомийлар айнан шу йўл билан ўз мақсадларига етишни ният қилишганди. Лекин тез орада синчков томошабин ушбу жараённинг моҳиятига тушуниб етади. Навбатчи мавзу, бир хил жанр, ўйлаб топилган воқеа, реал ҳаётга мувофиқ бўлмаган сюжет, муаммонинг ечими, қаҳрамонлар ижросидаги камчиликлар, шу жумладан, юзакчилик, маҳорат етишмаслиги, ноўрин қўлланган мусиқа, мажбурлаб жойлаштирилган кўшиқлар кетма-кетлиги ва бошқа кўплаб жиҳатлар ёш томошабинларда хусусий киностудия маҳсулотларига нисбатан қизиқишнинг сусайишига сабаб бўлди. Бу борада тижорат киносининг энг катта нуқсони – “енгил драматургия”га мурожаат этилиши, режиссёр талқинининг сустлиги, қолаверса, муаммонинг муҳим жиҳати қаҳрамонларнинг профессионал актёрлар эмас, айнан хонандалар ижросида гавдалантирилишида экани мутахассислар томонидан қайта-қайта танқид остига олинди.

Томошабинларнинг хусусий киностудия маҳсулотларига нисбатан салбий реакцияси бу санъатга ҳам профессионал

ижодкорларнинг таклиф этилишига сабаб бўлди. Чунки хомийлар фильм учун маблағ сарфлайди. Ажратилган маблағ ўзини оқлаши ва албатта, фойда келтириши керак. Бунинг учун, энг аввало, яхши драматургик асар, профессионал режиссёр ва актёрлар ансамблини жамлаш зарур эди.

Азалдан кино санъатида сценарий масаласи долзарб муаммолардан ҳисобланган. Бундан тижорий фильмлар ҳам мустасно эмас. Масалан, бу оқимда бойлик ва камбағаллик асосига қурилган конфликт, реал ҳаётга зид ечим, миллий менталитетимизга ёт муаммо ва характерлар, воқеаларнинг ҳаётий эмаслиги сингари камчиликлар киносининг савиясига путур етказётган бир пайтда профессионал ижодкор Ёлқин Тўйчиевнинг тижорат киносига кириб келиши том маънода ушбу санъатда ўзига хос бурилиш ясади.

Ё.Тўйчиев фильмнинг ғояси ва мазмун-моҳиятига синчковлик билан аҳамият беради: ҳар бир қаҳрамоннинг характери очиқ беришга уринади, мумкин қадар фалсафий фикрларни илгари суради. Мухими, ҳар бир қаҳрамоннинг кечинмаларини ўз юрагидан ўтказгани сезилиб туради. Шу боис уларга муносабати экранда табиий равишда намоён бўлади.

Бугунги кунда тижорат киносига ўзаро рақобат вужудга келди. Чунки томошабин нафақат фильмнинг мавзусига, балки актёрларнинг ижро маҳоратига ҳам ҳолисона баҳо берадиган даражага етди. Томошабин учун бир актёрни кўплаб фильмларда кўришнинг қизиғи йўқ. Агар режиссёр актёр билан астойдил ишласа, унинг янги қирраларини оча олса, томошабин бунинг дарров сезади. Бу борада ўзига хос услуб топа олган ижодкорлар сирасига Рустам Саъдиевни киритиш мумкин. Унинг фильмлари ёшларбоп бўлиб, режиссёр актёрлар ансамблига алоҳида эътибор беради. У ҳам бошқалар сингари аввалига бош қаҳрамон образини яратиш учун хонандалар ижросидан фойдаланди. Кейинчалик эса бу режиссёр кино санъатида янги номларни кашф эта бошлади. Шулардан бири ёрқин киноактриса Дилноза Кубаевадир. У кино санъатида илк марта “Келгинди куёв” фильмида рол ижро этган бўлса-да, лекин томошабинлар “Келгинди келин” фильмидан кейин актрисанинг ижро маҳоратига тасанно айтишди. Шундан кейин Дилноза тижорат киносининг чин маънодаги маликасига айланди. Унинг кўплаб фильмлардаги образлари ўзининг ёрқин қиёфаси, хаёти-ҳаракати, ички кечинмалари, ўзига хос табиати, пластикаси, психологияси, инсонийлиги ва бошқа кўплаб жиҳатлари билан томошабин диққат-эътиборини тортади.

Сўнги йилларда аксарият тижорий фильмларда доимий актёрлар – Улуғбек Қодиров, Адиз Ражабов, Алишер Узоқов, Мурод Ражабов сингари ижодкорлар потенциали-

дан фойдаланиётганини кузатиш мумкин. Балки кўплаб қахрамонлар, ҳаттоки фильмнинг мазмун-моҳияти ҳам шу боис бир-бирига ўхшаб қолаётгандир?! Балки сценарий муаммоси сабабли ушбу ҳолат вужудга келаётгандир?! Балки бу борада режиссёрлар актёр билан ишлаш масаласига жиддий ёндошаётгандир?! Бу ҳам тижорий фильмлар муаммолари сирасига киради.

Устоз режиссёрлар нафақат бош қахрамон образини яратувчи актёрлар билан, шунингдек, эпизодик рол ижрочилари билан ҳам алоҳида ишлашганини фильмларда кузатиш мумкин. Айрим тижорий фильмларда эса ҳаттоки бош қахрамон образига ҳам етарлича ургу берилмагани сезилиб қолади. Бисси бу образ режиссёрни тўлқинлантира олмаган. Ҳақиқий ижодкор сценарийни қўлга олиши билан фильмнинг хомаки нусхасини кўз олдига келтиради, қахрамонларини ўзича гавдалантиради, уларга ўз муносабатини билдиради... Шундан келиб чиққан ҳолда актёрлар ансамблини йиғади, ижодий жамоани жамлайди.

Кино санъатида актёрнинг конфликтларга муносабати сўз орқали эмас, бутун тасвир орқали сезилиши зарур. “Сен етим эмассан”, “Ўткан кунлар”, “Маҳаллада дув-дув гап”, “Темир хотин” сингари фильмларда “олтин меъёр”га амал қилинганини кўриш мумкин. Бу фильмлар асло эскирмас киноасарлардир. Чунки ушбу экран асарларининг таъсирчанлиги ва бадиийлиги айнан тасвир орқали намоён бўлган.

Режиссёрнинг муваффақияти олдига қўйган мақсадини томошабинга еткази олиши билан баҳоланади. Агар у фильм қахрамонидан ўзига ўхшаш жиҳатларни топмаса, кионинг яшаб кетиши кийин масала. Ижодкорнинг иқтидори мақсадини фильм орқали очиб бериши ва томошабин юрагига кира олишида намоён бўлади. Айрим режиссёрлар ижодини уларнинг фильмлари мисолида таҳлил этилса, ажойиб ҳулосалар келиб чиқади. Масалан, Саид Мухторов ўз фильмларида ноанъанавий услубларни қўллашга одатланган. Унинг қахрамонлари кинода доим ҳам эътибор берилмайдиган дўлилар, кар-соковлар ва ҳоказо. Абдувоҳид Ганиев фильм-

ларида асосан техник имкониятлардан кенг фойдаланишини кузатамиз.

Бугунга келиб, тижорат фильмларининг ҳам жанрлар кўлами бойиб бормоқда. Аввалига мелодрама жанри оммавий тус олган бўлса, ҳозирда жанрлар хилма-хиллиги ёки уйғунлигини кузатиш мумкин. Балки ҳамма фильмлар ҳам жанр талабига тўлиқ жавоб бера олмас. Лекин ўзаро рақобат туфайли тижорий фильмларнинг яратилишида бир қанча ўзгаришлар кузатилмоқда. Мисол учун, Шавкат Жайроннинг детектив жанрдаги “Гумон” фильмининг биринчи кадрдан то охирига кадригача гумонли мусиқа янграб туради. Шу боис томошабин ўзича фильм қахрамонлари орасидан жиноятчини излайди. “Гумон”нинг энг муваффақиятли жиҳати фильм мазмунига мос мусиқа танланганида ҳам намоён бўлади.

Мирмақсуд Охунов ижодига мансуб “Бегоналар”нинг бошқа фильмлардан фарқли жиҳати шундаки, асарнинг ўрталарида воқелик яқунланганга ўхшайди, аммо... Воқелик нима сабабдан юз бергани, унга нималар тўсқинлик қилгани фильм давомида очиб берилади. Бунда бир воқеа ҳар бир қахрамон томонидан, унинг нуқтаи назари, муносабати билан алоҳида равишда қайта-қайта тасвирга олинади. Ушбу услуб туфайли фильм воқеалари фақат фильм яқунидагина тугайди, ундан олдин ҳеч бир ҳулосага келиш имконияти берилмаган.

Ҳулоса қилиб айтганда, хусусий студиялар маҳсулоти бўлмиш тижорий фильмларда энг аввало, миллий урф-одатлар ва анъаналарга кенг ўрин берилди. Шунингдек, бу даврга келиб, жанрларнинг янада бойиши ҳамда уларнинг ўзаро уйғунлашуви кузатилди. Бугун тижорат киноси келган жойида туриб қолгани йўқ. Киноижодкорлар миллий илдизлар, замонавий талаблар асосида изланишда давом этишмоқда. Бу борадаги ютуқлар эса, умид қиламизки, экранларда намоён бўлаверади.

Ҳафиза НИЁЗОВА,
санъатшунос

Sayyora Xolmirzayeva

Yillar o'tgan sayin

“Хафа бўлма, ўлим ҳақ; эртами-кечми келиб, бўзгимиздан олади. Ана шу жараёнда сен мени вужуд сифатида йўқотасан. Демак, ёлғиз ишонган одамнингни йўқотган бўласан, қизим. Лекин у шахснинг руҳи сени ҳаминиша қўллайди...”

Шукур Холмирзаев

Хаётнинг ҳар бир куни, ҳар дақиқаси яшашни, сабр-қаноатни, чидамни, ўзига ишончини, дунёга кенгроқ қарашни, келажакка умидни сўндирмасликни, ҳар бир ўтаётган кунимизни кадрлашни ўргатар, экан. Доим ўтган кунларимизни қўмсаб, келгуси кунлардан нималарнидир кутиб яшар эканмиз. Бу балки меҳрли нигоҳдир, балки икки оғиз самимий айтилган, канот берувчи сўзлардир, балки ҳаётдаги қувончли ўзгаришлар, янгиликлардир... Ҳаётимда янги-янги танишлар ҳам ортиряпман. Шунда, энг аввало, дадам ёнимда бўлганларида, бу инсонлар ҳақида, уларнинг қарашлари ҳақида нималар деган бўлар эдилар, деб ўйлайман. Улар дадамни ўзгача ҳурмат билан тилга олганларидан эса қувониб кетаман...

Бугун ишдан эртaroқ келиб, озгина дам олмоқчи бўлиб, мизғиб қолибман. Тушимда дадам билан гаплашиб ўтирибмиз. Енгил тортиб, яхши кайфиятда уйғониб кетдим. Кўрган тушимни фарзандим Қаҳрамонга айтиб бердим. Ўғлим ҳам кўнглимни кўтарадиган гаплар айтди. Эҳ, қанийди, шундай тушларни тез-тез кўриб турсам, дадам билан тўйиб-тўйиб суҳбатлашиб олармидим...

Шу сабаб бўлиб, яна ўша ўтган кадрли кунларни эслагим келди...

Ҳозир ўйлаб қарасам, ўқувчи-китобхонлар замондош ёзувчилар билан дарсликлар, китоблар, журналлар ёки адабий учрашувлар орқали танишади ёки телевидение орқали кўришишади. Менинг бахтим шунда эдики, бундай ижодкорларни мен доим атрофимда кўриб катта бўлганман, яъни уларнинг ичида улгайганман ва бунга оддий ҳол тарзида қараганман. Бизлар яшаган уй Ёзувчилар уюшмаси томонидан берилган, кўшнилари — ёзувчилар, шоирлар, танқидчилар, олимлар эди. Бошланғич синфларда папкамини кўтариб, дугоналарим билан мактабдан келганимда уйимиз ёнида Асқад Мухтор, Мутаваккил Бурҳонов, Мирзақалон Исмоилий, Мумтоз Муҳаммедов, Ваҳоб Рўзиматов, Жонрид Абдуллахонов, Эркин Носировларни учратиш мумкин эди. Дадамнинг дўстлари — Абдулла Орипов, Александр Файнберг, Омон Мухтор, Иброҳим Ғафуров, Дадахон Нурий, Раим Фарҳодийлар кўшнилари эди. Мен зиёли бир оилада туғилганимдан, тарбия топганимдан ва шундай бир муҳитда вояга етганимдан фахрланаман.

Кўшнилари ҳақида гап кетганда, бир воқеа ёдимга келади. Бир куни кечкурун телефон жиринглаб қолди. Гўшакни кўтарсам, менга таниш овоз — дарров танидим, болалигимдан битта қаватда яшаб келган Ўзбекистон халқ шоири Александр Файнберг (дядя Саша) эди. Улар адам ҳақида кичикроқ мақола ёзганларини айтиб, телефон орқали ўқиб бермоқчи эканлиги, маъқул келса, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасига олиб бориб бермоқчилигини айтдию мақолани ўқий кетди. Мақолани ёзиб тугатган, кайфияти яхши эди. Мақола менга маъқул эканлигини айтиб, яна бир нечта воқеаларни эслатдим. Улар ўша воқеалар ҳақида ҳам кейинчалик, албатта, ёзишини, адами яхши кўргани, доим ўзига яқин олиб келгани, фикрдош бўлгани ҳақида гапирди. Бир ҳафта ўтгач, мақола Аҳмаджон Мелибоев таржимасида газетанда босилиб чиқди. А.Файнбергни рафикаси Инна опа ҳам ўшанда гўшакни олиб, адам ҳақида гапириб, «биз талабалик йиллари Шукурни Ихтиандр дер эдик» деганди. Кўп ўтмай А.Файнберг ҳам вафот этди. Шу суҳбат ҳам хотирага айланди. Яқинда Инна опа билан учрашиб қолдик. Шунда улар энтиқиб, соғинч билан ўша кечки кўнгирикни эсладилар, кўзларига ёш олдилар ва турмуш ўртоғининг асарларини тўплаётганлигини айтдилар. Кейин гоҳ адами ёдга олдик, гоҳ «дядя Саша»ни. Енгил тортиб, кўнглимиз таскин топиб хайрлашдик...

Университетни тамомлаб, Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институтининг фольклор бўлимида ишлай бошлаган йилим эди. Фольклор бўлимида ҳар ёз турли вилоятларга экспедициялар ташкил қилинар экан. Менга фольклоршунос олима Зубайда Хусаинова билан бир ойга халқ оғзаки ижоди материалларини тўплаш учун Қашқадарёнинг бир нечта туманларига боришимиз режалаштирилганлиги ҳақида айтишди. Бу ҳақида адамга айтганимда, улар: «Қизим, ёзининг иссиғида қийналиб қоласан, у ерда юришнинг ўзи бўлмайди. Шунинг учун яна бир бор ўйлаб кўргин», деган эдилар. Мен эса адамга: «Ўша бўлимга ишга кирганимдан кейин, «йўқ» дейиш ноқулай. Шунинг учун фольклор материалларини тўплаб, ёзиб келишимиз ҳақида айтишганда «майли» дедим. Талабалигимда ҳам фольклор экспедициясига борганман-ку, буни устига Зубайда опадан ҳам кўп нарсаларни

ўрганаман. Зубайда опани бу борада жуда тажрибали дейишади», деган эдим. Шунда адам, «Сизларга қараб туришади» деб, бир-иккита таниш-дўстларига хат ҳам ёзиб берган эдилар... Кейин эшитсам, ростдан ҳам бўлимдагилар мени экспедицияга бормаса керак, деб ўйлашган экан. Зубайда опадан менинг фельд-атворим, юриш-туришим ҳақида ва умуман, бир ой қандай ўтганлиги ҳақида кизиқиб суриштиришган экан. Ҳар ҳолда, Зубайда опа яхши гаплар, айтган шекилли, шундан кейин бўлимдаги барча олимлар Т.Мирзаев, Ғ.Жаҳонгиров, Б.Саримсоқов, Ф.Йўлдошева, А.Мусақулов, М.Мирзаева, К.Имомов ва бошқалар ўзларига яқин олиб муомала қилганлар, яъни бошқача айтганда, янги жамоада синовдан ўтиб, ўзлариникига айланган эдим.

Институтда бўлиб ўтадиган йиғилишлар, муҳокамалар, тадбирлар, бажарилаётган илмий ишлар ҳақида адамга доим айтиб берардим. Уларнинг фикрларини билишга кизиқардим. Ўз қарашларимга адам томонидан хайрихоҳлик билдирилганда эса ўзимга нисбатан ишончим, кучим янада ортарди...

***

Адам вафотларидан кейин уларни хотирлаб ҳар йили туғилган ва вафот этган кунлари Раёно ва Барно аммаларимнинг Тошкентга келишлари одат тусига айланган. Ўша кунлар яқинлашган сари тайёргарликлар кўра бошлайман, аниқ биламан, аммаларим, албатта, келишади. Дилдан суҳбатлар бошланади, қанчадан-қанча воқеалар ёдга олинади. “Ўқувчилик чоғлариданоқ Тошкентдан акамга мактублар келарди. Ҳикоянгиз фалон журнал-газеталарда чиқади деган мазмунда хат келганда ўқирдим ва суюнардим. Шукур акамнинг биринчи китоби чиккан кун сира хотирамдан кетмайди”, деб Раёно аммам бошласалар, Барно аммам уларни тўлдириб, улаб кетадилар. Кейин ҳаммамиз бир-бир йиғлаб оламиз, кейин бир-биримизни овутишга тушамиз...

Адам гулларни яхши кўрардилар. Дала-боғларига гулларнинг жуда кўп турлари экилган эди. Ёз ойларида борганимизда, энг чиройли гуллардан узиб, уйга бериб юборардилар. Ҳатто шаҳардаги уйда яшаётганларида ҳам иш столларидаги вазада гуллар бўларди, бозорга борганларида, албатта, бир тутам гул ҳам харид қилардилар.

Таниш-билишларига, дўстларига ҳам кўпинча гулларнинг кўчатини экиш учун берардилар. Суҳбат чоғида кинорежиссёр Собир ака Назармухамедов шундай деган эдилар: «Шукур акам берган ландишлар гуллади. Ҳовлимда чиройли очилиб турибди, уларни ёдга солиб. Шукур акамнинг ҳикоялари, «Динозавр» романлари асосида бадиий кино яратиш менинг орзуим. Биринчи марта Шукур акани 1978 йили театрда амалиёт ўтаётганимда кўрганман. Уларнинг тарихий мавзуда ёзилган «Ўқилмаган саҳифа» номили пьесаларини театрнинг бош режиссёри Бахтиёр Ихтиёров сахналаштираётган пайтлар эди».

Йиллар давомида тақдир уларни яна кўп бора бир-бирлари билан учраштиради, қанчадан қанча гурунглари баҳслар бўлиб ўтди. Вафотларидан бир йилгина аввал — 2004 йилда эса адам ҳақидаги ҳужжатли фильмни суратга олган эдилар. Оқ микроавтобусда Сурхондарё томонга фильмни тасмага тушириш учун йўлга чикқанларида, бу адамнинг туғилиб ўсган юртларига сўнги марта боришлари эканлигини ҳеч ким ўйламаган эди ўшанда...

Адамнинг ижодлари билан қизиқувчи китобхонлар, таниш-билишлари, яқинларининг келишлари ёки кўнғироқ қилишлари мени қувонтириб юборади. Ўзбекистон халқ артисти Марям Ихтиёрова ҳам адамни ҳурмат ва меҳр билан ёдга олган эдилар: «Менинг санъатга кизиқишимда Шукур акамнинг алоҳида ўринлари бор. «Ўн саккизга кирмаган ким бор» қиссалари энди чоп этилганда ҳеч қўлимдан кўймасдим, энг яхши кўрган асарим эди. Китобнинг юзидаги киз расмига қараб, ҳавас қилардим. Мен бир неча йиллар давомида оилавий яқин муносабатларимиздан, қанчадан-қанча кизиқарли суҳбатларнинг иштирокчиси, гувоҳи бўлганимдан тақдиримдан миннатдорман. Муқимий номидаги мусиқали драма театрида ишлаган йиллари кўпинча бизникида тонггача Бахтиёр ака билан қўйиладиган пьесаларни ўқиб чиқишарди, муҳокама қилишарди, хонага кириб «дам ҳам олинглар-да» деб кўярдим. Охири йилларда радиога «Табассум» эшиттиришига борганимда баъзан Шукур акани кўриб қолардим, хурсанд бўлиб суҳбатлашиб эслашардик...»

***

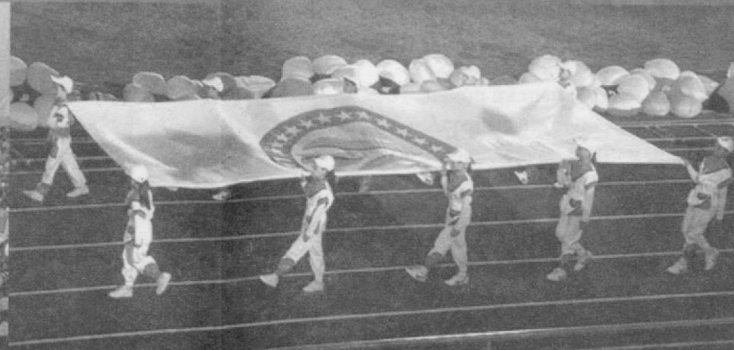
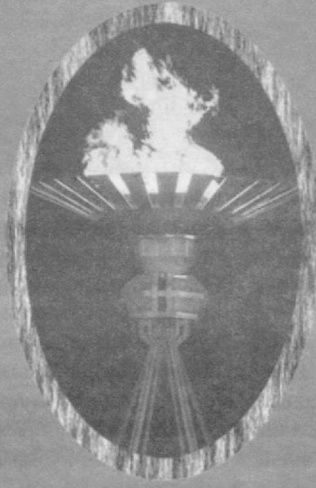
Уларнинг шогирдлари Фолькин (Раҳим Искандаров), Ўроз Ҳайдар, Қилич Абдунабиевлар ҳам кўнғироқ қилиб, адам билан боғлиқ тадбирлар, ёзаётган асарлари ҳақида гапириб берадилар. Омон Мухтор, Турсун Али, Шодмон Отабек, Нодир Норматов, Икром Отамуродларнинг йўқлаб кўнғироқ қилиб туришларидан кўнглим кўтарилади. Кенжа шогирдлари Шодмонқул Саломов ҳам тез-тез сим қоқиб туради, соатлаб адам билан бўлган воқеаларни, улар айтган гап-сўзларни эсга оладики, бирга бўлган пайтларини, суҳбатларини соғинаётганини хис қиламан. Адамни жудаям соғиниб кетганида мен билан гаплашгиси келади. Менинг эса қўлимда гўшак, кўзимдан ёшлар оқиб кетаётганини сезмай қоламан. Тўғриси, адамнинг вафотларидан кейин, ўзимни қанчалар тутаман десам ҳам, бўлмайди, кўз ёшларим менга мутлақо бўйсунмайди.

Ҳа, оиламда фарзандларим, ён-атрофимда қариндошларим, яқинларим, ишхонада эса касбдошларим бор, лекин адамсиз ўзимни шунчалар ёлғиз сезаманки, яшаш кийин бўлиб кетади. Давоси топилмайди... Сўнги йиллар менга кўнглимнинг қатидаги гапларни, умуман, ўй-фикрларимни ўзимда сақлашни ўргатди. Қўлимдан келганича яшапман, холос...

Ўзим ёқтирган кўшиқни паст овозда қўйиб тинглайвераман, қайта-қайта тинглайвераман. Қандайдир юпанч олишга уринаман, кўнгилга малҳам бўлгандек бўлади...

Бу ёдга олишлар адажонимнинг иккинчи умр йўллари бошланиб кетганидандало далолат беради. Ҳаёт давом этмоқда, соат миллири олдинга қараб кетаверади. Улар бизга қолдирган ижодлари — кўпдан-кўп асарлари, мағрур шахсиятлари, шу билан бирга ўйчан нигоҳлари доим биз билан, йиллар ўтган сари янада яқинроқ, кадрлироқ ва эъзозлироқдир.

“Вақт даволайди” деган гап бор халқда. Мен бир нарсага амин бўлдим, вақт даволамайди, шунчаки вақт ўтаверади, масофа узоклашаверади. Айрилиқнинг азоби, йўқотишнинг оғриғи, соғиниб йиғлашлар юрак уришдан тўхтагандагина, сўнги нукта қўйилгандагина барҳам топади...

**MARRANI BALAND
OLING, ERTANGI KUN
SIZ KABI SHIJOATLI
YOSHLARNIKI**

Umid nihollari – 2012

Musobaqalarda Toshkent shahri terma jamoasi birinchi o'rinni, Navoiy viloyati jamoasi ikkinchi o'rinni, Samarqand viloyati jamoasi uchunchi o'rinni egallashdi.

Shu'lalarga chulg'angan bo'ston

ВАТАН НЕДУР?

Ватан недур? Хур гулистондир,
Мангу сўлмас боғу бўстондир,
Боболардан мерос, муқаддас
Ор-номусдир, собит иймондир.

Ватан недур? Ота макондир,
Онам алла айтган айвондир.
Жондан азиз фарзандларингга
Орзу-умид бирла имкондир.

Ватан недур? Дилда туғендир,
Кўзларда нур, тан ичра жондир.
Ҳар лаҳзаси бахтдан нишона,
Томирларда оккувчи кондир.

Ватан недур? Шўх Зарафшондир,
Аму ва Сир кучган макондир.
Миллат учун, азиз эл учун
Кучоклари меҳрга кондир.

Ватан недур? Еру осмондир,
Мангу сўнмас шеър дустондир.
Алпомишу Широқдек мардлар
Яшаб ўтган гўзал ошёнди!

Ватан недур? Тан ичра жондир,
Жаҳон ичра тенгсиз жаҳондир.
Келажаги буюк, хур диёр –
Жондан азиз Ўзбекистондир!

ВАТАН ИШҚИ

Боболарим хоки ётар тупроғингда,
Уммондирсан, бир майсаман кирғоғингда,
Чинордирсан, жоним титрар япроғингда,
Илдизингга туташдир қалб коним, Ватан,
Борим Ватан, шоним Ватан, жоним Ватан!

Куёшдирсан, меҳр тўла нигоҳларинг,
Яйраб ўсар гулу майса, гиёҳларинг,
Ҳеч сўнмагай “Шашмақом”у “Сегоҳ”ларинг,
Дилимда ҳеч туганмас дустоним Ватан,
Борим Ватан, шоним Ватан, жоним Ватан!

Мардларинг бор, мадҳи сиғмас китобларга,
Жўровозсан тинчлик деган хитобларга,
Ойдек юзинг чайай гулгун гулобларга,
Шуълаларга чулганган бўстоним Ватан,
Борим Ватан, шоним Ватан, жоним Ватан!

IBRATLI UMR

Иккинчи жаҳон урушининг орти кўринмай, ингичка узилиб, йўғон чўзилиб турган кунларнинг бирида Яхё отанинг оиласида ўғил фарзанд дунёга келди. Фарзандимиз биз каби уруш кўрмасин, ҳаёти ширин бўлсин, дея, Яхё ота аёли Ойпахта билан келишиб, ўғлига Ширинбой деб исм кўйишди. Ният холис экан, уруш тугади, бироқ элдан унинг захми кетмаган эди. Ширинбой очлик ҳам, зорлик ҳам кўрди. Бироқ ота-онадан ўтган ишчанлик фазилати ҳар қандай кийинчиликни енгиб ўтадиган собит Ширинбой Яхёевни шакллантирди. 1958 йилда мактабнинг еттинчи синфини битириб, хўжаликка ишга ўтиб кетди. Ўша пайтларда хўжаликлар чайир, ҳар қандай ишни бажарадиган

ишчига маҳтал эди. Ширинбой колхознинг ўтидан кириб, сувидан чиқди. Тез орада янги тракторларни бошқаришни ўрганиб, механизатор бўлди. Шу орада ҳарбий хизматни ҳам ўтаб қайтди. Ўқишга иштиёқи кетмаган экан, хизматдан қайтиб, мактабни ҳам битирди. Мактабдан сўнг яна даласига югурди. Хўжаликда электромонтёр, механизатор бўлиб ишлади. Унинг ғайрати тез орада эътирофини топиб, Дунётепа кишлоғига табелчи, кейинроқ, бригадир қилиб сайланди. Унинг бригадаси туманда, вилоятда номи тилга олинадиган илғор хўжаликка айланди. 1990 йилда уни “Пахтакор” хўжалигига раисликка сайлашди. Энди “Пахтакор” хўжалиги зарбдор колхозга айланди.

Шундай кунларнинг бирида

Парво қилмай алдоқчи туш, рўёларга,
Дунёларга чикдик ахир, дунёларга,
Олам муштоқ сендек меҳригиёларга,
Қалдирғочлар чарх урган осмоним Ватан,
Борим Ватан, шоним Ватан, жоним Ватан!

Соғинчларинг юракларнинг сўроғида,
Бедор диллар хилол-ойнинг ўроғида,
Асрагаймиз сени кўзлар қароғида,
Муқаддасим, меҳрли ошеним Ватан,
Борим Ватан, шоним Ватан, жоним Ватан!

БЕДОРМИЗ, ВАТАН!

Бешиқда болалар тинч ётсин учун,
Оламни орзулар уйғотсин учун,
Субҳидам тонгларинг тинч отсин учун,
Муқаддас бағрингда бедормиз, Ватан,
Сенга фидо бўлсин, фидо жону тан!

Сен учун кўксимиз қалқон килурмиз,
Ҳатто тоғни урсак талқон килурмиз,
Ёвлар бош кўтарса, яқсон килурмиз,
Бахтинг асраб доим, хушёрмиз, Ватан,
Сенга фидо бўлсин, фидо жону тан!

Нон-тузинг унутган бирор-бир нокас
Ногоҳ кўзларингга сочмоқ бўлса хас,
Жазосин бергаймиз шу он, шу нафас,
Тинч-омон бўлсанг бас, биз бормиз, Ватан,
Сенга фидо бўлсин, фидо жону тан!

Зикрилла НЕЪМАТ

Сен Тинчлик кўрғони, метин қалъасан,
Жалолиддин султон тортган наърасан,
Қалбларни ёритган сўнмас шуъласан,
Сен борсан, бахтларга чин ёрмиз, Ватан,
Сенга фидо бўлсин, фидо жону тан!

Байраминг байрамга улансин дея,
Тўйингда алёрлар куйлансин дея,
Боғларинг ҳеч хазон бўлмасин дея,
Сен деб жон бермоққа тайёрмиз, Ватан,
Сенга фидо бўлсин, фидо жону тан!

Ширинбой Яхёев Ўзбекистон мустақил бўлганини эшитди. Кулоқларига ишонмай бу хабарни қайта-қайта тинглар, кабулига келганларга мустақилликнинг моҳиятини тушунтириб, суюнчилар эди. Ахир, халқнинг меҳнати энди халқнинг ўзига. Энди чин маънода янгича ишлаш даври бўлди. Биринчилардан бўлиб қишлоқ аҳли билан “Дунётепа” фермер хўжалигини тузишди. 123 гектар ерда деҳқончилик қилиб, пахта, ғалла, сабзавотлар етиштирар, халқ ҳам мустақилликнинг шарофатини сезиб, унга астойдил эргашар эди.

Ширинбой Яхёев ҳукуматимизнинг ҳар бир чиққан қонун, қарорларини қунт билан ўрганар, хўжалик аҳли билан маслаҳатлашар, энди одамлар ҳам фермерликнинг қолхоздан афзаллигини билиб, меҳнатлари самарасини ўзлари кўра бошлагач, аъзолар сони орта борарди. Ташландик ерларга сув чиқариб, сабзавотлар экишди. Маҳсулотларни одамларга рағбат сифатида тарқаттирди. Элнинг дастурхони обод, димоғи чоғ бўлди.

1999 йилда Ўзбекистон Республикаси Президенти фармони билан унга “Ўзбекистонда хизмат кўрсатган қишлоқ хўжалиги ходими” фахрий унвони берилди. Кетма-кет қатор медаллар, фахрий ёрликлар билан муқофотланди. У кўп йиллар Пойарик тумани ва Самарқанд вилояти Кенгаши депутатлигига сайланди. Гулистон қишлоғидаги 16-мактаб қошида бошланғич мактаб қурилишига ҳомийлик қилди. Ногиронларга аравачалар олиб берди. Байрамларда

мухтожларга ҳадялар юборди ва кўпинча бу ишлар бошида ўзи турганини сир тутиб юрди. Шогирдларига “Камар”, “Меҳрли дала” фермер хўжаликлари тузиб шакллантиришда кўмак берди. Ҳозир бу хўжаликлар Ширинбой аканинг кўрсатмалари бўйича иш тутиб, илғорларга айланган.

Оилада турмуш ўртоғи Бувсулув билан 5 фарзандни воёга етказди. Ҳозир фарзандлари турли соҳаларда ўз касбининг усталари.

Ўтган йили энди кенжа ўғли билан баҳорги экин-тикин ишларини бошлаганида бевақт ўлим уни олиб кетди. У бошлаб кетган деҳқончилик баракали бўлди. Ҳам пахта, ҳам ғалла режадагидан ортиқ ҳосил берди. Отанинг ишларини фарзандлар давом эттиришяпти. Ҳаёт давом этади. Яхшилардан яхши ном қолади. Бугун Ширинбой Яхёевни пойарикликлар яхши меҳнатлари билан эслашади. Тенгдошлари Сафар Раббимов, Исматулло Қозоқбоевлар Ширинбой фермернинг савобли ишларини эслар экан, унинг фарзандлари ҳам бугун оталаридан қолишмайдиган инсонлар эканини таъкидлаб ўтишди. Ўз ўрнида бу тенгқур, даврадош дўстлар Ширинбой дўстларининг оиласидан хабардор бўлиб, фарзандларидан маслаҳатларини, ёрдамларини аямай келишяпти. Яхшидан боғ, демакки, яхши ном ҳам қолар экан. Бугун унинг боғлари мева бериб, унга қанча савоблар олиб келаётган бўлса, ажаб эмас.

Умида БЎТАЕВА

TOMOSHASOZ SHOУ

(Bernard Shou dramaturgiyasiga bir nazar)

Бернард Шоу Дублинда дунёга келган. У она юрти гўзаллигига ошуфта бўлиб, ўз ижодида “яшил орол” сохилларини тоҳ қайнаб-тошиб, тоҳ майин силаб-сийпалайдиган денгизни, йил бўйи пуштиранг арчагуллар билан қопланган тошлоқ тепаликларни, баҳордан то кузгача чанг босган йўллари, қалин ўрмонларда қишин-ёзин қуёш нуруни кўрмайдиган боткоқликларни, тумандан кумуш рангга бурканган қамишзорларни таърифлаб ўтди. Шоу ота макони ҳақида “Жон Буллинг ўзга ороли” пьесасида: “Бу каби осмондаги турфа ранглар, бепоён мовий денгиз, узок-узокларга чўзилган далалар, бир ғамгин, бир шодон окшомлар ҳеч қаерда йўқ”, деб ёзган эди. Бошқа қаламкашлар каби у ҳам маданият, айниқса, адабиёт соҳасидаги ўз миллий анъаналарини юксак қардрларди. Айниқса, Шоу ўз ҳамшаҳари, тенгдоши Оскар Вайлд ижодига ўзгача меҳр билан қарар эди. Сабаби, Вайлд санъат ва бадий ижоддаги нафосатни чуқур тушунган, ундан эстетик завқ ола билган ёзувчи эди. Шу билан бирга она халқи бошидан кечирган хўрликлар Шоунинг ҳам дард-аламига айланди. У ўз миллатини озод кўришни бутун умр орзиқиб кутди ва ижодида буни тараннум этди.

XIX аср ўрталарига келиб, ирланд тили Ирландия ҳаёти, хусусан, бадий адабиётдан сиқиб чиқарилган эди. Лондон эса инглиззабон адабиётнинг марказига айланиб, у ерда адабий ҳаёт жўш урарди. XIX асрнинг 80-90 йилларида Шоунинг бадий ижоддаги уринишлари кўлами ниҳоятда кенг эди. Инглиз китобхонининг сеvimли жанри бўлмиш бадий прозага тақлидан Шоу, даставвал, бешта катта роман ёзди.

Драматургияга Шоу тасодифан кириб келади. Англия театр санъатида таниқли мунаққид сифатида тан олинган Виям Арчер кунлардан бир кун Британия музейи кутубхонасида бир вақтнинг ўзида иккита ҳажмдор китобни берилиб

ўқиётган галати қиёфадаги ёш йигитни учратади ва у билан узок суҳбатлашиб, адабиётда арзигулик замонавий пьесалар етишмаётганлигига эътиборини қаратади. Суҳбат чоғида икковлон бу йўналишдаги вазиятни тўғрилашга ҳаракат қилиб кўрмоқ учун келишиб оладилар. Натижада, 1892 йил Бернард Шоу ўзининг илк пьесаси — “Беванинг ўйлари”ни ёзади ва ўзи билмаган ҳолда драматурглик фаолиятини бошлаб юборади. Шундай қилиб, драматургия унинг ижодидаги асосий йўналишга айланади.

Шоу драматург сифатида фалсафий театр ҳақида орзу қиларди. Унинг тасаввурида, бу театрда актёрлар ҳам, томошабинлар ҳам ҳаётни таҳлилий тушуниб етиш, алоҳида олинган ҳодиса ва воқеаларнинг моҳиятини англаш, маъзини чақа билиш қобилиятига эга бўлишлари лозим эди. У инсон ақл-идроқи кучига, зехн-заковати имкониятига ишонарди. Замондошлари онгини, дунёни ҳис этишларини тарбиялашда, ҳаёт тузилишининг ижтимоий қонуниятларини англаб олиш қобилиятини шакллантиришда қорчалонлар жамиятининг ҳаётдан узок ва дудмал тартиб-қоидаларини рад этган ҳолда ҳақиқатни ҳамма нарсадан устун қўйишга ўргатишни ўз бурчи деб биларди. Шоу бу билан Европа театр санъати тараққиётида муҳим ўрин тутган реализм руҳидаги интеллектуал театрнинг шаклланишига асос солди, десак муболаға бўлмайди.

Шубҳасиз, “Беш пардали роман” деб номланган “Пигмалион” роман-пьесаси Бернард Шоунинг энг машҳур асари бўлиб, ҳозирги кунда ҳам ўз мавқени сақлаб келмоқда. (Бернард Шоу ижоди давомида 50 та пьеса ёзган). Ушбу асарнинг жанрига аниқ таъриф бериш мураккаб, уни бирор жанр қоидалари билан чеклаб, чегаралаб бўлмайди. Негаки, асарда Шоу драматик ижодининг бадий наср билан узвий боғлиқлиги яққол сезилиб туради.

SOZ SHERGARI

Ўзбек миллий мусика маданияти қадимдан жуда юксак даражада ривожланиб келган. Миллий мусика тараққиётида эса миллий мусика чолғуларнинг ўрни бекиёсдир. Миллий чолғуларимиз нафақат Ўзбекистонда, балки жаҳон микёсида ҳам ўзининг ўрнига эгадир. Юртимизда мусика йўналишига қаратилган кўплаб мактаблар, билим юртлари, олийгоҳлар фаолият юритмоқда. Бу масканларда эса кўплаб ёш ижрочи созандалар, иқтидорли ва маҳоратли кадрлар ети-

шиб чиқмоқда. Улар нафақат республикамиз бўйича, балки турли халқаро танловларда ҳам нуфузли ўринларни эгаллаб, хорижий мутахассисларнинг эътирофларига сазовор бўлибгина қолмай, миллий мусика чолғуларимизни бутун дунёга танитмоқдалар. Хусусан, Ўзбекистон Давлат консерваториясида ҳам кўплаб мана шундай истеъдодлар тайёрланмоқда. Шулардан бири маҳоратли созанда, миллий ҳамда классик куйлар ижрочиси Султон Қосимовдир. У дутор чолғусининг

моҳир созандаси сифатида танилган.

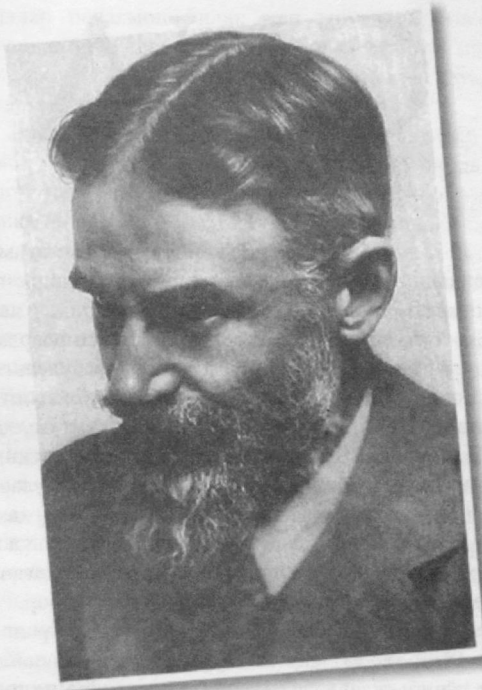
Султон Қосимовнинг дуторга қизиқишига бобоси — Ўзбекистон халқ артисти Ориф Қосимов сабаб бўлган. Ориф Қосимовнинг дутор чолғусида моҳирона ижролари Султон Қосимовни ўзига мафтун этади. Бу қизиқиш уни дастлаб Толибжон Содиков номидаги мусика мактабига олиб келади. У шу мактабнинг дутор синфида таҳсил олади.

Султон Қосимов мумтоз ҳамда академик йўналишни мукамал эгаллаш, дуторни профессионал даражада маҳорат билан ижро этиш кўникмаларини ўзлаштира бошлайди. Ушбу билимларини юзага чиқариб, I республика ёш ижрочилар кўрик танловида I ўринни қўлга киритади. Юқори малакали созанда

Ижодий тасавурида адиб хаёлан гўзал Галатея хайкалини яратган, уни жону дили билан севиб колган ва Афродита маъбудаси ёрдамида тош сохибжамолни жонлантирган хайкалтарош Пигмалион хақидаги афсонага суянади. Шоу талкинида бу сўзсиз, юксак идеалларга йўғрилган афсона бошқача тус олади, ўзгача янграйди. Сохибжамол Галатея киёфасида лондонлик гул сотувчи киз Элиза Дулиттл, унга жон бахшида этган Пигмалион ўрнида эса фонетика профессори Алфред Хиггинс пьеса бош қахрамонларига айланишади. Шоу пьесада инсон имкониятларига ўзининг чексиз ишончини намоёниш этган: тили чучук, уст-боши юпун, кир-чир, гулчи киз Элиза тасаввур қилиб бўлмас қобилият билан нафақат англиз адабий тилини эгаллайди, балки унинг замирида китобларда, мусиқий асарларда абадул-абад мухрланган маънавий кадрлар ҳамда маданий бойликларни ташналик билан ўрганиб боради. Саҳнада Элиза киборлар даврасида ўтган маросимда мартабали хонимга кўрсатиладиган мулозамат билан кутиб олинмайди, балки халқдан чиққан истёододли, сохибжамол киз хақиқатан ҳам, исми жисмига монанд, хавас килса арзигудек аёл киёфасида томошабин кўз олдида намоён бўлади. Шунга ўхшаш воқеалар унинг отаси, Лондон кўчаларини супуриб юривчи Алфред Дулиттл хаётида ҳам содир бўлади. Кўланса хидли чикинди ўралардан у осонгина ваъзхонлик минбарига кўтарилди, негаки, нотиклик, мунозара олиб бориш қобилияти унга табиатан инъом этилганди.

Шоу ўзи яратган пьесаларнинг аксар қисмини ўзи сахналаштиради. Актёрлардан бажараётган ролларнинг ғоявий ва бадиий маъносини чуқур англашларини, ижро этишда психологик теранликни талаб этади. Стелла Патрик Кэмпбелл (Элиза ролда) ва Герберт Бирбом Три (Хиггинс ролда) лар билан мураккаб репетициялар ўтказаркан, Шоу пьеса якунида қахрамонлар ўртасида оловдек шуъла сочиб турувчи мухаббатни томошабинга ошқор намоёниш қилишни катъий таъқиқлаб қўйганди.

Ўз тузилиши ва услуби билан Шоу драматургияси бастакорларни ҳамма вақт ҳам ўзига жалб этиб келади. Унинг уруш мавзусидаги “Қурол ва одам” комедияси асосида австриялик бастакор Оскар Штраусс “Одобли аскарча” опереттасини яратди. Шоу вафотидан сўнг сценарийнавис Алан Лернер ва бастакор Фредерик Лоу “Пигмалион” пьесаси

сюжети асосида “Менинг гўзал ледим” деб номланган мюзиклни сахналаштирди. У жаҳондаги барча йирик ва нуфузли театрлар сахнасида ўйналди, қолаверса, шу номдаги мусиқий кинофильм яратилиши учун ҳам асос бўлиб хизмат қилди.

Бернард Шоу драматургиясини ҳали ўзбек китобхони ўз она тилида ўқиган ва театр сахнасида томоша қилган эмас. Таржимонларимиз Шоунинг бошқа асарлари билан бирга унинг драмаларини ҳам ўзбек тилига ўғирсалар, китобхонлар, театр томошабинлари учун қизиқарли манба хозирлаган бўлишар эди.

*Муҳаммаджон ХОЛБЕКОВ,
филология фанлари доктори, профессор*

бўлишни ўз олдида мақсад қилиб қўйган Султон Қосимов мусика билим юртини имтиёзли диплом билан битириб, Ўзбекистон давлат консерваториясига дутор йуналиши бўйича ўқишга қабул қилинди. Мана шу йили “Асрлар Навоси” кўрик-танловининг ғолиблигини ҳам қўлга киритади.

Султон Қосимовни 1994 йили Ўзбекистон Давлат консерваториясининг ассиссентура стажировкасига ўқишга қабул қилинади ва айни пайтда, Республика мусика коллежига ишга таклиф этилади. Бу ерда Султон Қосимовнинг ўз ишига ҳамда ўқувчи созандаларига бўлган меҳри тезда тилга туша бошлайди. Устоз С. Қосимов улардан Республика ҳамда халқаро кўрик-танловлари ғолибларини етиштириб чиқара бошлай-

ди. Масалан, Республика ёш ижрочилар кўрик-танловлари ғолиблари Ибрагимова Дилафрўз – I ўрин, Раҳимова Доно – I ўрин, Абдуганиева Саида – II ўрин, Самиев Ёркин – I ўрин эгаларидирлар. Ундан ташқари, “Ниҳол” мукофоти совриндори Улуғбек Юнусов ҳозирда “Суғдиёна” давлат академик камер оркестрида мохир созанда сифатида фаолият юритиш билан биргаликда Маданият коллежидида ўқувчи талабаларга дутор ижрочилиги сирларини ўргатиб келмоқда.

Бугунги кунда Султон Қосимов синфида сабоқ олган шоғирлари нафақат Ўзбекистонда, балки хорижда ҳам дутор ижро санъатини ривожлантиришга ўз хиссаларини қўшиб келмоқдалар. Ҳозирда Султон Қосимов Успенский

номидаги Республика ихтисослаштирилган мусика академик лицейида меҳнатсевар устозлардан бири сифатида фаолият юритмоқда.

Ўз касбининг мохир устаси С.Қосимов ижодий ривожининг айни чўққисида. У фақатгина ўзи устида ишлабгина қолмай, балки кўплаб иқтидорли, етуқ ва баркамол мутахассисларни тарбиялашда ҳам хормай-толмай хизмат қилмоқда. Қолаверса, Ўзбекистонда дутор ижрочилиги санъатининг давомчиларини тарбияламоқда. Биз шоғирдлар эса мана шундай устозлардан таҳсил олаётганимиздан мамнунмиз ва уларга узоқ умр, сихат-саломатлик ва ижодий баркамоллик тилаб қоламиз:

Низора АЙНАБОВА

ОНА ЗАМИН

Hikoya

I

Хамма ёк ям-яшил ва ҳўл. Тўқ пистоки ранг одамнинг орагини сикади. Толиқтиради. Ёмғир бутун яшилликни, унинг тўқимдек калин ва кўпол кийимларини ивитиб юборган. Нима учундир кўкалам, ёмғир ва қир-адирлар доимо бир-бирларига ҳамроҳ. Қирда тепага чиқмоқчи бўлсанг ҳам, ёмғирга тушмоқчи бўлсанг ҳам, таги силликланиб кетган эски оёқ кийимнинг нишабликда тойиб кетаверади. Хуллас, ҳамма ёк шалаббо. Юракни сикувчи яшиллик, оёқ остингдаги намгарчилик, қўланса шитра ёпишган қўй-қўзилар, уларнинг ортидан қолмаслик мажбурияти ҳар доим бир-бирига ҳамроҳ. Дунё фақат шулардан иборат. Бу оламда улардан бошқа нима бор? Булардан бошқа бу яшилликни ташкил қилган бўз ўтларнинг манзарага ярашмайдиган сарик гуллари бор.

Яхшиямки, бу яйловларни қоплаган носвойранг бўз ўтларнинг бўйи жуда калта. Бўлмаса улар яшайдиган дойшувоғи кўчиб, ғўлақлари кўриниб қолган уйнинг томини ҳам босиб, ҳамма жойни тўқ яшил, юракни сикувчи тўқ яшил рангга кўмиб ташлаган бўлар ва бу оламда кўз очиб қарайдиган яшил эмас бирор жой қолмаган бўлар эди. Бунинг нимаси ёмон дея кўрманг. Бунга жавобни ҳар бир киши билади. Билмаганлар қирчиллама кишда қир-адирлар ва қишлоқни қалин қор қоплаганда қўй боқиб кўришсин. Қишлоқдан чиқиб бир дўнг ошиб кўринг: атрофни оқлик қоплаган бўлади. Ҳеч ким ёмон деб ўйламайдиган оқ ранг. Бу оқликда сиз атрофга бир қараб кўринг, кўзингиз қамашиб, ёшланиб, оғриб кетади. Агар унинг ўрнини тўқ яшиллик қопласа, унинг ёмонлигини тасвирлашга ҳожат йўқ. Бу бўз ўтлар сариқ рангга гуллайди. Сарик ранг ҳам асли кераксиз, хунук ранг. У онасини элас-элас эслайдиган пайтлардаги замондан бери бироз қизиллик ва ҳали бирор марта учратмаган ҳидни билади. Ўша пайтда ҳам, ҳозир ҳам қишлоқларидаги бирор кишининг кийимида, уй жиҳозларида сариқ рангни кўрмаган. Сарик ранг унда бирор-бир ҳиссиёт ёки илиқлик уйғотмайди... Бўзнинг сариқ гуллари беш япроқли, учлари учқур.

Бу гуллар шунчалик кичкина бўлса ҳам, беш қиррали япроқлари жуда митти бўлса ҳам, шу учларини Унинг латта ўраб кийиб олган қатта ва эски оёқ кийимининг йиртик жойларига санчмоқчи бўлади. Санча олмаса, ўзининг намлигини тўқади... Кейинчалик, у гулини тўқиб, қора уруғ пайдо қилади. Кичкинагина бу уруғчалар Унга қариб қолган ҳоласиникига борганида дамлаб берган чойни эслатади. Бу чой ўзига хос исли, иссиққина бўлади. Уни ичса, бутун баданига иссиқлик югуради, манглайдан тер чиқади. Ичиб роҳат олади. Чуқур нафас олади. Чуқур нафасдан сўнг йўтал тутади. Йўтали юмшаб, балғам кўчади, нафаси ҳам енгиллашиб қолади. Шунинг учун У бу ўтларнинг ҳеч қимга кераксиз сариқ гулини тўқиб, пайдо қилган бу уруғларига меҳр қўймоқчи бўлди. Уларни оғзига солиб чайнаб кўрди. (Чунки ҳеч қачон уни дамлаб ича олмайди-ку). Тахир таъм бутун вужудини қоплади. Хуллас, яшилликнинг ҳеч бир яхши томони йўқ. Бу ўтлар орасида ундан анча баланд яна бир яшил ўт ўсади. У ҳам сариқ гуллайди. Унинг сариқ гули бу

яшиллик, намлик, ҳуллас, рутубатли оламда думалоқ шаклда пайдо бўлади ва палахмонни эслатади. Ёзнинг гармселида, лаблар қақраган пайтда У тенги болалар палахмон отишади. Улар эски маҳсининг кўнжидан бир бўлак қирқиб олишиб, икки четига узун ип боғлашади. Маҳси бўлаги ичига кесак солишиб, бошлари узра айлантириб туриб, ипнинг бир учини қўйиб юборишади. Кесак узумзор ичига бориб тушади. Бир гала чумчук “гурр” этиб кўтарилади. Бу иш болаларга завқ бағишлайди. Токзордан чумчуқлар учмай қўйишгач, палахмонни айлантириб Уни уришади ва бундан завқланишади...

У ҳар доим болалар билан ўйнаганда камсукумлиқ қилади. Чунки У шунга маҳкум. Чунки Унинг жуссаси тенгқурлариникидан кичик... чунки... ўксиганда овутадиган меҳридарёси йўқ. Чунки... қокилганда суянадиган тоғи йўқ.

Бўз ўтлар орасидаги бу сариқ бошли гул ҳам палахмондек доимо чайқалиб туради. Қулай пайт топиши билан Унинг оёқларига ҳужум қилади. Иложини топа олмаса, “шапиллатиб” юрадиган кенг оёқ кийимининг шолвори ёпиб турмайдиган орқа томонидан кириб олади. Уларнинг бириккитаси кирса сезилмайди. Бироқ улар “оммавий” ҳужумга ўтишади. Оёқларини ўраб олган пайтавасининг шалаббосини чиқаришади. Қуёшли пайтларда бу “палахмон” гулкосаларини очади. Ва янаям беҳосият нарсага айланади. Чарқоқдан ётиб дам олмақчи бўлган пайтида, мудроқ босганда улар шамолда эгилиб, ўзидан сап-сарик куқун чиқариб, Унинг бурнига тўқади. Сўнг тўхтовсиз акса уришлар бошланади...

Бу жойлар аста-секин кизғалдоқлар билан қоплана бошлайди. Улар аввал “палахмон” сариқ гуллар каби тугун пайдо қилади. Кейин қизил рангга очилади. Бир пайтлар ҳали қўй-қўзилар боқиш зиммасига юкланмасдан олдин У энг гўзал нарса кизғалдоқ бўлса керак, деб ўйлар эди. Чунки элас-элас эслайдиган Онасини қизил кийимда тасаввур қиларди.

Ўша пайтларда ўғил болаю киз болалар галалашиб кенг адирларга туташиб кетган ҳовлиларидаги кизғалдоқ тугунларини териб олишиб “ўғилми-қизми” ўйинини ўйнашарди. Қизғалдоқ “туғунаги”ни қўлида ушлаган бола қаршисида ўтирган рақибдан “ўғилми-қизми?” деб сўрайди. Рақиб жавоб бергач, “туғунак”ни унинг пешонасига уради. Уни урганда баъзан товушсиз, баъзан “пак” этиб ёрилади. Бундан болалар завқ олишади. Рақиб “қиз” деб жавоб берса-ю ёрилган туғунакда ҳарир рангли кизғалдоқ гулбарглари кўринса, у ютқазган ҳисобланади. Бу ўйинда У доим беҳато башорат қиларди. Шунинг учун аламзада шериклари Унинг пешонасини ва юзларини кизғалдоқ “туғунаги”нинг қизил рангига бўяб ташлашар, қамига баъзилари чимчиб ҳам олишарди. У эса эътироз билдира олмайди. Чунки уларнинг орқаларида суянадиган тоғлари бор.

Бошда У кизғалдоқларни яхши кўргиси келди. Уни қўлига олиб томоша қилди. Унинг тубида қора доғлар ва ўзакни, гулкосаларда сариқ чанглари кўрди. Искади. Акса уриб, йўтал тутди. Қизғалдоқнинг қизил рангидан У онасининг ранги, тафти ва ҳидини қидирган эди. Бунинг аксини топди.

Қизғалдоқда хид бўлмас экан. Унинг ичида сарик рангли чанглар — захар бор экан. Қизил рангни ҳам ҳамма ёмон кўрса керак, бўлмаса қўшнисининг боласи мактабдан келиб, эшагини бир кир ошириб, унинг оёқларини бўйнидаги қизил галстуғи билан тушовлаб қўймаган бўлар эди.

Ям-яшил бу адирларда яна камалак ҳам бор. Қишлоқдаги каттаю кичик одамлар уни кўрса қувонишади. Болаларини камалакни томоша қилишга чақирашади. Кекса холаси уни “Ҳасан-Хусан” деб атаган. Яна камалак билан боғлиқ кўп нарсаларни айтиб берган. Улар осмон билан боғлиқ. Бу нарсалардан унга маъқул бўлгани — агар етим йиғласа, етти осмон титрар экан. Шунинг учун камалакка интилиб кўрди. Қўй бокиб, унга яқинлашмоқчи бўлди. Яқинлаша олмади. Қўйларни ташлаб оғир, ҳўл, йиртиқ ботинкасини судраб, эғнидаги аввал кимникидир бўлган эски ва қўпол кийимларини лопиллатиб, ягона қадрдони — қўлидаги таёғини баланд кўтариб, унга томон югуриб кўрди. Унга яқинлаша олмади. Ундан бирор яхшилик топа олмади. Холаси ўшанда бошқа нарсалар ҳақида гапирган бўлса керак... Самода важоҳатли одам ерга — унга қараб турган бўлса керак. Унинг лабларининг икки чети пастга осилган бўлса керак. Ана шу лаблар камалак бўлиб кўринса керак. Ҳасан ва Хусанлар ҳам шу лабларнинг баландки ва пастки томонлари бўлса керак, деб ўйлади. Агар бу лаблар эгасини кўра олса, бор важоҳати билан Унга қараб захар сочаётган улкан девни кўрса керак.

Бир куни қишлоқ подасининг чўпони билан амакисининг кўзиси ва поданинг йўқолган қўйини излагани чиқдилар. Адирлар ошиб унинг ортидаги қоп-қора тоғларгача етиб бордилар. Тоғлар даралардан иборат бўлар экан. Дара улкан тоғнинг икки этаги бир-бирига биришиб туташган жой. Дара шу жойда тугайди. Агар йўлингизни давом эттирсангиз, тоғнинг энг учига чиқасиз. Қоронғулик бу жойларни қоплашдан олдин улар шу жойда тўхташди. Чўпон тошдан ўчоқ қурди. Хуржунидан қозонча чиқариб, унинг ичига сув ва яна бир қанча нарсалар солиб, тошўчоққа жойлаштирди. Тағига ўт ёқди. Овқатланиб бўлишгач, чўпон ўчоқ қилинган тошларни бузиб, оловни ёйиб ташлади. Бироз ўтиришгач, олов қолдиқларини олиб ташлади. Олов ёнган ер ва атрофи қуп-қурук бўлиб қолибди. Қуриган ерга чўпон ёмғирпўшини тўшади. Устидан чопонини тўшади. Шу ерга ётишди. Ердан зах ўрнига бир иликлик баданига синга бошлади. Бирок...

Тепаси хира туман билан қопланган кўркинчли баланд тоғлар ҳар икки томондан уни сиқиб кела бошлади. Кўркинчли тоғлар... Тоғ этаклари... Босиб келувчи, сиқувчи даралар... Тоғ ҳам, тоғ тепасидаги туман ҳам қоронғулик қуюқлашишига монанд равишда ҳаракатлана бошладилар. Бир-бирларига яқинлашиб Уни сиқиб ташлаш тараддудига тушдилар. Кўркаётганини чўпонга сездирмасликка ҳаракат қилди. Бирок ваҳима бутун вужудини қоплаб ола бошлади...

У кўркувдан нима қилишини билмай донг қотди. Кичкина пайтларида тенгқурлари — ўғил бола ва қизчалар қизғалдоқ

“туғунаги”ни унинг юзига чаплашарди, энди эса худди шу болалар палахмон билан уни мўлжалга олишади. Ҳатто уйларидаги мушук ҳам елкаси билан ўтирган жойидан суриб ташлашга ҳаракат қилади. Кучи етмагач, думини баланд кўтариб, учи билан бир уриб кетади.

Энди У нима қилсин? Фарёдини далалар эшитмаган, осмон эшитмаган, тоғларнинг ахволи бу... У ёнида ёнбош ётган чўпон томон сурилди, кўркувни энгиш учун унга интилди. Бошқа чораси қолмади. У аслида чўпондан ҳам ҳайикар эди. Амакисининг қўйларини бокиб юрган пайтларида қўй-қўзилари унинг отарига қўшилиб кетса, уришарди, ҳарқалай, урмаган. УРМАГАН. Демак... Чўпоннинг пинжиги кириб, унинг елкалари тоғдек улкан эканини хис қилди. Оталар шунақа бўлса керак. Нимагадир Онасини кўп қўмсаркан, соғинаркан-у, Отаси ҳақида кам ўйлар экан. Ўпкаси тўлиб кетди. Чўпонга билдирмай ётаверди.

Балки етти само титраётгандир. Балки улкан тоғлар Уни елвизакдан ҳимоя қилиш учун бир-бирлари билан биришиб, улкан дара ҳосил қилишгандир. Балки улар совуқдан ҳимоялаш учун шамолларга туманларни тўсиқ қилишгандир. Лекин улар ўзларининг эзгу истакларини намоеън қила олмадилар. Кучли чарчок бутун вужудини қоплади ва энгди... тақдири азал белгилаб қўйган уйқу Уни ўз домига тортиди...

Рутубатли бу олам Унинг жонига тегди. Бу ердан қочиш кетишни ният қилди. Бу кир-адирлардан узоқда — оппоқ пахталар билан қопланган жойда бошқа бир амакиси яшайди. Бу амакиси турар жойи ҳақида гапириб берган. У ҳаммасини эслаб қолган.

Қатъий қарорга келиб, қишлоқни айланиб кир-адирлар оша қўшни қишлоқдан туман марказига чиқиб кетадиган йўлгача ҳеч кимга кўринмай етиб олишни режа қилди.

Кир-адирлар ошиб, ўйлаган манзилига яқинлашди. Узоқдан умрида биринчи марта асфальт йўлни кўрди. Бу илонизи йўл Унга жудаям текис, гўзал ва ғаройиб кўринди, унга маҳлиё бўлди. Унинг нариги учиди автобус ҳам кўринди. Автобус келиш пайтига йўлгача етиб бора олмаслигига кўзи етиб, югуришга тушди. Чарчаган бўлса ҳам бор кучи билан югурди. Эғнидаги эски, қўпол ва катта кийимининг сакланиб қолган ягона тугмасини ечиб, сўтраб, осилиб қолган чўнтақларини силкитиб югурди. Лабларини осилтириб югурди. Яғири чиқиб кетган энги билан бурнини артиб югурди. Иплари узилиб кетган, телпагининг қулоқларини осилтириб югурди. Ета олмаслигига кўзи етиб, кўзларидан оқаётган ёшни артиб югурди, кўкайлари қуйиб югурди. Ягона суянчиғи — таёғини ташлаб югурди. Оёқлари чалкашиб оғир ва ифлос ботинкасини пойчаларига уриб югурди. Оёқ кийимининг йиртиқ жойлари баттар йиртилиб ситила бошлаган бўлса ҳам, оёғидан тушиб қолса ҳам югурди. Қўлларини бошлари узра кўтариб, илтижо билан югурди. Аммо...

Аммо автобусга ета олмади. Ерга ўтириб тиззасига кир ва йиртиқ энг ичидаги нозик билагини, унинг устига бошини

кўйди. Ёмғир хўллай олмаган жойларни энди кўз ёшлари хўллай бошлади.

У ўтириб олиб хорланиб йиғлади. Дийдаси куйиб йиғлади. Автобусга етолмагани аламига йиғлади. Автобусдаги шунча одам унга эътибор бермагани учун йиғлади. Хўрлиги келиб, томоғига бутун олам тикилиб йиғлади. Бу олам унга тирноқдек мурувват кўрсатмаганидан зорланиб йиғлади. Баданида қалтироқ туриб, ўзини тута олмай йиғлади. Шу пайтгача азобда ўтган даврларини эслаб йиғлади.

Эй, ёронлар, мен бу болани бошини тиззасига кўйиб, яланг оёғини ерга босиб, йиртиқ кийимда, кир-чир холда, ўсиб кетган патила-патила сочларини, бутун гавдасини силкитиб йиғлаётган холда кўрдим. Менга ишонинг.

II

Патила-патила кир сочли эгилган бош майин, хушбўй, сийрак соч холида қад ростлади.

У شوҳбекага чиқиб пойтахтдан вилоятга қатновчи машина эгаси билан савдолашиб, туғилиб-ўсган кишлоғига йўл олди. Бунга сабаб Унинг яхши жойда, обрўли жойда, яхши лавозимда, обрўли лавозимда ишлаши, энг асосийси, Ҳасан ва Ҳусан фарзандлари туғилганлиги ҳақидаги хабарнинг кишлоғигача етиб бориши бўлди. Кишлоғидаги қариндошлари Ҳасан ва Ҳусанларни эшитиб, лавозимига лавозим, обрўсига обрў, бойлигига бойлик қўшилибди, деб қувонишди. Фарзанд — бу бойлик. У келажак пойдевори. Фарзанди бор ва фарзанди кўп одам билан муносабат ўрнатиш мумкин. Борди-келди қилиш мумкин. Бир оиланинг фарзанди бошқа бир оиланинг фарзанди билан муносабат ўрнатса, оилалар ўртасида борди-келди бўлади. Шу тарика қариндошлик ёки дўстлик абадий бўлади. Буни исботлашга ҳожат йўқ.

Хуллас, у лавозимга, обрў-эътиборга, оилага, уйга, энг асосийси, фарзандларга эга бўлиб, қийинчилик йилларини ортда қолдириб, эсдан чиқариб, турмушдан хурсанд, ўзи хўтиржам холда кишлоғига отланди.

Кишлоғига яқинлашгани сари пахтазорлар ўрнини лалми далалар эгаллай бошлади. У бу далаларни ўтган асрда кўрган. Ўшанда тоғдаги амакисиникидан қочиб, пахтазордаги амакисиникига борган. Ўттиз йиллик қийинчиликларни ортда қолдириб шу даражага етган...

Далалар бошланиши билан ўзи мўътадил деб биладиган ҳаво ўзгарди. Қоғоз, китоб, компьютер, сигарета, автомобил хидлари аралашиб кетган шаҳар ҳавоси ўрнини кенг далалар ҳавоси эгаллади. Бу нимагадир ажиб бир ҳаво экан. У машинадан бошини чиқариб, бу ажиб ҳавони, далалар ҳавосини ястаниб ётган бепоён кенгликлар билан бирлаштириб сипқориб юборгиси келди. Унинг орқасидан алғов-далғов хиссиётлар келди. Бир томондан яшил далаларни соғиниб кетаётган бўлса, иккинчи томондан куни билан ёмғирда шалаббо бўлиб келишлари, кечаси ухлаётганда кўрпани бошига ўраб, зўрға исиниб олишлари, ярим тундан сўнг сув терга ботиб кетишлари, дунёни ларзага солувчи момақалдириклар тушларига кириб алаҳсирашлари, хуллас, алғов-далғов фикрларга берилди...

Кишлоғига келиши соғинчли кучоклашувлар билан бошланиб, куюқ меҳмондорчиликка уланди. Бу ерларда меҳмондорчилик ям-яшил далаларга чиқиш билан давом этади. Бу сафар ҳам шундай бўлди. Ўйлаб кўрса, Унинг ўзи ҳам буни истаб турган экан.

Далага, кир-адирлар бағрига чиқишди. Кенг дала. Атроф кўм-кўк. Ҳаво мусаффо. Шаҳар одами учун бу нарсалар қандай яхши... Бирок...

Бирок у шаҳардан қочиб кенг далалар бағрида шунчаки дам олиш истагида бўлган одам ҳолатига тушмади. Унинг қалби соғинчга тўлди. Бу соғинч ич-ичидан тошиб кела бошлади. Охир оқибат томоғига келиб тугун бўлиб тикилди.

Ўзингиз ўйлаб кўринг, кўм-кўк, кенг далани ким ҳам соғинмайди. Кўм-кўк ўтлар оёғингиз тагида ястаниб ётса. Улар устида енгил қадам ташлаб юрсангиз. Ўтлар оёқларингиз тагига поёндоз бўлишса, поёндоз бўла олмаганларни оёқларингизни эркаласа... қандай яхши! Бунинг устига шивалаб ёмғир бошлаб юборса. Ҳавони янада мусаффолаштириб, тупроқни кўпчишиб, кадамингизнинг яна ҳам юмшоқ бўлишини таъминласа, эркалатиб, оёқларингизни тойдирса... Нишабликда ўтлар устида пастга қараб тойсангиз, корда учгандек учсангиз.

Бу замин бунча тароватли бўлмаса, атроф кир-адирлар ва улкан тоғдан иборат бўлса, кир-адирлар яшилликка бурканган бўлса. Бу яшилликка майда ёмғир томчилари, булут, булутлар орасидан ҳар-ҳар жойга тушиб турган қуёш нури ва камалак ҳамоҳанг бўлса. Ҳа, бу замин етти хил рангга, етти хил мўъжизага бурканган бўлса. Бу жойлар таровати бутун умр Сизга ҳамроҳлик қилса. Бу жойларнинг момақалдирик гулдуролари Унинг илмий анжуманлардаги нутқларидан сўнг янграган гулдуролар карсақлар тарзида ҳали-ҳамон қўллаб турса.

Бу замин бунча гўзал бўлмаса?! Ҳар қандай одами, ҳар қандай шоирни, ҳар қандай рассомни лолу ҳайрон қиладиган даражада манзарали бўлмаса. Бу манзарани кўрган ҳар қандай кишининг қалби жўш уриб, тўлқинланиб кетса керак. Буюк бир асар яратишга киришса керак. У чет эллардаги хизмат сафарларида ҳам бундай жозибадор манзарага дуч келмаган. Бундай манзарани ҳатто машҳур рассомлар ҳам кўрмаган бўлса керак. У олис болалик даврига қайтгиси, ўтлар устида тойгиси келди. Болалигини кўмсаб кетди. Мана шу ям-яшил адирлар бағрида бир умрга қолгиси келиб кетди.

Бу далалар Уни ҳар бир нарсага эътиборли бўлишга ундаган. Ўша пайтлар У ҳар бир адирга, ҳар бир йўлга, ҳар қадамдаги нотекисликка, ҳатто ҳар бир тошчага эътибор беришни ўрганган. Уларни ёдлаб олган. Ўтларнинг нозик учларини кузатган, уларнинг ўзлари шунга ундаган. Уларнинг сарик гуллари йўлларига ястаниб олган, уларнинг тузилишларини кузатган. Уларни бешолдузга ўхшатган. Бошқа бир ўтлар сарик гул ҳосил қилиб, бошларини силкитиб ҳар бир кадамини қўллаб-қувватлаб турган. Қизғалдоқлар кизил рангга очилиб, атрофни яна ҳам гўзаллаштирган. Улар ҳар доим Онасини эслатиб турган. Шивалаб турган ёмғир атрофни мусаффолаштирган. Улар ҳозир ҳам эрта оқара бошлаган сочларини асл ҳолига қайтаришга ҳаракат қилмоқчидай... Бу шивалаб турган ёмғир унинг кўзлари олдида маълум бир тартибда ўтиб турган. Ҳа, ўшанда У ёмғир томчиларидаги маълум бир тартиботни англаган...

III

У яна кишлоғига борди. Бир қир ошиб адирлар бағрига тушди. Бу жойлардан баҳра олиш учун атрофни кузатди. Энди бу жойлар бутунлай бошқа жойлар.

Ўшандан буён анча вақт ўтди. Бу жойларга кўп хизмати сингди. Ўз кишлоғининг ривожидан унинг ҳам ўрни бўлди. Нафақага чиқишини ўйлаб, бу қишлоқдан ўзи учун ҳам мўъжаз бир уйча қурди.

Энди мана, нафақага ҳам чиқди. Энди у чет элларга бормайди. Чет элликлар унинг мамлакатига келишади. Ҳатто маслаҳат учун. Нафақага чиққан бўлса-да, иш жойида

маслаҳатчи қилиб қолдиришди. Маслаҳатни эса техника тараққиёти сабаб шу қишлоқдан ҳам бериш мумкин.

Энди унинг дунёқараши ҳам ўзгача. Буни тушунтириб бериш қийин. Энди унинг соч-соқоли оқарган, юзидан ёшлик шиддати эмас донишмандлик нури таралади. Энди унинг кўзлари чакнаб турмайди. Энди унинг кўзлари маънолар мажмуасидан иборат.

Мен бу қишлоқни кўрдим. Қишлоқ уйлари ранг-баранг. Улар адирлар ён бағирларида бир-бирларига ўхшамаган, ўзига хос тарзда, ўзгача услубда қурилган, атрофлари яшиллик билан ўралган. Унча катта бўлмаган ховлилар гуллар ва дарахтларга бурканган. Бу уйлارни бир-бирига туташтирган кўчалар қир ён бағирларидан буралиб, қир ошиб кетишган, уларга икки тарафдан қатор дарахтлар ҳамроҳлик қилишган. Қир ошсангиз, кетма-кет тизилган адирлар бир-бирларига ўхшамаган тарзда ҳар хил дарахтзорлар билан, уларни бир-бирлари билан туташтирувчи илонизи йўллар билан безанган. Адирлар орасидаги жиғалардан сувлар оқиб туради. Энди тоғлар ҳам аввалгидек совук қора рангда эмас. Энди улар ҳам йил бўйи кўм-кўк.

Баъзи адирларда майдончалар бор. Бу жойларга вертолётлар кўнади. Баъзи жойларда бир-бирларига ўхшамаган, дам олишга мўлжалланган уйлар қурилган.

Бу жойларда ҳали ҳам қўй кўзилар бор. Энди уларни чўпон бокмайди. Улар аввалгидек отар бўлиб юришмайди. Алоҳида-алоҳида сайр қилишади. Уларга турфа хил ҳайвонлар, жайрон дейсизми, кийик дейсизми ҳамроҳ бўлишади. Энди бу ерда болалар эшак тушовлаш билан овора бўлишмайди. Энди улар ўзлари ясаган самолёт ва вертолётчаларни учуриш билан банд бўлишади. Энди бу қишлоқ болалари бир-бирларининг пешоналарига қизгалдоқ урмайдилар, палаҳмон отмайдилар. Уларнинг интилишлари ўзгача, мақсадлари буюк.

Бизнинг қаҳрамонимиз мана шу манзарани кузатиш учун бу адирга чиқди. Кузатиш учун эмас, ардоқлаш учун чиқди. Бу жойлар ҳам уни ардоқлашга тушди. Майда ёғаетган ёмғир атрофдаги яшиллик рангини яна ҳам тўйинтиради. Ёмғир қирлар ён бағирларидаги мевали дарахтларнинг гулларини, мевасиз дарахтларнинг барглари ҳамда унинг оппоқ сочларини намлайди.

Эй, ёронлар, мен бу қишлоқни ва бу одамни кўрдим. Бу қишлоқ адирлар ён бағирларига кўгирчоқдек ясагиб, ёпиштириб қўйилган ховли ва уйчалардан, ҳар хил буталар, мевали ва мевасиз дарахтлар билан бири-бирига ўхшамайдиган тарзда безалган чексиз адирлар, улар бориб туташиб кетган киши ёз ям-яшил бўлиб турадиган улкан тоғдан иборат экан.

Мен унинг олдида пайдо бўлдим, унинг кўзларига боқиб бир донишмандни кўрдим. Унинг юз ва кўз ифодасига таъриф беришга ҳаракат қилиб кўрдим ва энг мохир шоир ёки расом ҳам бу ишнинг улдасидан чиқа олмаслигига иқрор бўлдим.

Унинг юзига қараб, одамнинг юзи шундай бўлиши керак, деб ўйладим. Кўзларига қараб, менга дунёдаги жамики нарсалар тушунарли бўлди. Бир сония бўлса-да унинг ўрнида бўлгим келиб кетди. Бироқ мени олиб кетишди. Мен ўтирган икки кишилик вертолёт туман марказига йўл олди. Мен қайрилиб бу соч ва соқоли оқарган донишмандга қарадим. Вожаб... У енгил шабадада, шивалаб ёғаетган ёмғирда гўзал табиатга ҳамоҳанг холда турар эди... Вожаб... у ям-яшил адирда бўз ўтлар устида оёғи ерга тегмай турарди. Ўтлар уни кўтариб турар эди.

Яшиллик, ёмғир, гул ва камалакка кўмилган бу заминнинг бағрида яна қанча меҳр бор экан?..

КУВОНДИҚ СИДДИҚ
**ФУТБОЛГА
ТИКИЛГАН „БОШ“**

Ижод завқи

Биз шоир сифатида таниган кўпчилик ижодкорлар кейинги пайтлар насрда, публицистикада, драматургияда бир неча асарлар ёздики, бу уларнинг аслан яхшигина ёзувчи ҳам эканини кўрсатди. Шоир Усмон Азимни аллақачон драматург сифатида ҳам таниб улгурдик. Эшқобил Шукур, Қўчқор Норқобил, Абдуқаюм Йўлдошевларнинг номларини ҳам ёзувчи, ҳам шоир, ҳам публицист сифатида яхши биламиз.

Бугунги кунда улар қаторига Воҳид Лукмон, Шодмонқул Саломов, Ҳасан Карвонли, Хусан Карвонлилар қўшилмоқда.

Кувондиқ Сиддиқни ҳам кўпчилик шоир сифатида яхши танийди. Унинг жўшқин, соғинч ва ичкин туйғулар билан қоришқ шёърлари ўқувчисига ёрқин кайфият бағишлаб, болаликнинг олис ва ёруғ кўчаларига бошлаб кетади. Кувондиқ Сиддиқ сўнгги йилларда насрда ҳам ўзини синаб кўриб, бир талай ҳикоялар ёзиб, “Футболга тикилган „бош“ деган тўплам чиқарибди. Тўпламга унинг ўттиздан ортиқ ҳикоя ва ҳажвиялари киритилган бўлиб, уларда болаликнинг тоза хаёллари, қишлоқ одамларининг содда ва танги табиати, шаҳарда бўлиб турадиган ажабтовур воқеалар ва уларга муносабатлар тараннум этилади.

“Янги ойи” ҳикояси ўз онасини йўқотиб, изтироблар ичида яшаётган боланинг ўй-хаёллари ҳақида бўлса, “Футболга тикилган „бош“ копток ўйининг ашаддий “жинни”си бўлган болақайнинг кўзига кўгирчоқнинг боши ҳам копток бўлиб кўрингани, билиб-билмай хато қилиб қўйган боланинг виждон оғриқлари болаларча ажиб тилда баён этилган.

“Бегона кизим” ҳикояси ҳам қутилмаган воқеалар гирдобда қолган одамнинг ичкин изтироблари ҳақида.

Умуман, Кувондиқ Сиддиқнинг ҳар бир ҳикоясида кўнгил, изтироб, инсоний хис-туйғулар бўй кўрсатиб туради. “Онам бўлмайсиз, кеннойи” ҳикоясида ўзгача изтироблар, аввал фарзандсиз аёлнинг кечинмалари, кейин кеннойисидан ажраб қолган боланинг хаёллари ўрин олган.

Умуман, ҳар бир ҳикоя содда ва айни пайтда инсон қалбининг мураккаб тугунларини очиш билан боғлиқ. Китобни ўқир экан, ўқувчи гоҳ тоғлар манзарасига махлиё бўлса, гоҳ гўзал шаҳарнинг турфа кўринишларига ошно бўлади. Ҳикояларига табиат манзараларини олиб қирган муаллиф, энди уларга одамлар характери сингдиради. Ёзувчидаги кузатувчанлик ёзганларига ҳам “юқади”. “Алиф майсаларни ўқиб бораман...” деб бошланган шёъридаги таъсир ҳикояларида ҳам “У жажжи қўлчалари билан ариқ четидаги майса ва ялпизларга сув сачратиб, йиғлаб ўтирарди...” шаклида намоён бўлади. Аслида, ҳамма ҳам атроф олам билан кизикади, кузатади. Бунда ёзувчининг агар у шоир бўлса, бошқалардан кўра тийрак нигоҳи ҳар бир воқеани туб мохияти билан англашга, уларга қалб кечинмалари билан ёндошишга ундайди.

Кувондиқ Сиддиқнинг ҳикоялар тўпламини ўқигач, болаликнинг ширин орзулари, талабаликнинг учқур хаёллари, умуман, ҳар бир қаҳрамоннинг ўзига хос ўйлари, кечинмаларига ошно бўламиз. Бу ошнолик кўп китобхонларга насиб этишини истаймиз.

ХОНИМОЙ

YERDA, SUVDA, SAMODA TENGSIZ

Биз “Мерседес-Бенц” автомобилени жуда яхши биламиз. Кўпда “Мерседес” номини ишлаб чиқарувчининг кизи исмига боғлашади. Ҳақиқатан шундайми? Йўқ! Унда бу ном қандай пайдо бўлган? Аслида...

Немис муҳандис-конструктори ва ишлаб чиқарувчи Готтлиб Вильгельм Даймлер 1834 йил 17 мартда Штутгард яқинидаги Шорндорф шаҳарчасида дунёга келади. Мактабни битиргач, меҳнат фаолиятини дастлаб шаҳардаги ов милтиқлари ясовчи уста қўлида ёрдамчи сифатида бошлайди. Кейинчалик, Даймлер Штутгард Политехника институтига ўқишга киради. Ўқишни тугатгач, Франция, Англия ва Белгия каби давлатларда ўз соҳаси бўйича малака оширади. 1863 йили Ройтлингдаги етим-есирлар, камбағаллар ва ногиронларни иш билан таъминловчи меҳр-саховат фабрикаси “Брудерхауз”га ишга жойлашади. Бу ерда Даймлер 19 ёшли истеъдодли муҳандис Вильгельм Майбах билан танишади ва йиллар ўтиб, икки истеъдод ҳамкорлиги, ҳамфикрлигида бензинда ишловчи дастлабки ички ёнғин двигателларни яратишади. Бу уларни ҳали қониктирмас, кашфиётлар олами ўзига чорлайверар, яратикларини такомиллаштиришга тинимсиз интилишаверади. 1883 йилнинг охирларида Даймлер ва Майбах ўзларининг биринчи карбюраторда ишловчи двигател чизмасини чизишади. Ўша йили ноябр ойига келиб Даймлер (“Reitwagen”) мотоциклини яратади ва унга патент олади.

Ушбу қадамлар ҳозирда бутун дунёга машҳур бўлган Мерседес автомобили тарихига айланади. 1886 йил 8 март куни икки тиниб-тинчимас дўст Даймлер хонадонига 4 гилдиракли отарава (каре-та) олиб келишади. Аслида ушбу арава дастлабки

автомобил макети эди. Улар аравага ўзлари яратган корбюраторли двигателни ўрнатишади. Гилдираклар эса тасмали узатгич орқали ҳаракатга келтирилади. Шундай қилиб 1887 йили 4 март куни машинанинг оммавий синови ўтказилади. Ўша даврларда двигател ва автомобил устида бош қотирувчи ягона Даймлер эмас эди. Аслида биринчи бўлиб расман автомобил яратган Карл Бенц 29 январ 1885 йили уч гилдиракли автомобили учун патент олиб улгурган эди. Кейинчалик Даймлер ва Бенц бирлашади ва бугунги кунгача ушбу компания Мердерес-бенц номи билан фаолият кўрсатиб келмоқда.

“ДАЙМЛЕР БЕНЦ” ЎКИ “МЕРСЕДЕС БЕНЦ”

Нима учун Даймлер эмас Мерседес? Бунинг ўзига яраша сабаби бор экан. Даймлер ва Майбах ўзлари яратган машиналарни ишлаб чиқариш ва янада такомиллаштириш устида тинмай изланишарди. Чунки маҳсулот харидоргирлиги фирма келажagini таъминлашдаги асосий муаммолардан биридир. Европа мамлакатларида танилиб борилаётган Даймлер машиналари ўз тарғиботчи вакилларига эга эди. Шулардан бири савдогар, дипломат ҳамда автопойгачи Эмиль Эллиник Даймлер қабулига бир таклиф билан киради. У: “Сиз ишлаб чиқараётган машиналар номини қизимнинг исми билан атасангиз”, деб айтади. Кутилмаган бу таклифга қизикқан Даймлер: “Хўш, қизингизнинг исмини билсак бўладими?” деб сўрайди.

– Қизимнинг исми Мерседес, – деди Эллиник.

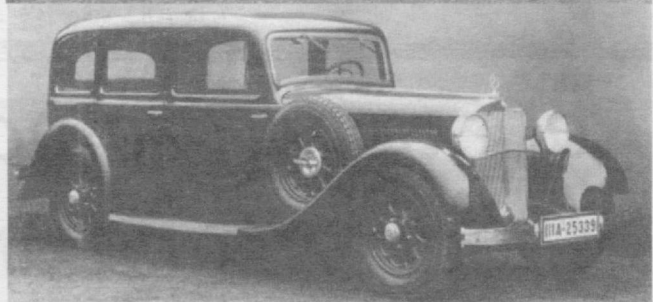
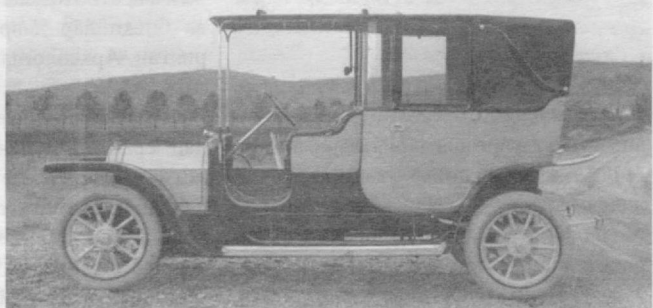
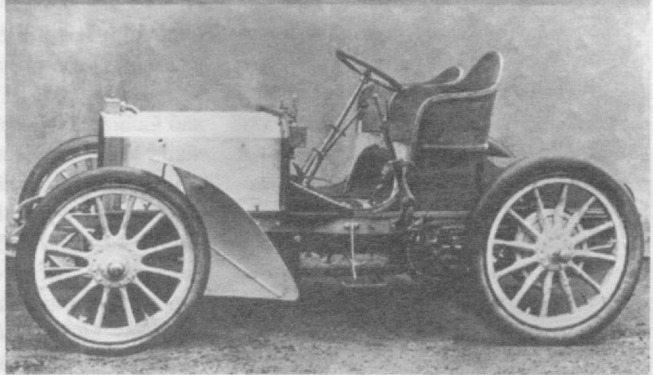
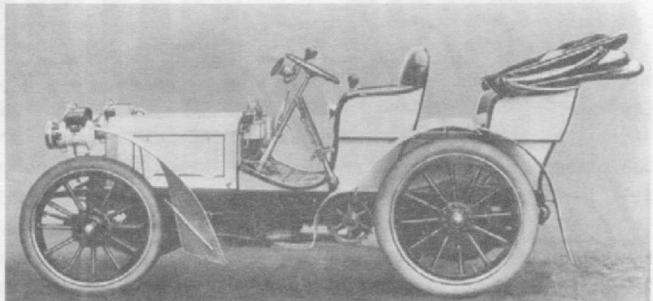
– Қизингизнинг исми билан аташимизнинг фойдали томонини изоҳлаб берингчи, – сўрайди Даймлер.

Эллиник ўз сўзини изоҳлаб:

— Агар машиналар “Мерседес” номи билан чиқарилса, бозори чаққон бўлиб рақобатбардошлиги янада ошади ва Даймлер маҳсулотлари бутун дунёга машхур бўлиб кетади. Чунки Мерседес сўзи самода, ерда ва сувда тенгсиз гўзал деган маънони билдиради.

Хуллас, Даймлерга савдогар Эллиникнинг фикри маъқул бўлади. 1901 йилдан бошлаб машиналар “Мерседес” номини олади. Кейинчалик, бир неча ўн йил ўтиб “Даймлер” ва “Бенц” фирмалари бирлашишга қарор қилишади. Фирма бирлашувида Даймлер Мерседес номини сақлаб қолади ва 1926 йилдан бошлаб уларнинг маҳсулотлари “Мерседес-Бенц” номи билан чиқарила бошлайди. “Мерседес-Бенц” рамзидаги уч қирра ер, сув ва самода тенгсиз гўзал маъносини билдиради. Бугун ушбу марка остида ишлаб чиқариладиган автомобиллар юқори сифат, ишончлилик ва тенгсиз автогўзаллик тимсолига айланиб улгурган.

*Рисолат Ҳасанова
Иқтисодийёт университети талабаси*

Musiqā - ma'naviy tarjimon

Муסיқа шундай илоҳий кучга эгаки, инсон ёши, миллати ва эътиқодидан қатъи назар ўз қалбига яраша гўзаллик топади. Муסיқа қайси миллатга мансуб бўлмасин, уни тинглаш учун таржимон керак бўлмайди. Халқ орасида “Қалби муסיқага ошно инсондан ёмонлик чиқмайди” деган ибора ҳам юради. Муסיқа нафақат қалбни, балки танани, вужудни ҳам даволовчи хусусиятга эга эканлигини буюк олим, дунё табобатининг асосчиларидан бири Абу Али ибн Сино ҳам ўз рисолаларида кўп бор таъкидлаган.

Ўзбек халқ муסיқа маданияти асрлар мобайнида таркиб топиб, анъана тусига кирган кадрятларимиздан бири ҳисобланади. У қадимдан авлоддан-авлодга оғзаки тарзда, устоз ва шогирд анъаналари орқали ўтиб ривожланиб келди. Манбалардан маълумки, қадимги Сўғдлар маданиятига

оид Айритом матосига солинган суратда бир неча муסיқачи тасвирланган. Уларнинг қўлларидаги найсимон, пуфлаб чалинадиган асбоб, арфага ўхшаш чолғу асбоби, чўзинчоқ шаклдаги икки томонлама ногораларга қараб, Сўғдлар муסיкий чолғуларнинг асосий хилларини билганлар ва бу чолғулардан якка холда ҳамда ансамбл шаклида фойдаланганликларини билиб олиш мумкин.

Афсуски, муסיкий чолғуларимиз ҳақидаги энг қадимий ёзма манбалар бизгача етиб келмаган. Улар истилолар ва босқинлар даврида йўқотиб юборилган. Археологларнинг кидирув ишлари натижасида Мароқандда, Хоразм, Бақтриядан топилган қазилма бойликлар орасида муסיқачиларнинг катталиги 9-10 сантиметр бўлган лойдан, гилдан пишириб ясалган ҳайкалчалари топилганлиги (эрамиздан олдинги I аср-эрамизнинг III асри) аждоқларимизнинг муסיкий маданияти ниҳоятда

ривожланганлигидан далолат беради.

Ўрта асрларга келиб, вокал муסיқаси ҳам анча ривожланди. Ўша даврларда яратилган муסיқага оид рисолаларда вокал муסיқага санъатнинг энг муҳим шакли деб урғу берилган бўлса-да, чолғу муסיқасига ҳам алоҳида эътибор қаратилган. Машҳур бобокалонимиз, буюк мутафаккир олим Абу Наср ал-Форобийнинг «Китоб ал-муסיқий ал-Кабр» асарида «Чолғу муסיқа ашулага жўр бўлади ёки овозга тақлид қилади, уни бойи-тади ҳамда ашуланинг бошланғич муסיқасини ва ораларидаги чолғу қисмини ҳосил қилади. Бу эса ашуланинг овози етмайдиган жойларини бўрттириб муסיқани бойи-тади» деган фикрлар баён этилади. Ал-Форобий чолғу асбоблари икки вазифани бажариши ҳақида ёзади: биринчиси, ашуланинг жўр бўлиши,

Rangtasvir: zamon oshgan an'analar

Ўзбекистон миллий рангтасвир ўтмишининг ёрқин саҳифаларидан бири сифатида XX асрнинг 20-30 йилларидаги санъатни айтиш мумкин. Мустақиллик даври рангтасвирида ана ўша анъаналарга бўлган қизиқиш, унинг бугунги кун санъатига таъсири асосан бадиий тилнинг шаклий, услубий, гоёвий ва семантик ўхшашликларидан акс этади. Ўртадаги бир асрлик фарққа қарамай, ўша давр санъатининг замонавий рангтасвирга таъсири бугунги рассомлар ижодида давом этмоқда.

Ўзбекистон музейлари, галерея, шахсий тўпламлардаги 1920-30-йилларга оид рангтасвир асарлари икки туркумга бўлинади, яъни Европа санъати таъсирида яратилган ҳамда Европа ва миллий

санъат уйғунлигидаги асарлардир. Айни даврда яратилган асарларнинг пластик жиҳатлари улардаги фалсафий гоёлар ва қатламлар бугунги Ўзбекистон санъатида ўз аксини топиб келмоқда. Бу давр асарларининг услуб, йўналиш, жанр, ранг, композиция жиҳатлари бугунги кунда рассомларимиз ижодида ўзига хос равишда талкин этилиши жуда аҳамиятли. Усто Мўмин, А. Волков, В. Уфимцев, Ў. Тансиқбоев, Н. Карахан каби рассомларнинг ижоди замонавий рассомларимиз асарларида ўз аксини топиб, янада янгилиниб, ўзига хос тарзда намоён бўлиб келмоқда.

Ўтган аср бошида яратилган ноёб рангтасвир асарларининг бугунги кундаги рангтасвирга бўлган таъсири, ўхшашлиги мазкур йиллардаги санъатнинг бугунги кун санъатига боғлиқлиги Алишер Мирзаев, Жавлон Умарбеков, Акмалжон Икромжонов, Хуршид Зиёхонов каби кўплаб рассомлар ижодида ёрқин намоён бўлмоқда. Тарихий-сиёсий ўзгаришлар миллий ўзликни ан-

иккинчиси якка ижродир. Чолғу асбобларининг бу хилдаги вазифалари ҳозирги давримизга қадар сақланган. Форобийнинг фикрича, киши овозига тақлид қила оладиган чолғулар энг мукамал чолғулар ҳисобланади. Бу ўринда у рабаб (ҳозирги ғижжак) ва сурнай (ҳозирги най) чолғуларини алоҳида таърифлайди.

Буюк олим Абу Али ибн Синонинг “Китаб уш-шифо”, “Донишнома”, “Рисалатун фи-илм ил-муסיқий” ва бошқа китобларининг муסיқага доир қисми ал-Форобий асарлари қаторида жаҳон муסיқа фани ва маданияти тарихида алоҳида аҳамиятга эга. Ибн Сино муסיқа чолғуларини икки, яъни торли ва пуфлаб чалинадиган гуруҳларга бўлиб тасниф этади. Унинг рабаб ҳақидаги маълумотларида бу асбоб камон билан чалиниши алоҳида таъкидланади. Чолғу асбобларини тасниф этишда Ибн Сино торларнинг созлашишини, яъни мезробни асосий мезон деб ҳисоблайди.

Чолғу асбоблари чалинаётган асарнинг товуш тизими, куйнинг йўналиш хусусияти ва диапазонини ҳисобга олган ҳолда созланган. Бу мезонлар замонавий ўзбек муסיқа амалиётида ҳам ҳозирги кунгача сақланиб келмоқда.

Мустабид тузум даврида ўзбек классик муסיқаси, айниқса, мақомларимиз бир оз унутулиб,

бошқа миллатлар санъати ва маданиятига маҳлиё бўлиб қолинди. Бу ҳақда муסיқашунос олим Отаназар Матёкубов “Санъат соҳасидаги сохта сиёсат ўйинига маҳлиё бўлиб, биз ёнимизда ётган хазинани кўрмас эдик”, деб афеусланиб ёзади.

Мустиқилликнинг илк кунларидан бошлаб Ўзбекистон барча соҳалар қатори ўзининг маданий ютуқларини ҳам жаҳонга кўз-кўз қилиш билан бир қаторда, қачонлардир созандалар ва хофизлар репертуаридан жой олган, айрим сабабларга кўра унутилган куй-қўшиқларни қайта тиклаш, радио тўлкинлари ва телекўрсатувлар орқали тарғиб қилиш борасида ҳам самарали ишлар қилиняпти. Бухоро, Самарқанд, Термиз, Хива, Фарғона ва Тошкентнинг қадимий осори атикалари билан бирга, уларга уйғун ҳолда амалга оширилаётган янги бунёдкорлик ишлари ҳамда мамлакатимизда ўтказилаётган халқаро миқёсдаги муסיқа ва санъат фестиваллари, кўрик-танловлар бутун дунёдан келаётган меҳмонларни ҳайратга солмоқда. Кўплаб ёш ижодкорлар, муסיқашунослар ва санъаткорлар дунё сахналарида ўз ижодлари билан чиқишлар қилиб, совринли ўринларни кўлга киритмоқдалар.

Муסיқа маданияти тўғрисида Президентимиз И. Каримов “Юксак маънавият – енгилмас куч” асари-

да куйидаги фикрларни билдиради: “Барчамизга аёнки, куй-қўшиққа, санъатга муҳаббат, муסיқа маданияти халқимизда болаликдан бошлаб, оила шароитида шаклланади. Уйда дутор, доира ёки бошқа чолғу бўлмаган, муסיқанинг ҳаётбахш таъсирини ўз ҳаётида сезмасдан яшайдиган одамни бизнинг юртимизда топиш қийин, десак муболага бўлмайди. Энг муҳими, бугунги муסיқа санъати навқирон авлодимизнинг юксак маънавият руҳида камол топишида бошқа санъат турларига караганда кўпроқ ва кучлироқ таъсир кўрсатмоқда. Агар инсоннинг қулоғи енгил-елпи, тумтарок охангларга ўрганиб қолса, бора-бора унинг бадиий диди, муסיқа маданияти пасайиб кетиши, унинг маънавий оламини сохта тушунчалар эгаллаб олиши ҳам ҳеч гап эмас. Охир-оқибатда бундай одам “Шашмақом” сингари миллий меросимизнинг ноёб дурдоналарини ҳам қабул қилиши қийин бўлади”.

Президентимизнинг бу фикрларидан кўриниб турибдики, биз бугунги кун ёшларига жаҳон муסיқа маданиятини ўргатиш билан бир қаторда, асосий эътиборни ўзимизнинг миллий муסיқа меросимиз, мақомларимиз ва анъаналаримизни ўрганишга қаратмоғимиз лозим.

Собир ЖУМАЕВ

лаш жараёни тарихий бадиий меросга интилиш мақсадида тасвирий санъатнинг авангард тенденцияларига назар ташланмоқда. Романтик услуб, миниатюраларга мурожаат Б. Жалол, В. Бурмакин, Ж. Усмонов каби рассомлар ижодида кузатилади. Улар томонидан Шарқ эстетикасига мурожаат, хиссиёт манбаларининг талқини, ориентал оханглар эстетикаси ички таркибий ўхшашликлар фалсафий катламларда ўрганилиб, ифода этилмоқда.

Умуман, XX аср боши ва охирлари рангтасвирийнинг ўзаро таъсири кўплаб ижодкорлар санъатида ўз аксини топиб келмоқда. Масалан, А. Мирзаев “Давр алоқаси. Образлар” асарини яратишда Усто Мўминнинг 1928 йилда яратилган “Беданабоз” асаридаги ўсмир образидан таъсирланганини кўриш мумкин. Ижодкор бу икки образдаги даврларни боғлаш, уйғунлаштириш мақсадида баҳорий гуллардан фойдаланган. Ж. Умарбековнинг 2005 йилда ишланган “Тоҳир ва Зухро ёшлигида” рангтасвирийни таҳлил этадиган бўлсак, унда Усто Мўминнинг “Мўйна телпакли бола” асарига услубий ўхшашликларни сезамиз. Ж. Умарбековнинг яна бир асари “Ўсмир болалар” деб номланиб, унда ҳам

образлардаги услубий ўхшашликлар намоён бўлган. Асарда уч нафар ўсмир бола табиат қўйнида куш ушлаб турган ҳолда тасвирланган. Бу асардаги ўхшашлик асосан композицион қурилмада ва образ тасвирида бўлиб, рассом бу ишида ёрқинроқ ранглардан фойдаланган. Ж. Умарбековнинг ижодидаги илк манзараларга тўхталадиган бўлсак, унда Ў.Тансиқбоев, кейинги асарларида эса А. Волковнинг кубизмидаги каби композицияларни кўрамиз. Ўтган аср бошларида яратилган асарларга услубий ва семантик тақлид бугунги кундаги ижодкорларимиз асарларида кузатилади. Шунга карамай, рассомларимиз ўзига хос тарзда, янгидан-янги бадиий воситаларни қўллаш орқали бетакрор асарлар яратиб келмоқдалар.

Ўзбекистон тасвирий санъатида ўтган аср бошларидаги рангтасвир фалсафасига назар, усталар санъатида бўлган қизиқиш, бугунги авлод ижодидаги санъат тарихига ҳамоҳанглик халқимизнинг бадиий меросга бўлган қизиқиши ва ҳурматидан далolat беради.

Дилзода АЛИМҚУЛОВА

ИОГАНН СЕБАСТЬЯН БАХ

Иоганн Себастьян Бах 1685 йилнинг 31 мартада Германиянинг “яшил юраги” бўлмиш Тюрингия шаҳарчасига қарашли Эйзенах қасабасида туғилди. Икки юз йил давомида Тюрингияда флейта, орган, скрипка чалувчи Бахлар шу қадар кўп эдики, деярли ҳар мусиқачини Бах, ҳар Бах-ни мусиқачи дейиш мумкин эди.

Себастьян Бахнинг отаси Иоганн Амвросий ҳам мусиқачи бўлиб, ўғлига болалик чоғидан скрипка чалишни ўргатади. Ёш Себастьян жуда эрта ёшдан Эйзенах шаҳар мактабидаги хорда катнашиб, истеъдодини намоён эта бошлайди. Бироқ, не ажабки, беғубор болалик узоққа чўзилмайди. Себастьян тўққиз ёшга тўлганда онаси вафот этади. Бир йилдан сўнг эса отасидан айрилишади. Шундан сўнг, Себастьян Ордруф шаҳар черкови орган чалувчиси бўлиб ишлаган катта акаси Иоганн Христофф қарамоғида улғаяди. Себастьян Бах ўзидан икки ёш катта акаси Якоб билан Ордруф лицейида таълим олиш билан акаси Иоганн Христофф кўли остида доимий мусиқий билимини ошира боради.

Иоганн Христофф укаларига “эски услуб”да, яъни “меҳрибон эски замон” коидалари асасида мусиқий таълим берарди. Бу усул ҳар қандай янгилик ва эркинликдан йироқ бўлиб, тинимсиз эски санъат йўлидан юришни талаб этарди.

1700 йилда Себастьян Бах яхши овозга эга бўлгани сабабли Люнебург шаҳридаги мусиқа мактабига ўқишга юборилади. Бу ерда ёш мусиқачи бир томондан, шаҳар кутубхонасида Италия ва Олмониянинг таниқли мусиқа усталари ижоди билан кенг танишади, иккинчи томондан, машҳур композитор Георг Бём билан кўришиш имкониятига эга бўлади.

1703 йилда Себастьян Бах Люнебург мусиқа мактабини тугатиб, Веймар князи Иоганн Эрнст капелласида скрипкачи вазифасига ишга қиради. Бироқ бу ердаги зерикарли муҳит ёш Бахни қониқтирмайди ва у Арнштадт “Янги черков” орган чалувчиси вазифасига ишга ўтади.

Арнштадтда кечган иш фаолияти унинг ҳаёти ва ижодида унутилмас из қолдиради. У айнан шу ерда дастлабки асарларини ёза бошлайди. Мазкур асарлар унинг юксак мусиқий қобилиятига эга эканлигидан дарак берарди.

Дарҳақиқат, Бах оғир ҳаёт қийинчиликлари туфайли Гендель, Телеман, Маттесон каби таниқли санъаткорлардек юксак мусиқий таълим олиш имкониятига эга бўлмайди, бироқ тинимсиз ўз устида ишлаш ва изланишлар ҳамда Тангри ато этган нодир истеъдод туфайли халқ орасида шуҳрат қозонади.

Бах бир ойлик меҳнат таътилига чиқиб, Любек шаҳрига йўл олади. Бу ерда у 68 ёшли машҳур орган чалувчиси Букстехуде билан танишиб, ундан санъат сирларини ўрганади. Не ажабки, ёш санъаткор бу ерда Арнштадтдаги иши, талабчан бошлиқлари ва ҳамкасб дўстларини унутиб, 4 ой қолиб кетади. Бу давр мобайнида эгаллаган билимлари унинг кейинчалик яратган қатор салмоқли ижод намуналари учун асос бўлди.

Санъатни ҳаётининг асосий мазмунини билган ёш Себастьян 1707 йилда Мюльгаузен шаҳрига кўчиб ўтади ва Власия черковига орган чалувчи вазифасига тайинланади. Шу йилнинг 17 октябрида узоқ қариндоши Мария Барбарага уйланади. Мюльгаузендаги иш шароитидан қониқмаган ёш санъаткор 1708 йилнинг июнида Веймер шаҳрига кўчиб ўтади. Бу ерда “гоф органист ва сарой мусиқачиси” вазифасига ишга таклиф этилади. Шундай қилиб, унинг ҳаётида янги давр бошланади.

Себастьян Бах, дастлаб, Веймер, сўнгра Кётен князь саройида орган чалувчи ва камер мусиқа бошқарувчиси лавозимида 15 йил фаолият юритади. Айнан шу даврда Бахнинг шуҳрати кенг ёйила боради. Германиянинг Лейпциг, Дрезден каби турли шаҳарларида гастрол сафарларида бўлади. Ана шундай сафарлардан бирида унинг ҳаётида унутилмас из қолдирган воқеа содир бўлади. Дрезденда француз органичиси ва композитори Луи Маршан билан мусобақа ўтказилиши режалаштирилган эди.

ИССИҚ ҚИШ

Хитойлик олимлар мамлакатнинг шимоли-шарқий ҳудудида 16 квадрат километр жойнинг қиши ёз фаслидан бир мунча иссиқроқ бўлишини тасдиқлашди. Бу ер Ляонинг вилоятида жойлашган бўлиб, ёз мавсумида ўртача ҳарорат 12 даражада бўлса, қишда 17 даража иссиқдир. Олимлар табиатнинг бу ғаройиб ҳодисаси сабабини ҳозирча топганлари йўқ.

ОНА ТИЛИНИ ЎРГАНИШ

БМТнинг статистик маълумотларига кўра, инглизларнинг ўз она тилларини ўрганишлари учун ўртача 8 ой вақт кетар экан. Испанлар эса бу юмушга 2-3 ой сарф қиларканлар, холос. Ҳаммадан кўра японларга қийин экан. Улар ҳатто ўрта мактабни битиргандан кейин ҳам она тилини ўрганиш билан шуғулланишади.

ОВҚАТЛАНИШГА 15 ЙИЛЛИК УМР

Статистик маълумотларга кўра, бугунги кунда Ғарбий Европалик ҳар бир киши бутун умри давомида ўрта ҳисобда 10 минг марта овқатланар экан. Бунга кетган вақт эса 15 йилга тенг. Ҳар бир Ғарбий Европалик умр бўйи 40 тонна озиқ-овқат истеъмол қилар экан.

ЗАҲАРЛИ ДАРАХТЛАР

Маълумки, А. Пушкиннинг "Заққум" шеърисида шу дарахт ҳақида ҳикоя қилинади. Ҳақиқатан ҳам, бу дарахт Ҳиндистонда ва Малайя архипелагида ўсади. Индонезиянинг пойтахти бўлмиш Жакартадаги ботаника боғида ҳам ушбу заҳарли Заққум дарахти ўсади. Бироқ унинг шохларида қушлар қўниб турганлигини ҳам кузатиш мумкин. Шунингдек, боғда яна анакерди оиласига мансуб дарахт бор. Ушбу дарахат заҳарлиликда Заққумдан ҳам ўтиб тушар экан. Агар бирор инсон ушбу дарахт пўстлоғи, баргига қўли ёки очиқ бадани билан тегиб кетса, кучли заҳарланади. Бу заҳарланиш ўлим билан якунланиши ҳам мумкин.

ТЕЗЛИК — ВАҚТДАН ЮТИШ

Маълум бўлишича, италияликлар жаҳонда машинани энг тез ҳайдовчилардир. Бу мамлакат шаҳри кўчаларида автомобилни соатига 110 километр тезликда ҳайдашга рухсат этилган бўлса, катта кўчаларда рухсат этилган тезлик соатига 140 километрдир. Тезлик бўйича бошқа ўринлар қуйидагича тасдиқланган: Олмония, Австралия, Швейцария ва Белгияда 120 километр, Буюк Британияда 112 км. Швецияда 110 км, Голландия ва Японияда 100 км.

СЕЗГИРЛАР СЕЗГИРИ КУЯ

Жонзотларнинг ҳидга энг сезгири куя экан. Акулар ҳам ундан қолишмайди. Яна бўрон қушлари, денгиз қушлари 3 километрдан ортиқ масофадан балиқ ҳидини сезишар экан. Шунингдек, чуғурчуқлар ҳам бундай хислатга эга. Улар ўзига ин қуришда шу қобилиятларидан фойдаланишади, яъни баъзи текинхўр жонзотлар учун заҳарли бўлган ўт ва кўкатларнинг пояларида ин қуради. Бу эса у ерга текинхўрлар яқинлашувини 80 фоизга камайтиради.

Мусобақадан бир кун олдин саройда ўтказилган концертда Бах ва Луи Маршан ўз санъатларини намойиш этадилар. Бахнинг ажойиб импровизация санъати Маршанда катта таассурот қолдиради ва мусобақага ҳам карамай, шу тундаёқ Дрезденни тарк этади.

1720 йилда Бах Кётен герцоги билан Карлсбадда бирга бўлган маҳалда хотини Мария Барбара вафот этганлиги хабарини эшитади. 4 бола билан қолган Бах ўзи ва болалари учун ҳам моддий, ҳам маънавий жиҳатдан маъқулроқ жой излайди ва шу йилнинг кузида Германиянинг улкан мусиқа марказларидан бўлган Гамбургга кўчиб ўтади.

1721 йилнинг декабрида Бах Вейсенфельд карнайчисининг қизи, ўзидан 16 ёш кичик бўлган Анна Магдалина Вюлкенга уйланади.

Себастьян Бах 1722 йилда Лейпцигдаги Фома черкови кантор-муסיқачиси Иоганн Кунау вафоти муносабати билан бўшаган лавозимга ўз номзодини кўрсатади. Оиласи билан Лейпцигга кўчиб ўтган Бах бу ерда ҳам фаолияти давомида турли кийинчик ва чекловларга дуч келади. Шу маънода, Бахнинг ҳаёти ва ижоди ўз даврининг мураккаб ҳамда зиддиятларга тўла XVII аср Германия жамияти шароитида жасорат ҳисобланади. Машҳур композиторнинг Лейпцигда кечган 15 йиллик фаолияти ижодга бой ва самарали кечди. Айнан шу даврда унинг энг сара асарлари дунё юзини кўрди.

Бутун ҳаёти давомидаги тинимсиз меҳнат, бошдан ўтказилган кийинчиликлар умр поёнида ўз таъсирини кўрсатди. Композиторнинг кўзи ожиз бўлиб қолади... Машҳур композитор Иоганн Себастьян Бах узок давом этган оғир касалликдан сўнг 1750 йилнинг 28 июлида вафот этади.

Шермурод СУБҲОН тайёрлади.

CHIRANISH

O'jarlik, behuda chiranish odamni sharmanda qiladi, kulgiga qoldiradi. Turkiston tog'larida Suyunboy Qora domladan bir naql eshitgandim. Bilmaganlar bilsin, Sor degan qush bor, epsiz-uquvsiz, qo'polgina bir qush. Kunlardan bir kun Sor cho'qqida qo'nib o'tirgan ekan, yonidan Lochin uchib o'tibdi.

– Hoy, Lochin, – debdi Sor, – nega muncha hovliqib, u yoqdan bu yoqqa, bu yoqdan u yoqqa uchasan? Mana, meni qara, qanchalik uchqur, chaqqon bo'lsam ham cho'qqida tin olib o'tiribman, o'zi sen chaqqonmi, menmi?..

– Buni isbotlashning yo'li oson, – debdi Lochin, – bahslashib o'tirmay, kim oldin o'nta kaklik tutsa, bari ayon bo'ladi-qo'yadi.

Ikkalasi ikki daraga uchib ketibdi. Shomga yaqin yana uchrashibdi. Tag'in Sor gap boshlabdi.

– Ishlaring qalay, Lochin, hali ham u yoqdan bu yoqqa huda-behuda uchib yuribsanmi, qancha kaklik tutding?

– Tag'in bitta tutsam o'nta bo'ladi, – debdi Lochin. – O'zing qancha tutding?

Shu payt cho'qqi tarafdan bir kaklikning azot sayrashi eshitiilibdi.

– O, Lochin, – debdi Sor, – mana, shu sayrayotgan kaklikni tutsam, to'qqiztasi qoladi.

Azim SUYUN

(“Nevaralarim uchun hikoyalar” turkumidan)

Boshni fido qilg'il ato boshig'a,
Jismni qil sadqa ano qoshig'a.
Tun-kuningga aylagali nurfosh,
Birisin oy angla, birisin quyosh.

Alisher Navoiy

Gar bu gulshanda ano bo'lsa gulu sarv – ato,
Sen kabi tug'mag'usi sarvi gulandom o'g'ul.

Ogahiy

Atog'a kim bu yanglig' qilsa xizmat,
O'z o'g'lindin aningtek topqay izzat.

Qutb

Ota-ona behad bo'ladi xursand,
Farzand bo'lolsa munosib farzand!

Muhammad Javhar Zamindor

Baxtiyor bo'lishni istasang, quyidagi xislatlarni o'zingda

mujassam qilgin: avvalo ota-onaning haqini ado qil, ota-ona xursandligi kishi uchun dunyoda katta davlatdir.

Muhammad Husayn

Haqiqiy farzand har bir sohada o'z otasining hukmiga tobe bo'ladi.

Barxurdor ibn Mahmud

Farzand kamoli — ota-ona iqboli.

Maqol

Har bir ota-ona o'z qizlarining kelajakda baxtiyor bo'lishini istasalar, ularni yoshlikdan tarbiya qilishlari, qiz yuragini ilmu ma'rifat nuri bilan yoritishlari zarur!

Olimat al-Banot

Chu hikmat birla yorim yor bo'ldi,
Xayol etganlarim gulzor bo'ldi.

Majlisiy

DUNYO SAHNASIDA O'ZBEK OVOZI

Ватанимиз мустақиллигининг дастлабки йиллариданок юртимиз келажаги бўлмиш ёш авлод тарбиясига, маънавиятига алоҳида эътибор қаратилиб, уларнинг комил инсон бўлиб етишиши, илму хунар эгаллаши учун барча имконият ва жаҳон андозаларига мос шарт-шароитлар яратиб берилди. Ана шу имкониятлардан унумли фойдаланган кўплаб ёшларимиз бугунги кунда юртимиз шон-шарафини жаҳоннинг катта сахналарида юксакларга кўтариб келмоқда. Ана шундай ёшларимиздан бири Ўзбекистон Давлат консерваториясининг 3- курс талабаси Барно Исмагуллаевадир.

Барно Исмагуллаева 1991 йил 23 сентябрда Андижон шаҳрида таваллуд топди. Ёшлигиданок опера санъатига бўлган кизикиши уни Андижон санъат коллежида таҳсил олишга ундади. У ёш бўлишига қарамасдан ўзининг юксак истеъдоди билан устозлари эътиборини қозонди. Ўз устида тинимсиз меҳнат қилган қаҳрамонимиз 2009 йил май ойида лицей ва коллежлар ўртасидаги Республика ёш вокалистлар танловида иштирок этиб, биринчи ўринни қўлга киритди. Ўша йили Ўзбекистон давлат консерваториясига кириб, Исмоил Жалилов мураббийлигида Назира Ахмедова номидаги вокалистлар халқаро танловига таёргарликни бошлаб юборди. Интилувчан талаба айна танловнинг юксак мукофотига сазовор бўлди. Барно Исмагуллаева консерваторияда ўзининг тиришқоклиги, меҳнатсеварлиги билан тез орада устозлари эътибори ва эътирофини қозонди. Ёш истеъдод соҳибаси ўқиш мобайнида юртимиз ва хорижда ўтказилган бир қанча танловларда қатнашиб, турли мукофотларни қўлга киритди. Булар орасида ўзи алоҳида кадрлайдигани, албатта, 2010 йили қўлга киритгани «Нихол» мукофотидир. Ютуқларидан илҳомланган Барно 2011 йил III МДХ мамлакатлари ёшлар мусика академиясида мамлакатимиз вакили сифатида иштирок этиб, фахрли ўринни қўлга киритди. 2012 йил ёш ижодкор учун, айниқса, омадли келди. XVIII Халқаро талабалар танлови «Bella Voice»да биринчи ўринга муносиб топилиб, «Ave Maria»нинг энг яхши ижроси учун махсус мукофотга ҳам сазовор бўлди.

Барно Исмагуллаеванинг эришган ютуқларидан фахрланган устози мохир педагог, профессор Исмоил Жалилов у ҳақда шундай дейди: «Барно Исмагуллаева шундай ноёб ёқимли сопрано овозига эгаки, у паст пардада виолончел сингари, ўрта пардада гобой каби, юқори пардада флейта мисоли жаранглайди. Унинг овози ҳақиқатан ҳам, бетакрордир. Бу табиатнинг юксак инъоми, деб биламан. Барнонинг ижро этиш қобилияти ҳам эътирофга лойик, овоз диапазони кенг. Унинг интилувчанлиги, қуйлашни чин дилдан исташи ва буни севиб бажариши қувонтиради. Халқаро танловда ғалаба қозонгани эса мамлакатимизда ҳар бир ёшнинг ўз истеъдодини рўёбга чиқариши учун барча шароитлар яратилганининг эътирофи, дунёда ноёб саналган ижрочилик мактабимизнинг юксак ютуғидир. Бу сўнгги йиллар ичида ёш опера ижрочиларимиз эришган энг юксак мукофотлардан бири. Ўз навбатида, Барно Исмагуллаева Анна Нетребко, Мария Биешу сингари жаҳон опера усталари билан бир қаторда тилга олинмишга лойик. Танловда уни ана шу ижрочилар билан таққослашди. Ғалабасидан сўнг Италиядаги Беллини номидаги танловда иштирок этишга тақлиф этилди». Биз ҳам санъаткоримизнинг келажақда юртимиз опера санъатини жаҳон сахналарида муносиб намоиш қилишига тилакдошимиз.

Аҳмад ТўРА тайёрлади

So'z va ruh vobastaligi

Сўзнинг инсон ҳаёти ва ижодиётидаги ўрни, яъни сўзнинг асл рутбаси – мақоми борасидаги фалсафий мушоҳадалар доимо инсониятни ҳайратлантириб келган. Зеро, биргина бадий матндаги сўзнинг ўрнини ҳис этиш инсоннинг рухий камолотида ўта муҳим, ҳатто бирламчи омил ҳамдир. Албатта, уни англаш учун киши қалбан чуқур бадий тафаккур тарзига эга сатрлар зимнидаги мажозий маънолар оламига қира олиши жоиз. Афсуски, инсонлар буларни ҳар доим ҳам ўйлайвермайди. Эҳтимол шундан бўлса керак, кўп ҳолларда матннинг моҳияти – руҳини ўзида мужассам этган бир сўз қолиб, ундаги умумий фикрлар, яъни гўё қатта-қатта идрок маҳсули билан машғул бўлиб қоламиз. Аслида, у ёки бу матндаги инсоннинг чинакам инсонийлик фитратидан пайдо бўлган бадий тафаккур тарзи биз учун осонликча кўзга ташланавермайдиган кичик бадийтада мужассам бўлиши ҳам мумкин. Лекин улуғ мутафаккирларимизнинг ёди ҳеч вақт сатрлар замиридаги асл маънолар моҳиятидан айро бўлмаган. Айниқса, Алишер Навоий ўз асарларида сўзнинг мақоми ҳақидаги эътирофларида “сўз дуррининг қиймати ва мартабаси” қабилдаги иборани кўп бор қўллаганлар. Шу қабилда баъзан бу борадаги талқинни фақат шоир ижодий тафаккур тарзининг маҳсули бўлган шахсий тушунчалардан эмас, дафъатан шеърини сатрлар сангидаги образли сўзлар замиридан, қолаверса, шоирнинг сўз таърифи ҳақидаги ўз эътирофларидан ҳосил бўлган тафаккур кенгликлари ҳамда унга асос бўлган зоҳирий ва ботиний билимлар мажмуи пўртаналаридан бошлаш керак бўлади. Бошқачароқ айтганда, улуғ шоирнинг сўз борасидаги эътирофларини баъзан аслият, баъзан табилий тарзида қайта-қайта хотирга келтириб, таҳлил қилиш ҳам шубҳасиз, яхши самара беради. Илло, шоирнинг сўз ёки ўз асарлари ҳақидаги қайдларидан шу ҳол маълум бўладики, у бирор бир сўз ёки иборани фақат кўнгили майли ёки бадий тафаккурининг ички сасига суянибгина эмас, балки ўша давр ижтимоий воқелиги талаби асосида пайдо бўлган матн ҳақиқатига таянган ҳолда қўллайди. Албатта, бунда у ҳар бир сўзни бадий тафаккур меъёри доирасидан четга чиқмай қўллайди ва натижада матндаги шоир назарда тутган сирли сўз – матннинг қалби чинакам ўз мақомига топади.

Шу тариқа, улуғ шоир сўзнинг кадр-қиммати, ундаги мезонни ўз услубида акс эттиради. Илло, ҳазратнинг сўзни баён этиш тарзи – уни китобхон кўнглига ҳузур бағишлайдиган даражада мухтасар ифода этишдан иборат. Қизиғи шундаки, шоир бунда фикрни, айниқса, панд-насихатни бировга эмас, айнан ўз шахсига қарата айтади ва унинг бош марказида ўзи туради: “Сўзни чўзмок ҳожат эмас, зеро сўзни чўзиш – узайтиришни маъно аҳли маъқул демас”. Бу хусусда Жалололдин Румий ўзининг “Ичиндаги

ичиндадир” асарида шундай ёзганди: “Сўзнинг хайрлиси далолати кўп бўлгандир ва энг яхши сўз кўп бўлгани эмас, балки фойдалидир... Баъзиларга оз сўз кўпдан кўра кўпроқ фойдали бўлур. Чунончи, хаддан зиёд қизиқ, чарсиллаб турган тандирга яқинлашиб бўлмагани ҳолда, заиф бир чирокдан мингларча фойда олиш мумкин. Демак, мақсад фойдадир. Шундайлар ҳам борки, уларга кўришнинг ўзи – кифоя. Сўз улар учун зарарлидир”.

Хондамирнинг ёзишича, 1453 йилда Алишернинг отаси Гиёсиддин Муҳаммад оламдан ўтади. Ундан кейин ёш шоир Сабзаворда, сўнг Машҳадда умргузаронлик қилади. Икки мактабдош дўст – Хусайн ва Алишер яна бирга бўлдилар. Бир сабаб билан у дўстига 100 минг мисра шеър ёд олганини айтади. Демакки, ўша даврда шеър ёдлаш, яъни ундаги образли сўзлар маъноларини кўнгилига жо айлаш, биринчидан, сўз инсон эътиқоди ва зехнини қувватлантирувчи реал муҳим восита ҳисобланган бўлса, иқкинчидан, бани одам авлодининг сўз руҳи ҳақидаги идрокларини шакллантиришда яқиндан ёрдам берган, дейиш мумкин. Дарҳақиқат, Жалололдин Румийнинг бу борадаги мушоҳадаси фикримизнинг ёрқин далилидир: “Сўз – идрок қилишда сўзга муҳтож бўлганлар учундир. Сўзсиз идрок этганнинг сўзга қандай эҳтиёжи қолади? Идрок эта билган учун кўкларнинг, ерларнинг ҳаммаси сўздир. Ҳафиф бир сасни эшитганга бақириб-чакиришнинг нима ҳожати бор?”

Сўзнинг асл маншаси – келиб чиқиши, яъни, унинг руҳи ва инсон руҳига қай даражада вобасталигини далиллаш ўта мураккаб. Зеро, инсоният бунга ҳамон жавоб изламоқда. Бундай мулоҳаза юритишимизга яна бир сабаб улуғ бобомиз Алишер Навоий асарларида бир ўринда “сўз руҳи” иборасининг учрашидир. Шу маънода сўз руҳи ва унинг инсон руҳи билан ўзаро муштарак эканлиги ҳақида мулоҳаза юритишдан аввал, қадим манбалардаги сўз талқинига мурожаат қилиш жоиз кўринади.

Сўз ҳақида қадим IV – VI аср Веда адабиёти матнларида кизикарли маълумотлар учрайди, яъни уларда Сўз илоҳий кўшиқ ва билим воситасида тараннум этилиб, илоҳийлаштирилади.

Қадимда юртимиз алломалари сўз ҳақида кўплаб кизикарли баҳс-мунозараларга киришганлар. Жумладан, XI – XII асрларда яшаб ижод этган Шайх Фариддин Аттор “Ўз кўзинг билан бок ўзингга, сўзга ўралгин. Дунё одамлардан эмас холи. Икки оламнинг асоси Сўздир, чунки Сўз Ҳақдан мужда бўлиб келди. Ахир, арши аълода битилган “Лавҳи маҳфуз” ҳам Сўздир. Ҳамма нарса Сўздан ижод этилган ва Сўзга қайтади”, – дейди. Шу тариқа, XII – XIII асрларда Мавлоно Жалололдин Румий ҳам сўзга шундай тавсиф беради: “Ҳар нарсанинг асли – сўз. Сенинг сўздан

хабаринг йўқ ва уни менсимайсан. Сўз амал дарахтининг мевасидир. Чунки у амалдан туғилади. Улуғ Тангри оламини сўз билан яратди ва “Бўл” дейиши билан у ҳам бўлди”.

Таъбир жоиз бўлса, XVI асрнинг охири – XVII асрнинг бошларида яшаб ижод этган Мирзо Абдулқодир Бедил ҳам хинд ва ислом манбаларига таянган ҳолда, сўз қудратини ҳадди аълосига етказиб тараннум этган эди. Илло, у сўзнинг фалсафий-ирфоний маънолари, нозик, сирли жиҳатларини чуқур ҳис ва идрок этган “Абулмаоний” – “маънолар отаси” эди. Сирасини айтганда, Мирзо Бедил ҳам сўзнинг нури, яъни руҳи борлигига чин эътиқод қилади:

Маънилар офтоби бўл, нур сочибон сақла сукут,

Сўз нурининг бақоси йўқ, мисли чароғ, ўтиб кетар.

Кўриниб турибдики, Мирзо Бедил ўз асарларида сўз ва инсон руҳининг ўзаро уйғунлиги билан боғлиқ фалсафий мушоадаларга кўп ва хўп ўрин беради. Зеро, Мирзо Бедил ҳам сўз нури, яъни сўз руҳи деган иборани қўллаган.

Демакки, бадий сўзнинг киймати ва мартабаси шундай улуғ, шундай самолар қадар юксак кадрга эгаки, уни ҳеч вақт юкори пафосдаги бадий асарлар мутолаасисиз у қадар тушуниб бўлмайди. Зеро, сўзнинг қадр-киммати улуғ шоир назм гулшанида нақадар мафтункор тарзда ўз ифодасини топади. Шоир наздидаги сўз руҳи ва инсон руҳи талқинларидан шу нарса маълум бўладики, улар ўртасидаги вобасталик азалдан илохий тарзда мавжуд бўлган эди.

*Манзар АБДУЛХАЙРОВ,
филология фанлари номзоди*

Oyna va romlarni tozalash

Мана, ўлкамизда ёз фасли. Деразадан ташқарига қараб олам нақадар гўзаллигини ҳис қиламиз. Агар деразамизда кечаги ёмғирдан ёки ҳашаротлар кўниши оқибатида қолган доғлар бўлса, дилни хира қилади. Демак, ойналарни тозалашга киришамиз.

Биринчи навбатда дераза ромлари ювилади. Бунда кир ювиш воситаларидан совунни ишлатиш мумкин. Бошқа кир ювиш воситалари бўёқни емириш хусусиятига эга.

- ойна сув ва бўр (мел) аралашмасидан иборат бўтқа ёрдамида ювилади. Қуригандан сўнг эса газета ёрдамида артилади. Агар ойналар жуда ҳам кирланиб кетган бўлса, бундан аввал қуруқ ёғоч кули билан артиб ташлаш лозим.

- ойнадаги ёғли доғларни новшадил спирти қўшилган сув билан ювиш тавсия этилади.

- тоза ойна мис купороси (1 литр сувга 1 чой қошиқ мис купороси) билан артилса, яна ҳам тиниклашиб яшилсимон рангга қиради. Қуруқ синька эса ойнага ҳаво ранг беради.

- ойнадаги ғуборларни сирка билан намланган латта ёрдамида кетказиш мумкин. Фақат унинг орқасидан ойнани тоза сув билан ювиб, юмшоқ қоғоз ёрдамида артиб ташлаш лозим.

- агар ойнани 30 г, сув 70 г, глицерин ва бир неча томчи новшадил спирти билан артсангиз, у тезда кирланмайди.

- ойнанинг бир томонини вертикал, иккинчи томонини горизонтал йўналишда ювиб чиқсангиз, ювилмай қолган жойлари тезда кўзга ташланади.

- таъмир ишларидан сўнг ойнанинг оҳак ёки бўёқ билан ифлосланган жойларини бирор ўткир нарса ёрдамида қириб ташлаш ва кейин эса сирка билан намланган латтада артиш лозим.

- агарда ойнага теккан бўёқ янги бўлиб, хали қуримаган бўлса, уни аввал ўсимлик мойи билан намланган латтада, кейин эса қуруқ латта ёрдамида яхшилаб артинг.

- қишда ойнага 10 қисм спирт ва 1 қисм глицерин аралашмасини суриб қўйсангиз, ойналар терламайди.

- ташки ромлар елимлаб, герметик холга келтирилса, ойналар музламайди.

ҲУЛКАРОЙ

TAQDIR ULG‘AYTIRGAN BOLAKAY

“Nostalgie” kўshigi bilan dunё musika muhiblarini rom etgan ispan kўshiqchisi Хулио Иглесиас номи йиллар ўтиб яна тез-тез тилга олинадиган бўлди. Унинг кўшикларидан ташқари ўғли Энрике боис номи яна жаҳоннинг улкан сахналарида янграйдиган бошлади. Энрике Иглесиас ота изидан бориб, унинг шухратидан орғик машхурлик козона олди.

Хулио Иглесиас ва таникли журналист, телебошловчи Изабел Прайслер хонимнинг қисқа муддатли турмуши меваси Энрике Иглесиас 1975 йил 8 майда Испаниянинг Мадрид шаҳрида тугилган. Уч ёшидан ота-онанинг ажрашишлари боис аросатда яшади. У кўп вақтини энагаси Мария Оливарес билан ўтказарди. 1983 йилда Энрике отасининг ёнига — Маямига бутунлай кўчиб ўтади. Ўртоқлари обрўли мактабга “Мерседес”ларда келса, Энрике дуч келган уловда етиб оларди. Мактабда у хазилкашлиги, кувноклиги

билан кўплаб дўст орттирган. Отаси унга унчалик эътибор бермас, бошқа аёлга уйлангач эса, муносабати яна ҳам ёмонлаша борган. Энрике отаси каби кўшиқчи бўлишни истаса, отаси ўғлини тадбиркор сифатида кўришни орзу қиларди. Ниҳоят отасининг кистови билан Маями университетининг бизнес факультетига ўқишга кирган Иглесиас бир йилдан сўнг тахсилни ташлаб кетди. Чунки мустика унинг қалбини забт этишга улгуриб бўлганди. Қачонлардир барибир катта сахнада кўшиқ айтишига ишонган Иглесиас кўшиқ ёздириш учун маблағ йиға бошлади.

Ўз устида тинимсиз ишлаган, изланган ёш Энрике мақсад сари интилди ва ўзи орзу қилганидан ҳам ортиқрок натижаларга эришди. У ўзига хос овози, сахнада ўзини туттиши ҳамда мухаббат ҳақидаги кўшиклари билан мухлислар қалбини ўзига ром эта олди. Концерт вақтида сахнада ҳаракатланаётган Иглесиасдан кўз узиб бўлмайди. У залдагиларни ўзи

билан жўр овозда қуйлата олади.

Машхур, давлатманд Энрике, баъзи таникли ва пулдор кишиларга ўхшаб кибр-ҳавога берилмади. Дўстларининг айтишича, у ҳамон содик дўст ва истаган пайтда керакли маслаҳат беришга ҳамда қўллаб-қувватлашга тайёр туради. У бўш вақтини дўстлари даврасида ўтказишни яхши кўради. Шунингдек, сеvimли автомобилида Маями бўйлаб сайр қилиш унга бир олам илхом бахш этади.

Энрике ёш бўлишига қарамай, 116 та платина ва 227 та олтин диск, 10 та альбом, 40 дан ортиқ клип тайёрлади. У қисқа вақт ичида 26 та халқаро мукофотга сазовор бўлди. Ўзини кўшиқчи, актёр, бастакор сифатида синаб кўрган Энрике сўнгги йилларда омадли продюссер сифатида ҳам танилди.

Шахсий ҳаётига келсак, кўпгина кизлар билан учрашиб кўрган Энрике

“This American Life” радишоуси дунёдаги энг машхур газланган ичимлик — “Кока-кола”нинг сирини топганлигини эълон қилди. Шоу мутасаддилари томонидан машхур журналларнинг бирида 1979 йил 8 февралда чоп этилган рецепт кўлэмаси топилди. Ҳозирда ушбу кўлэмга фотонусхалари радишоунинг расмий сайтга жойлаштирилган.

Аён бўлишича, “Кока-кола” рецептининг асоси “Merchandise X7” деб номланувчи махфий модда ҳисобланади.

Унинг таркиби тижорат сири ҳисобланади. Радишоу вакиллари фикрича, энди “Кока-кола”нинг сири фох бўлди. Ичимлик асосини ташкил қилувчи киём таркибига қуйидагилар кирди: кока баргларининг сувли экстракти (уч драхма), лимон кислотаси (3 унция), кофеин (бир унция), шакар (30 бирлик — оғирликнинг аниқ ўлчови кўрсатилмаган), сув (2,5 галлон), лайм шарбати (икки пинт), ваниль (бир унция), карамель (1,5 ва ундан кўп унция), шунингдек, “Merchandise X7” махфий

ҳамон ёнида ўзининг яккаю ягона севгилиси бўлишини орзу қилади. Охириги ўн йил давомида у россиялик машхур теннис устаси Анна Курникова билан яқин дўст.

Ҳозирги кунда интернетда унинг шахсий самолёти, яхтаси, “Феррари”, “Порше” русумидаги машиналари борлиги ҳақида ёзишмоқда. Ўзи эса бир пайтлардаги елкаси кисилган болакай эмас, ҳаммасига ўз меҳнатлари билан эришган машхур кўшиқчи. Ҳа, у ҳаётда ота-онанинг эркатойи бўлиб, ўтиши ҳам мумкин эди. Тинимсиз меҳнат ва изланиш уни биз билган, кўплар ҳавас қилган Энрике Иглесиас қилиб шакллантирди. Унинг ҳаёти истеъдод, фидокорона меҳнат, мақсад сари катъият билан интилиш, албатта, муваффақият билан мукофотланиши исботидир.

“Koka-kola”ning siri fosh bo‘ldi...mi?

моддаси (5 галлонга 2 унция нисбатида). “Merchandise X7” ўзи қуйидагилардан иборат: спирт, апельсин ёғи, лимон ёғи, мускат ёғи, кориандр (ёғ назарда тутилаётган бўлса керак), апельсин гулининг эфир ёғи.

Топилган рецепт ишлаб чиқарувчи компания томонидан ҳали изоҳланмаган. Шундай қилиб, унинг ҳақиқийлиги ҳамон на тасдиқланган, на рад қилинган.

“Кока Кола” дастлаб, 1888 йил 8 май куни универсал дори сифатида ишлаб чиқилган бўлса, 1888 йилда расман газланган ичимлик тарзида сотувга чиқарила бошлади. Ҳозирда “Кока-кола”нинг барча қадокларида ичимлик таркиби батафсил берилди. Бундан фақат махфий моддагина мустасно эди. Ким билади, энди буни сир сақлашнинг ҳожати қолмагандир?!

Низина КОДИРОВА тайёрлади

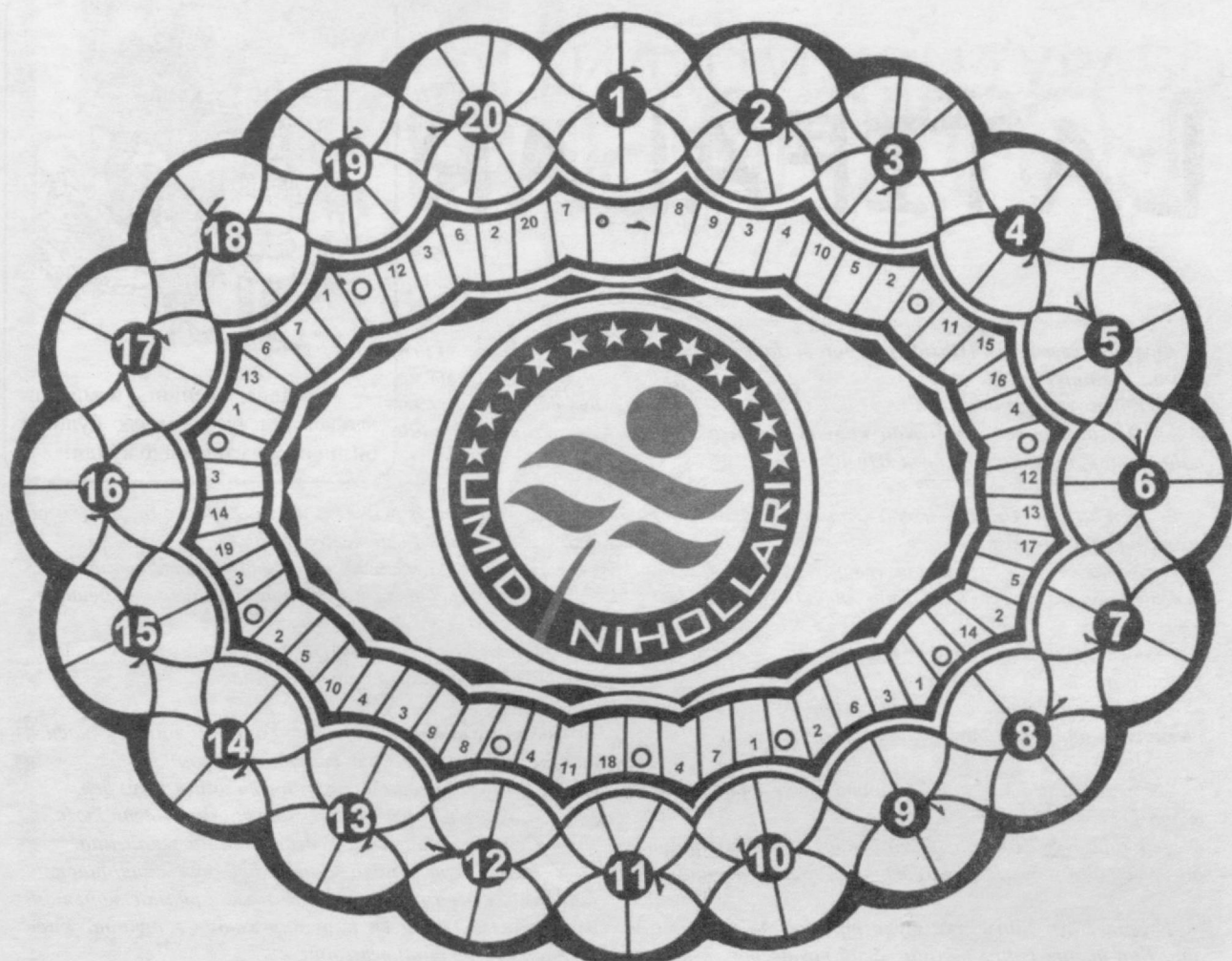

МУАММОНОМА										
10	14	5	14	12						
3	9	13	-	14	12	-				
3	2	12	*	8	6	7	-			
1	14	12	14	12	4					
15	14	5	2	11	14	.				
1. Билим манбаи. 2. Фаргона вилоятидаги тарихий шаҳар.					1		*		*	
3. Ёгда қовурилган тансиқ пишириқ.						*		*		*
4. Оммавий халқ байрам томошалари. 5. Ёқимли ва гўзал.					3			*		*
6. Мақсадга эришиш йўлидаги матонат, қатъият.						*	4	*	5	
7. Сузиш спорти усули. 8. Қирғиз халқ эпоси.								*		*
9. Улуг зот, хонадон сардори.					*		*		*	6
10. Юза текислигини аниқлаш асбоби. 11. Ўзбек рассоми, санъат арбоби.							7		*	
12. Адолат, одиллик.					*		*		*	8
13. Рудадан чўян эритиш иншооти. 14. Тош, қурилиш ашёси.								*	9	10
15. Автомобилни бошқариш маҳорати мусобақаси.						*		*		
16. Вазн ўлчови бирлиги. 17. Шарқнинг қомусий олими, табиб.							12		*	
18. Литва ва Латвиядаги дарё.						*		*		13
19. Раҳбар аёл лавозими. 20. Йилнинг қирқ кунлик даври.							14		*	15

- 1. Пойабзал тикувчи хунарманд. 2. Чолгу асбоби.
- 3. Оммавий ахборот воситаси тури.
- 4. Шимоллий ҳудуддаги ўрмонлик. 5. Тансиқ таом.
- 6. Кимёвий элемент, металлмас модда.
- 7. Қадимий ҳудудий бўлирма.
- 8. Кўҳна транспорт.
- 9. Ангара дарёси ирмоғи.
- 10. Ийлаб чиқариш соҳалари мажмуи. 11. Куз меваси.
- 12. Чин, чинакам, ҳақиқий.
- 13. Ҳақликни исботлаш учун айтилган сўз. 14. Елим модда.
- 15. Фарзанд дунёга келганда утказиладиган маросим.
- 16. Камёб ёввойи экзотвор. 17. Назмий жанр.
- 18. Ўзаро муносабат, боғланиш.
- 19. Инсоний фазилят, диннат. 20. "Фозогир" ит.

«ТЕАТР» КРОССВОРДИНИНГ ЖАВОБЛАРИ: Энига: 1. «Алпомиш». 4. Пайров. 5. Акт. 6. Раҳимов. 7. Зал. 9. Асар. 11. «Матонат». 12. Ойхон. 13. Назокат.
 Бўйига: 2. «Отелло». 3. Орипов. 4. Парда. 5. Аброр. 7. Зухра. 8. Лапар. 9. Актёр. 10. «Роҳат». 14. Феруза. 16. Ахмедов. 17. «Тўмарис».
 Ёйлар бўйича: 14. Фаёзов. 15. Виолетта.
 МУАММОНОМА
 Калит сўзлар: 1. «Ёркиной». 2. Гулчехра. 3. «Мешполвон». 4. «Дискотека». 5. Ниқоб. 6. Юмор. 7. Ложа.
 «Саҳна масжиддай муқаддас жой. Бу ерда ишлаш кийин. Шунинг учун астойдил меҳнат қилиш керак. Севиш керак. Юрагингни, меҳрингни, ҳаётдаги топган-тутганингни ташлайсан, оласан».

«УМИД НИХОЛЛАРИ» АЙЛАНМА КРОССВОРДИ

Шаклда белгиланган хонадан ракам атрофига соат мили йўналишида: 1. “Умид ниҳоллари -2012” ўтказилган вилоят. 2. Спортчига машқлар ижро этиш орқали муайян кўникмаларга ўргатувчи, маҳоратни ўстирувчи устоз мутахассис. 3. Тор ва енгил спорт кайиғи тури. 4. Енгил атлетика спорти тури. 5. Ақлий спорт ўйини. 6. Футбол майдони қисми. 7. Боксда қучли зарбадан кейинги ҳолат. 8. Икки устунга горизонтал ҳолатда ўриатилган металл тўсидан иборат гимнастика мосламаси. 9. Мўлжални аниқ нишонга олувчи ўқотар спортчи. 10. Шахматдаги энг қучли дона. 11. Спорт мукобақалари ўтказиладиган иншоот. 12. Тенг натижа билан тугалланган мусобақа. 13. Мусобақада эришилган энг юқори натижа. 14. Бадий гимнастикада машқлар бажариш анжومي тури. 15. Боксчининг зарба бериш анжومي. 16. Дунёда энг оммалашган спорт ўйини. 17. Дзюдо кураши ўтказиладиган тўшама. 18. Ракетка билан ўйналадиган спорт ўйини. 19. Енгил атлетикада тўрт кишилик жамоа белгиланган масофани бир-бири билан алмашиб ва бир-бирига рамзий таёқчани узатиб босиб ўтиш пойгаси. 20. Навоий шахридаги спорт мажмуаси.

МУАММОНОМА

Шакл атрофи ва ўрта қисмлардаги рақамларда Юртбошимизнинг ибратли сўзлари ифодаланган. Уни куйидаги калит сўзлар жавобларидаги харфлар асосида билиб олинг.

1. Ўзбек курашида соф ғалабага бериладиган баҳо - 16, 2, 6,3, 6.
2. Футбол ўйини қисми - 10, 2, 17,11.
3. Мусобақада ғолиб бўлишда спортчининг қатъияти - 7,4,3,20, 2.
4. Теннис ўйинида одатдаги уч партиянинг ҳар бири - 8,15,10.
5. Бокс спорти майдони - 4, 7,14, 5.
6. “Курулсиз ўзини ҳимоя қилиш”га асосланган кураш спорти - 8, 2,11,1, 3.
7. Спорт майдони дарвозалари қопланадиган мослама, тўсик - 10,13, 4.
8. Футзал ўйинидаги ҳолат - 2,18,10.
9. Мухлисларнинг ғолиблирни муборакбод этиши - 3, 6,12, 7,19.
10. Сувга сакраш спортида олисга ёки баландга сакраш учун ясалган махсус мослама - 10, 4, ,2,11,9, 6, 7, 14.

Тузувчи: Фозилжон ОРИПОВ

LATIFALAR

— Ошна, сенинг исмингни кандай атасак тўғрироқ бўлиши бизни роса қизиштириб қўйди!

Француз ёзувчиси Шамфор оғриб ётганди. Кўргани келган дўхтир сўради:

— Қалай, қайтыптими?

— Эй, биласизми, у умуман қайтаётгани йўқ, мен қайтыпман, шекилли, — деди Шамфор.

***

— Мен асосан кечалари ижод қиламан, — деди бир ёш композитор устозига.

— Ҳа-ҳа, — деб жилмайди устоз, — ўғирликларнинг асосий қисми ҳам аслида кечалари содир бўлади.

***

— Сен бугун жуда тез тўқиясан-ку, — деди Грубе хотинига.

— Ҳа, бир оз шошиляпман. Мана бу инлар тугаб қолмасдан пайпоқларни тўқиб улгурмоқчиман...

***

— Аёлларимизнинг киприкларини бўяб юриши сизга ёқадими?

— Ёқишга-ку ёқмайди, аммо бунинг бир яхши томони бор. Улар бўлар-бўлмасга кўз ёш тўқишдан қўрқишади.

***

Ёзувчи Паул Ҳайзе лиқ тўла трамвайда кетаётган эди. Бир йигит унинг оёғини босиб тураверди. Машиҳур ҳикоянавис оёғини тортиш ўрнига, секингина йигитнинг елкасига туртиб сўради:

— Дўстим, айтинг-чи, ёшингиз нечада?

— Йигирмада, нима эди?

— Йўқ, ўзим шунчаки, аммо бу ёшда ҳар ким ўз оёғида тургани маъқул.

***

— Бир оилада ўғил дунёга келди. Хурсанд бўлиб кетган ота ўртоқларини зиёфатга чорлади.

— Келганларингда эшикни қаттиқ тепаверинглар.

— Нега тепарканмиз, тақиллатамиз, — дейишди дўстлари.

— Тепаверинглар, чунки совга кўтариб олган қўл билан эшикни тақиллатиш анча қийин бўлади.

***

Гюго Римга бораётган эди. Хотини унинг сумкасига бир шиша коньякни ўраб солар экан, деди:

— Буни Римга етиб борганингда ичишга сўз бер.

— Албатта, сўз бераман, жонгинам, — деди Гюго.

— Сенга ишондим-а? — деди хотини секингина.

У вагон деразасидан сўнги бор қўл силкитаркан, ўгирилиб сумкага ёпишди. Қозога ўралган коньякни олиб столга қўйди ва кўзи бир хатчага тушди. Унда шундай сўзлар битилган эди:

“Эх, Гюго! Гюго! Сен менга беш дақиқа олдин нима деб ваъда берганингда? Ҳозир сен қаердасан-у, Рим қаерда?”

— Ҳозирча хотинингиз хушига келгани йўқ. Менимча, бу хотинингизни кўриш учун энг қулай пайт...

— Ўғлимизнинг ўқитувчиси торт тайёрлаб беришингни сўрабди. Менимча, геология дарси учун бўлса керак!?

— Ҳмм яхши... мана анализ натижалари...

Азамат ФАЙЗУЛЛАЕВ тайёрлади

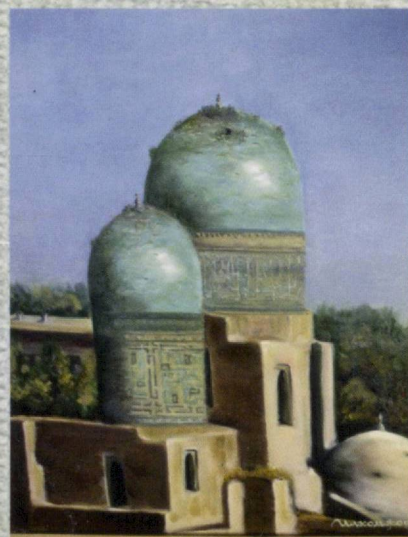

ИЛҲОМЖОН ТЎРАБОВ

ишодидан намуналар

Гуллар

Шоҳи Зинда

Манзара

Тулпор

Қишлоқда

Яйловда

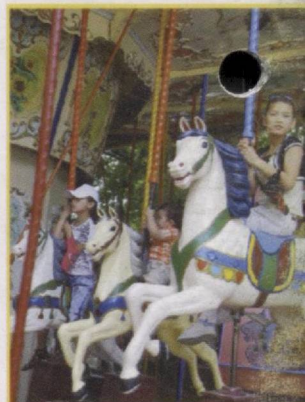

1

iyun

Xalqaro
bolalarni
himoya
qilish kuni

Obuna davom etmoqda!

Indeks: yakka obunachilar uchun - 820, tashkilotlar uchun - 806.

